नं. ५०५६ क. ख भागौ

शांखायनारण्यकम्

× × ×

पत्र. १२ —— सं. १८२६

संहिता ब्राह्मणम्

ग्रं॰संख्या

कौषितकिब्राह्मण[illegible]म्

अध्यायाः २६ – ३०।

ग्रं॰संख्या आरण्यकाध्यायद्वयम्

ता

क ५०५६

ख ५० ५६

5056

105

क्र.
नं. ५०५६

११८
३
२०५

शांखायनरुद्र त्रै

[redacted]

हीः कृष्णजीवननीपोथी

[redacted]

श्लो
१८७५

दारायजिविचार

अईप्रथमषां कांनोमेल   अस्मीनैं...पुत्र ......श   अई प्रथमला...

अभनापांएप कानोमेल   अस्तुत्ते देवास्वर्गैलोकयेंतो   ५ अध्याय प्रथमो

                                      ...[illegible]...मषांएप   ८ अध्या द्वितीय

११ अध्याय षोडश दीराबास्य दीमालजी नी पोथी   ... अध्या तृतीय

९ अध्याय सप्तदश दीन्यानु तेसहि   १४ अध्याय चतुर्थो

१४ अध्याय अष्टदश सुद   ८ अध्या पंचम

१० अध्याय एकोनविंश दीक्षित मालजी स्तुहर   १५ अध्याय

४ अध्याय विंश दीक्षित हरराम सो उतथा   १० अध्या

९ अध्याय एकविंश दीक्षित माधवजीतथा   ८ अध्याय

८ द्वाविंश दीक्षित ज्यादवजी निपो   ६ अध्याय

८ त्रयोविंश पिआंसुराउ त्रातते स्तुसहि   ६ अध्याय

८ चतुर्विंश   ७ अध्याय

१५ पंचविंशति   १२८   ८ द्वादश

१० षड्विंशति   ९

७ सप्तविंशति   मेलु १२८ ९ चतुर्दश

१० अष्टाविंशति   १२८ ५

८ एकोनत्रिंशति

११ त्रिंशति उत्तरार्द्ध

१२८

ग॥ श्रीगणेशप्रसादात्॥ वसूनांवैप्रातःसवनं। रुद्राणांमा
ध्यंदिनंसवनमादित्यानांतृतीयसवनं। तद्यदादित्यग्रहेण
तृतीयसवनंप्रतिपद्यते। स्वयैवतद्देवतयाप्रतिपद्यते। धीतर
संवाएतत्सवनं। यत्तृतीयसवनं। अथैषसरसोयद्धोयदादित्यग्र
हः। स्तेनैवतत्तृतीयसवनं। सरसंकरोति। त्रिष्टुभमादित्यग्रहस्यापु
रोनुवाक्यामन्वाह। त्रिष्टुभायजति। बलंवैवीर्यंत्रिष्टुब्बलमेवतद्वी
र्यंयजमानेदधाति। तस्यनानुवषट्करोति। सवनततिर्वा आदित्यग्र
हः। संस्थानुवषट्कारोनेत्पुराकालात्। सवनंसंस्थापयानीति। मद्ध
तीयाज्या। मद्धिद्वितीयसवनं। अथस्तुतेपवमाने। पशुनाचरंत्य ग॥१॥
त्रकालोहित्नवा। त्यथोसवनस्यैवसरसतायै। अथहविर्द्धं

चरंति। तस्योक्तं ब्राह्मणं। मैंद्राग्नेयस्तृतीयसवनउन्नीय
मानान्न्यान्वाह। यत्र हतं वृत्रवः प्रजापतेः प्रेमाणं प्राप्तु। स्तदे
ता निंद्रः सोमपीथे न्वा नेजे। तस्मान्नाग्नेवीष्णुस्कवते। थाग्नेविः
पवमान इत्याचक्षते। ऐंद्राग्नेयात्तृतीयसवने प्रस्थिता नांयजं
मे५ तीनत्वृतदर्ध्वानाजं संनस्य करोति। जगत्याजागतं हि तृतीयसव
नं। मद्ध्यामदद्धिं तृतीयसवनं। मनुवषट्करोत्याकृतीनामेवशां
त्या। आकृतीनां प्रतिष्ठित्या। अथ होत्राः संयजंति। तासामुक्तं
ब्राह्मणं। मध्ये नाथ होतृचमसा। स्तस्योक्तं ब्राह्मणं। मोपासनं।
स्तृतीयसवनउपास्यंति। पितृनेवतत्प्रीणंति।१। अथ सावित्रग्र
हेण चरंति। प्रातःसवने तमग्नेयजं। स्ताःप्रजानन्नाजायंततं

माध्यंदिने सवनं । ताउ तत्र नोएव तमत्र तृतीयसवने यजं । स्तत
त्रजाः प्रजायंत । तस्मात्तृतीयसवने वद्धतः सविता । थोत्रादि
त्यानां वा एकः सविता दित्यानां तृतीयसवनं । तस्मात्तृतीयसव
ने सवितारं यजंति । त्रिष्टुभं सावित्रग्रहस्य । पुरोनुवाक्यामनू
च्य । जगत्या यजति । बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप् । पशवो जगती । बल एव
तद्वीर्ये ततः पशुषु च । प्रतितिष्ठति । तस्य नानुवषट्करोति । प्रा
णो वै सावित्रग्रहः । संस्थानुवषट्कारो नित्पुराकालो । त्प्राणं
संस्थापयानीति । शुक्र इव ह्ययं प्राणो । मद्वतीयाज्या । मद्वद्धि तृती
यसवनं ॥२ सविता विश्वदेवं प्रतिपद्यते । सवितृप्रसूता वै देवा । ॥२॥
स्तृतीयसवनं समतन्वं । स्तस्मात्प्रातिपदनुचरौ स्तक्तमिति । सावि

श्री

त्राणेन्नवंति। तस्स विद्वद्वणीमहइत्यनुष्टुप्त्वात्वेप्यदेवं प्रतिपद्य
ते। पवमानोक्थं वा एतद्यदैश्यदेवमनुष्टुप्सोमस्य छंदस्तत्कें। प
द्विग्रहणास्य प्राग्रणं। गायत्रीः शंसति। प्राणो वै गायत्र्यः
प्राणमेवतदात्मंधत्ते। सावित्रं शंसति। सावित्रो हि ग्रहो गृही
तो ऽन्नवति। तमेवैतेनानुशंसति। वायव्यां शंसति। प्राणो वै वाय
व्यो प्राणमेवतदात्मंधत्ते। तस्यैशास्त्रं द्विदेवत्यान्विमुंचंति। वायो
प्राणो प्राणां। द्यावापृथिवीयं शंसति। प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी। प्र
तिष्ठित्या एव। तास्मिन्नध्वर्युर्मद्वत्यन्त्याग्रणाति। मद्वद्धि तृतीय
सवनं। सरूपवत्त्वं शंसत्यन्नं वै सरूपं। मन्नमेवतदात्मंधत्ते।
धोरूपाणामवेपसौमवीथो रूपमेवतदात्मंधत्ते। आनवं शंस

त्यत्र होन्वः प्रजापतिरवा अकल्पयं तस्मादन्नान्नं वैशंस्यते। अ
त्विनामादित्यां बार्हस्पत्यामितिशंसति। शुक्रामथिनावा ग्नय
एमित्यावितान्निरनुशंसत्यथो विश्वदेवं विशस्त्रा। देवतानाम
परिहाणाय विश्वदेवं शंसति। विश्वदेवो ह्यग्रहोयूहीतो नवति
3 तमेवितनानुशंसति। तस्यादिः पच्छः परिधानीयां शंसत्यर्द्धर्च
शस्त्रतीयं सा विराजमन्निसंपद्यते। श्रीर्विराडन्नाद्यं। श्रियो वि
राजोन्नाद्यस्योपाप्त्यै [illegible]रिसूक्तानि। विश्वदेवं शंसति। प
पञ्चमो ञ्चावो वि विश्वदेवं। यतुष्टयावै थो तनुष्यादाः पश्नामेवाप्त्यै त
२ स्मादेनदाहूतं शंसे। दूमं तेनास्मिन्यन्त्राव :॥२ षोलशाहावं विश्वदे :॥२
वं शंसषोतिलनाकलं वाइदं सर्वमस्यैव सर्वस्याप्त्यै। तस्म

प्तदशविधंन्नव । त्येकादशदेवता । अतस्त्रोनिविदउक्थवीर्यं

याज्येति । सप्तदशो वै प्रजापतिरितद्वा आर्धुकं कर्म । यत्प्र

जापतिसंमितं । विश्वेदेवाः श्रुणुतेमंहवं । मइत्युक्थंशस्त्वाय

जति । विश्वदेव्या वैश्वदेवं ह्येतदुक्थं मद्यत्यामद्द्वितीय

सवने । त्रिष्टुभा बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप् । बलमेव तद्वीर्यं यजमाने

दधात्यनुवषट्कारोत्याहुतीनामेवशांत्या आहुतीनां प्रतिष्ठि

त्यै । वागेवासौ प्रथमानुष्टुप् । छांपंचगा । यत्र्योनुवंतैते मनः

सावित्रं प्राणो वायव्या । रैवत्तबीद्यावापृथिवीयं । योथमनि

रुक्तः प्राणः स्तुस्तुरूपंत्रनुः श्रोत्रमार्त्तवं । प्राणोपानो व्या

न इति तिस्त्र एकपातिन्या । आत्मा स्तकं । यदंतरात्मं स्तंन्निवि

त्यति प्रष्ठा परि। धानीयां नेयाज्या। तदाहुः कस्मा द्रप्सवन्त एव।
प्रस्थावुके विलम्बु तेति। असावेप्रातःसवनं। द्वेत्रं माध्यंदिनं स
वनं। विदृतीयसवनं तद्यथोपयादमेवग। तःसवनमाध्यंदि
नयोः परिदधाति तस्मा आमृ एषः प्रजा अनवध्यैतें लियं त्यन
वध्यतं कृत्रिया। अथ यत्तृतीयसवनस्य परिधानीया ब्रूता तस्मा
द्वितच्युतति ॥४॥ घृतस्य यज सोम्यस्य यजेत्याहैता न्यां
ठे ४ विये यतस्त्वायते। यद्दृतेन च सोमेन च ते अत्रग्रीणाति। प्रीते
तेरे यत्संवहाइत्यपां शुघृतस्य यज ति। रतःसिक्ति वै घृतमु
पां शुवै रतःसिच्यते। थयदुच्चैः सोम्यस्य यजति। चंद्रमा ॥७॥
वै सोमो निरुक्तं उ वै चंद्रमा स्तस्य नपरस्तात्पर्यजिदित्या २१

ङ्क्तस्तथामीश्रनुतद्ददमर्वाँचः पर्युंती तिपर्यञ्जेदितिचव
स्थितं देवलोको वा आज्यं पितृलोकः सोमो देवलोकमेव
तत्पितृलोकादभ्युत्क्रामंत्यथ्यो पितृन्नेवतत्प्रीणंतिपञ्चसौ
म्येनचरंत्यथो एतदुपसदेतुस्थज्यं तदित्याहुरग्निं सोमं
तिवा विष्णुमित्युपसत्सुप्रतियजत्यग्निं सोमं विष्णुमितीदं हवरं
त्येतं सोमांसदस्तं होता प्रतिगृह्योपनिधत्ते थास्य सर्पिष्या
त्मानं पर्यवद्यांगुलिन्यां सर्पिरुपस्पृशति चक्षुष्पा
ऽसि चक्षुर्मे पाहीति चक्षुषी विमृजीता चक्षुरेवास्य त
द्गोपायति तमुद्गात्रेऽध्वर्यवः प्रयच्छति ॥५॥ अथपानीवतग्रहे ए
चरंति पत्नीरेवतदादेवानीयज्ञाजः कुर्वंतितस्यनानुवष

5

क्करोत्यान्यः संस्थो दिन्नवत्यमनुवषट्कारन्नागाऽन्यं मुपां
शुयजन्ति । र तः सित्ति वैपान्नीवतग्रहा । उपांशुत्वेरे तः सि
च्यते । नानुवषट्करोतिरे तः सिक्ति वैपान्नीवतग्रहः ।
संस्थानुवषट्करोति त्युराकालाद् तः सिक्तं संस्थाप
यानिती । मद्धतीयाऽन्यामद्धिरतीयसवनं । तदाकुर्य
द्रषाने हुर्योऽन्या । यकस्मादेनेयाग्नीध्रो यजती । त्या
ग्नेयीवाएषायाऽन्याग्नेयत्रग्नीध्रस्तस्मादेनयाग्नीध्रो
यजत्यथो एवं समात्रनुकानां वषट्कारान्नवं तीति ॥८॥ ए
कविंशत्याहावमाग्निमारुतं शंसत्येकविंशो वैस्तु ॥१५॥
भ्रोमः स्तोमानां परमः । प्रतिष्ठानीयः प्रतिष्ठित्या एवैत

चतुर्विंशतिविधं भवति विंशतिः पर्वाण्यात्मा नियनुश्रूरं
श्चैशा । चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुब्बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बल
मेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति विश्वानरीयं शंसति । वैश्वा
नरीयो हि यज्ञो गृहीतो भवति । तामवेतनानुशंसति
रोद्रीं शंसति । घोरो वै रुद्रो निषज्यामेवतच्छुरुतयोश्रं
तन्नाग्यावा एष तस्मादेनामंत्येन शस्त्रे शंसति । मारुतं शंस
गो ४ त्येतत्सूं वै रुद्रः स्वादनं स्वनद्भगेन समर्द्धयत्यथ यज्ञाय
ज्ञीयस्य स्तोत्रियानुरूपौ तौ वै मध्ये त्रियाए व शंसति
मध्ये हीयमात्मनो त्रियाएव योनिष्क्रीतवेदसीयं शंस
ति । तनोत्त्रिमारुतत्रिन्यारत्वायनतो तस्मादेनदत्यगरें

सो। यथाग्निं इन्द्राग्न्यमितिमाक्रमाण एव। मापोदेवत्याः
शंसति। शांति र्विनिषक्रमापः शांतिर विषान्निषद्रम
त्तातोयह्ये क्रियते तस्मादेनामस्तं शंसे। यथाष्षुकन्दमान
एवमहिर्बुध्न्यं शंसत्यग्निर्वा अहिर्बुध्न्य। स्त मेयो वा तय
त्यथाधिष्ण्याने वितयानु शंसति। देवानां च पत्नीराका
यशंसिति। पात्नीवतग्रहंसि। त्यो वे तानि रनुशंस। त्यथो
अंतनाजो वियन्त्य। स्तस्मादेनाअंत्येशास्त्रे शंसति॥७
अक्षरपंक्त्यःशंसति। पशवो वा अक्षरपंक्त्यः। पशूना
मेवाप्त्या। अथो प्राणापानौ वा अक्षरपंक्त्यः। प्राणापा
नावेवतदात्मंधत्ते। घोरास्तत्स्यै वसंज्ञायियेपेत्नीस्य

यामीश्वत्रंसति। नाराशंसानेत्वेतान्निरनुशंस। त्यथोत्वंत
न्नाज्ञो विपितर। स्त्वस्मादेनात्रं त्येशास्त्रेशंसति। स्त्वादुष्कि
लीपाःशंसति। सोममेवेतान्निरिंद्रायस्वदय। त्यथोदे
वलोकोवाइंद्रः पितृलोकोयमोदेवलोकमेवन। त्पि
तृलोकादन्यक्रामंति। तास्वधर्ख्मध्वत्यात्याग्रणाति
मध्यद्वितीयसवनं विष्णुवारुणीशंसति। यज्ञोवैवे
ष्णुयारुणोयदेयज्ञस्यस्वलितेवाल्बणंवाभवति। तदेत
याभिषज्यति। भिषज्यमेवेषावैष्णवी। चाग्नेयीवशंस। त्य
ग्नाविष्णूविदिवानामंतभाजो। तस्मादेनेत्रं न्येशास्त्रेशंस।

त्यैंद्र्या परिदधातीत्यध्येष न हिंद्र एवं ततः प्रतितिष्ठति ॥१८
किंदेवत्यः सोम इति । मधुको मौः अंपञ्च सह सोमः पवत इ
त्यनुरुक्त्यै । तस्य वा अन्येस्य रितिष्ठत्केवाच बहू च वदेवि
ह इति चैव पैंग्यस्य स्थितिरासैंद्राग्न इति कौषीतकिं रग्नि
नाविन्नति पद्यते । यदाज्ये नेंद्र मनुसंतिष्ठत एतां परिधा
नीयां । तस्मादैंद्राग्न इत्येष वा अग्निष्टोम एष वा उ कामा
य कामाय क्रियते । यो ह वा एतेनानिष्ट्वाथान्येन यजते ग
र्तपत्यमेव तज्जीयते । प्र वा मीयत इति ह स्माह स वा एषोऽग्नि
ष्टोम न्याज्य प्रउगत्याग्निमारुतांतो यज्ञस्य स्त्रीणि षाष्टिरा

तान्छन्दांसंपद्यंते। त्रीणि विषष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां संवत्सरस्यैवाप्त्या अग्नेमरुद्भिः शुक्रयद्भिर्नकन्तिरित्यैकैशस्त्राय उक्त्याग्निमारुत्याग्निमारुतं ह्येतदुक्थं। उगत्या उगतं द्वितीयसवनं मरुत्या मरुद्द्वितीयसवनं मनुवषट्करोत्याकूतीनामेवशां त्याआकूतीनां प्रतिष्ठित्यै। टीसौमेनेष्ट्वा सौत्रामण्याथ उक्तेनक्रियं प्रजां विराजावरुद्धानेरोवाएषयज्ञक्रतुर्यत्सौत्रामण्यात्मा वै यज्ञस्य त्रिपशुर्बाह्लापश्वात्तस्मादात्मानमन्ततो बाह्लवत्तस्तस्मादात्मानमन्ततः पार्श्वे स्यातां। यस्तु रासोमग्रहानुवषट्कृत्या सावित

स्मात्सोमेनेष्ट्वा सौत्रामणीं कुर्याद्य एवं विद्वान्सोमेन
इष्ट्वा सौत्रामण्या यजेत । स श्रियं प्रजां विराजमाप्नोति ।
यावद्वै वेद श्रीर्विराडन्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्यो
पाप्त्या । अवभृथमवैति । यथा सोमामैत्रावारुण्यावाप
युस्यया यजेत । तस्या उक्थं द्वात्रिंशं ॥१०॥ ऐन्द्राग्नान्येका
कानि नवंतीऽ ऐन्द्राग्नी वै सर्वे देवा विश्वेदेवं तृतीयसव
नं । सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या आग्नेयीषु मैत्रावरुणा ॥१८
य प्रणयंत्यैन्द्रीष्वितरयोस्तेन तान्यैन्द्राग्नानि नवंति । च
चारि चत्वारिंशत्कानि संति । पशवो वा उक्थानि च बहृचया

शा शा

विपर्शावाधोचतुष्पादाः पशूनामेवावैतस्यैतानित्वाद
ना संपद्यंते द्वादश विमासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यैव
हा२ नुरींवानि शस्त्राणि पराचीवाउक्कानि चतुष्टयाविप
र्शावाधोचतुष्पादाः पशूनामेवाप्त्यै द्विदेवत्याउक्क
थ्याज्याधिपाघऊ्मानः प्रतिष्ठित्यै तानिचत्वारिसंपद्यं
ते पर्शावावाउक्कानि चतुष्टयाविपर्शावा पोष्चतुष्पादाः
पशूनामेवाप्त्या ऐंद्रावरुणी मैत्रावरुणस्यैंद्रावारुणं
होस्योक्कं नवात्यैंद्राबार्हस्पत्या ब्राह्मणाछंसिनं ऐं
द्राबार्हस्पत्यं होस्योक्कं नवत्यैंद्राविष्णव्यछावाक

स्यैंद्रा वेष्मवें ह्यस्योच्छां नवति। अथ भोग्राम भद्व यौभ
द्वि द्वितीयसवनं तावेति स्त्रोन्नवंति। अयो वा इमे लो
का इमानेव तल्लोकानाप्नुवंति तावै त्रिष्टुभोन्नवंति।
बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधत्यनु
वषट्कुर्वंत्याकृतीनामेव शांत्या। आकृतीनां प्रतिष्ठित्या।
आकृतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥११॥ षोडशोध्यायः समाप्तः॥
अनुष्टुभो वा एष वज्रो यत्षोडशी तद्यत्षोडशिनमनु
वर्यंत्यानुष्टुभेनेव तद्वज्रेण यजमानस्य पाप्मानमप ॥१९
घ्नंति। स विहरिवान्नवति। प्राणो वै विहरिः। स हि हरति।

तस्माद्धरिवान्भवति तदसौ विषो लक्ष्मीर्यो सौ तपत्ये तमे
वृतत्प्राणं त्वथो घो लक्ष्मं वा एतस्यौ त्रेषो लक्ष्मं शास्त्रेत
स्मात्घोल श्रीत्याख्यायते। तद्यत्घो लक्ष्मि नमनुपश्यंति घो
लक्ष्मा कलं वा इदं सर्वमास्ये व सर्वस्यामस्या न्नथोदं हं तवे
घो लक्ष्मी तस्माद्धरिवान्भवति॥ हरिस्तवो ही ३॥ इंद्रं जुष
पे स्व प्रवहा याहि॥ सूर हरिहैति ताः पंचविंशत्यक्षरा एकै
कानवक्त्रिं नव विनिरुद्धाः रोरु पस्त्वष्टा त्मा वि पंचविंशः प्रजा
पशावउपसर्गः प्रउपेवतत्य श्रुतिः श्रेष्ठे रक्ता घोनित्यात्मा
नमनुपस्वऊ ततता श्व नु स्त्रिं शदक्षराः संपद्यते॥ स्वराद्भूत
छंदो यत्किंचयनुस्त्रिंशद क्षरं स्वाराज्यमानना स्मोति ताः

10

संशास्मा: पंक्त्यानुष्टुभः संपद्यंते। दशाक्षरां स्वैरीं ज्यैष्ठ्यपद
मुदित्येकिकास्येदेह वावतः पुरुषसोर इति। गायत्रीत्रुप
संशंसत्यितेषामिवाक्षराणां संपदे। योएतयास हस्तो
त्रियः पलनुष्टुभः संपद्यंते। तस्मादेतां शंसति संपदाएत
तिप त्स्य रूपमुदाहैकेनुरूपं कुर्वीति। तदु वा आहुः कुरसो विषोलशी
यौसोतपतिन वा एतस्या अन्योन्यरूपोस्ति। सौर्योत्रानुरू
पं कुर्वीतं ब्रूयाद प्रियएनं नान्व्यः। अत्यारव्यायिष्यतइति
तथा ह स्यात्तस्माद त्रानुरूपं नाद्रियेत ॥१॥ अथातकुब्वीनि
छंदांसि विदिहर त्रिप्राणावै छंदांसि प्राणानेवतादात्मन्दधाति ॥१०
षडत्यविवर्दीया तस्मात्ती मे प्राणां विषंचो वां चोनुनि

वीं। यथोक्त्रानुष्टुन्नोवेषो लत्त्रीसर्वाण्य वितसंदो।
स्यनुष्टुन्नमन्निसंपादयंति। गा=यत्रीश्च पंक्तीश्च विहरति
यजमानछंदसंपाद्रि। स्तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव त
द्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधात्युष्णिहश्च बृहतीश्च विहरति।
यजमानछंदसामवोष्णि। क्यशवो बृहती। बर्हितानेवत
त्पशून्यजमाने दधाति। द्विपदां च विंशत्यक्षरां त्रिष्टुभं च वि
हरति। यजमानछंदसं द्विपदा बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप् बलमेव
तद्वीर्यं यजमाने दधाति द्विपदाश्च षोडशाक्षरां जग
तीश्च विहरति। यजमानछंदसमेव द्विपदाः पशवो जगती

ऽग्नि तानेव तत्स्वयजमाने दधाति । गायत्रीः शंसति ।
प्राणो वै गायत्र्यः प्राणमेव तदात्मंधत्ते । सप्तपदाः शंसति । स
प्त वै छंदांसि सर्वेषामेव छंदसामाप्त्यै । अथो एतत्पासद्वग
यत्र्यस्तस्रोनुष्टुभः संपद्यंते । तस्मादेताः शंसति संपदे ॥२॥
अथ नित्या अनुष्टुभः शंसत्यानुष्टुभो वै सोमः तदेनं स्वे
न रूपेण समर्धयति ता वा अष्टौ भवंत्येतानि वै देवाः
सर्वा अष्टीराश्नुवत तथो एवैतद्यजमान एतानिरेव स
र्वा अष्टीरश्नुते त्रिः प्रास्तया परिधानीयया दश संपद्यंते ॥१९
दशा दशिनी विराट् । श्रीर्विराळन्नाद्यं श्रियो विराजोन्नाद्य

स्योपास्यात्तदाहुर्ब्रध्नस्य विष्टपमिति परिदधात्य दोवै ब्रध्न
स्य विष्टपं यत्रासौ तपति तदेव तद्यजमानं दधाति त्रिरेव षो
लशिनश्शाक्कुयात् स्तोत्रियेनिविदे परिधानीयायै त्रि
वृद्वै षोलशी त्रिवृद्वैतिवैतद्वज्रेणयजमानस्य पाप्मानं हंति त
हात्तश्शो का षा वीर्याणीत्यच्छानो श्शोकी घोषी वीर्यवा
न्कीर्तिमान्भवति य एवं वेदोच्छानां वीर्याणि ता: संशस्ता च
चारिंशदनुष्टुभः संपद्यंते य चारिंशद दशापंक्तिः प्रतिष्ठावै
पं ं: सर्वेष्वेवतद्भूतेषुयजमानं प्रतिष्ठापयति ॥२॥ विह्नत
यात्रिष्टुभायजेदिति हि केचाड्वारवाहि वाज्यपाः सर्वेषांत

त्रि

रिवः सुतानां वाजी हि वाज्यथो इदं सर्वं नं किं च लं तत्वोल्को
हि वाजी मम मद्धि सोमं मधुमंतमिंद्र जिह्वा हिं वाजी सत्राह
पंञ्ज ठ रक्षा वृष स्वेत्य विङ्क्त तये नित्वे व रिच्छितं सं सिद्धा नि वा
एतानि देवपात्राणि यद्धाज्याः सं सिद्धे नैवं तद्देवपात्रेण
दविभ्यो हविः प्रयच्छति । तन्न रात्र्यानुपेयादिंद्रव वे षोत्त
ञ्जी नवाह्लं ङा । दन्यदुहर मस्ति बङ रात्र्यानुपाङ्ङि यात पर्या
याइव च दाक्षिंनौ च द ए विनं चतुर्थे हन्क पेयात्तद्धे षो
त्तशिनन्नायतनं तद्धे तद हः षोत्त शं पृतं अंति सुता तदुवा
न्नाकूरुपे पादेवं तान्नै सूत्रेवान्न होरात्रेय त्पोत्तञ्जीतद्य त्थो

त्रिर्नत्रुपर्यं।त्यहोरात्रयोरेवकृत्स्नतायै ।४ अथ यदति
रात्रमुपयंत्येतावान्वै संवत्सरो यदहोरात्राणि तद्यदतिरा
त्रमुपयंति संवत्सरस्यैवाप्त्या। अथो यद्यं वा इदं सर्वं स्वेनेह स्वै
वतेऽश्व। तदुन्नयमहोरात्राभ्यामाप्तं। तद्यदतिरात्रमुपयं
ति। स्वेन हैतेऽश्वोरेवाप्त्यै ।।५ गायत्रास्तोत्रियानुरूपौ शंसंति
ज्योतिर्वै गायत्री तमः पाप्मा रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मा
नमपघ्नंति। पुनरादायं शंसंत्येवं हि सामगाः स्तुवते। यथा
स्तुतमनुशस्तं भवतीति तदाहुरथ कस्मादुत्तमात्परिहा
रा। ऊर्ध्वमाकूय साम्नां शस्त्रमुपसंतन्वंतीति ।।६ पुरुषो वै

यज्ञस्तस्य शिर एव हविर्धाने मुखमाहवनीय उदरं स
दोऽन्नमुक्थानि। बाहू मार्जालीयश्चाग्नीध्रीयश्च। या इमा
अंतर्देवता। स्तेतः सदसं धिष्ण्याः प्रतिष्ठा गार्हपत्यव्रत
13 श्रपणावित्यथापरं तस्य मन एव ब्रह्मा। प्राण उद्गाता अपानः
प्रस्तोता व्यानः प्रतिहर्ता वाग्घोता चक्षुरध्वर्युः प्रजातिः स
दस्य। आत्मा यजमानोऽङ्गानि होत्राशंसिनः। स्तद्यदध्वर्युः स्तो
त्रमुपाकरोति। चक्षुरेव तत्प्राणैः संदधात्यथो अपानमेव
तन्मनसा संतनोत्यथ यत्प्रस्तोता ब्रह्माणमामंत्रयते। ब्र १३
ह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरिति मनो वाऽग्रणीर्नैवत्येषां प्राणा

नांमनसाधस्तता स्तोमेनस्तुयामेत्यथोऽपानमेव तन्मनसा
संतनोत्यथयद्धलास्तोत्रमनुमन्यते मनसैव तत्प्राणैः सं
दधात्यथोऽपानमेव तन्मनसासंतनोत्यथयत्प्रस्तोताधस्तो
त्यपानमेव तत्प्राणेदधात्यथयदुद्गातोद्गातिप्राणमेव त
द्व्यानेद धात्यथयत्प्रतिहर्ताप्रतिहरतिव्यानमेव तत्प्रा
णेदधात्येवमेवैताः सर्वादेवताः प्राणएवप्रतिष्ठिता। अ
थयद्धोतासाम्नाशास्त्रमुपसंतनोति। वाग्वैहोता वाचमे
वतत्प्राणैःसंदधात्यथोऽपानमेव तन्मनसासंतनो
त्यथयद्धोताशंसिनःसामसंततिंकुर्वंत्यंगान्येव तत्प्रा
णैःसंदधात्यथयद्धाऽभमानस्तोत्रमुपशंसति। प्राणावाउद्गाता

13

रः प्राणानेव तदात्मन्धत्ते तस्मान्निनर्दति विघ्नन्न्यस्तामियां
नान्वृदियां नाभ्यपाकुर्यान्नाप्याश्रावयेन्नानिवषट्कुर्या
न्नाधिस्पृशेत्प्रतपेत नेत्प्राणेभ्य आत्मानमपादधानीति ॥७॥
अथ यत्प्रथमेषु पर्यायेषु प्रथमेषु पदेषु निनर्दयंति प्र
थमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नंत्यथ यन्मध्यमेषु पर्यायेषु म ४।५
ध्यमेषु पदेषु निनर्दयंति मध्यमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नं
त्यथ यदुत्तमेषु पर्यायेषूत्तमेषु पदेषु निनर्दयंत्युत्तमरात्रा
देव तदसुरान्निर्घ्नंति तद्यथाभ्यागारं मन्निनर्द्य पुनः पुनः
पाप्मानं निर्हन्यादेवमेवैतत्स्तोत्रियानुरूपैरहोरात्राभ्या १२
मेव तदसुरान्निर्घ्नंति पानक्तं गायत्र्यान्तु रूपाणि शंसंति ।

समुञ्चनयतेति। नापरं द्रव्यं नयेयुः प्रकाशमिवेवस्या
द्वारे फूंतः शरीरं स्यान्हतञ्छ्रेष्टिं तिन्त्वाइति। पाप्मानापघ्न
न्मोति। तपाप्मानमपघ्नते तेपाप्मानमपघ्नते॥१७॥इति
सप्तदशोऽध्यायः॥ श्रीः॥ अतिरिक्तसोमो वा एष यद्दाक्षिणं
याद्वैयज्ञस्यातिरिच्यते। अत्र च यत्स्तेन यजमानस्य प्रत्यघ
भीन्नवत्यथयत्परस्ताद्दक्षिणौ यजत्यश्विनौ विदेवानां भिष
जौ भिषज्यामेवतत्कुरुतां। अथ यत्र हतस्सविता स्तयां प्रायच्छसो
माय राज्ञे। यदि वा प्रजापते स्तत्सहस्रमव्याकरोद्दुहिते
उद्यमानाया एतद्दासां देवतानामासीत्ताअङ्कवान्वाजिमया
भास्मिन्सहस्र इति ता अजिभाथं स्त दक्षिणावदज्यतोरा १५

तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री। तेज एवतत् ब्रह्मवर्चसं यजमाने
दधाति। गायत्रीः शस्त्वा जगतीः शंसति चा क्लृप्थं तगाय
त्रीश्च जगतीश्चांतरेण छंदांस्यैवेतं नानावीर्याणि कुर्वं तिज
गतीः शस्त्वा त्रिष्टुभ्भिः परिदधाति। बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप् पशवो
जगती बल एवतद्वीर्ये ततः पशुषु प्रतितिष्ठत्यं धरस्व त्योभ
द्युः पीतवत्य स्त्रिष्टुभो याज्याः समृद्धा स्त्रै त्रैष्टुभेन। एतद्वै
रात्रे रूपं जागृयु रात्री। ज्योतिर्वै जागरितं तमः पाप्मा रात्रि
स्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानं तरंति। यावदुह वेन वास्त्तय
तेन वां शास्यते। तावदीश्वरा यदि नासुर रक्षांस्यन्विवपा
तोस्तस्मादाहवनीयं समिद्धं माग्नींध्रीयं गार्हपत्यं बिभ्या

15

सन्नेनतस्मादुक्थोदेवताःशंस्यंतेधाय्येनमित्याख्यायतेत
तउहैतदुतरासन्नोनसर्वमिवउवंधावाति ओंतंमयेतिहतं
मन्यमानःसहस्त्रंशंसोस्तदहस्त्रंच्छदउपतां॥१तदाहुर्यदुह
त्यायतनानिष्ठान्यत्वंत्याथकस्मात्रिष्टुनाग्नतिपद्यत
इतिविःशस्तेषातिस्त्रच्युदुहत्यःसंपद्योतांएकावगा
यत्रीदंतुहसंधेरूपंयद्विस्त्रोवहत्यःप्रथमरूपंगाथ
त्र्यथयदुहतीमभिसंपादयतिबहतीयनिधतंसंपद्यते
थययदुहतीनांप्रतिपदांप्रथमप्रथमग्रगाथंपुनरादायं
ककुकारंशंसतिपुनरादायंविसामगाःस्तुवाततस्ये
वितदुपंक्रियतेआग्नेयंकवंशंसतितदिमंलोकमाप्नो

त्युषसं शंसति तदंतरिक्षलोकमाप्नोत्याग्निनी शंसति दमके लो
च१ तिसौर्यं केतुं शंसत्यसौ वै दंहुथौर्दवलोक आपरस्तमे काप्नोति
वतनाप्नोति प्रगाथं शंसति पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवा ५१
प्त्यै अथो प्राणापानौ वै बार्हतः प्रगाथः प्राणापानावेव
तदात्मन् धत्ते अथो शरीरस्यैवासंद्रुतायै द्यावापृथिवीयं
16 शंसति। प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी। प्रतिष्ठित्या एवाद्विपदां
शंसति। प्रतिष्ठानीयं वै छंदो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या एव
बार्हस्पत्यया परिदधाति। ब्रह्म वै बृहस्पतिः। ब्रह्मण्येव
तंततः प्रतितिष्ठंत्यथैषा संपद्भवति।।२।। त्रीणि गायत्रीश
तानि ते द्वे बृहती शतानि सप्ततिमनुष्टुभः सप्ततिं पंक्तीश्च १५
चारिंशच्छतं बृहतीनां त्रयाणां त्रिष्टुप्छतानां गायत्री

शतमुद्धृत्य तानि त्रीणि षडशीतिशतानि तद्ध गायत्रीशं
तं जगतीशतं च ते द्वे ष्टैं ष्ट ह तीशते। पंचाशत्रिष्टुभः पं
शा यो द्विपदाः शतं षडशीत्यः संपद्यंते। अथ याः समं पंचाशतं बृ श २
त्रै हत्यो श्रैवताः संपन्ना अथ ये द्वे पंचाशत्यौ त्रिष्टुभौ द्विपदा च ता
स्त्रिस्रो बृहत्यः संपद्यंते तन्नानाछंदस्यानां सहस्रं संस्रस
हस्रं बृहत्यः संपद्यंते। नसहस्रमतिशंसा। नार्वकस ह
स्मादित्येषा ह्येवस्थितिः प्रोचे वाश्विनस्य विकृतिरति हस्या
ते एष आग्नेयः क्रतुराग्नेया देवक्रतोर्निश्चये। तथाथ याग्ने
यं क्रतुं पुराकालात्समतीपादाश्विनमनुयत्किंचिद्दैवत्यमृ

द्गु। स्तत दनुवर्त्तार्ये सौर्ये कृतौ पाव भानीर्यथां छंद संगाय
त्रीं गर्यत्रे त्रिष्टु नास्त्रे ष्टु नेज गर्तार्गतेसर्वं स्तूर्यं नेगं। सूं
यस्याायनैं तनेसर्वा निंद्राम्स गाथा। म्स गाधस्या यतने। सर्वं
द्यावा पृथिवी यं। द्यावापृथिवी यस्यायतने। सर्वा द्विपदा द्विप
दाया अायतने सर्वं बाईस्य त्यं पुरस्तात्परिधानीयायाए
तद्धै किं चि दिवं वर्वा नग्र दृश्यते॥ ३ अथ विरक्तीवदाचिन
भाजं बातत्वकेऽकु धीयोप्ति अावां रथोऽ्पच्छिनाश्ये नय
चेति। सतद्धि रथ च वांर्या गस्त्या नित्ति युक्ताति। सएषदे
वरथः सएतेनदेवरथेन। स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते। १७॥

समुपर्णं स्याद् यो वै सुपर्णं स्तद्यथापद्विवयोन्नूचै। वं स
स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते। द्विरवाश्विनाया ह्ययतप्रति
पदे त्येव परिधानीया येव। तद्यथा प्रतीकीतनानि विष्णुमा
नो धापयेदेवं तद्दृष्टा तः परिधानस्ये वमीमांसा यदादित्यो
रराधामतिसर्पे द्यादेनं स्वयं होता निर्ज्ञानीया। द्यदाह्य लोहि स्प
पा ४ तिमावीथा। द्यादेनं सर्वैरस्मैयः प्रत्यक्त्यरं। स कालः परिधा
नस्यै तस्मिन्न्वाएष कालो। पद्दूत्त पाप्मा विवि विक्तपाप्मा न
वत्यय द्दाति पाप्मानं विविच्यते। पाप्मनायए तस्मिन्काले
परिदधात्यथ यद्धन्वं स्यादेनदा ऋक्ष्यूतद्रूपं येन प्रजा। बि

न्नतीदमेकंयदयंप्राणोध्यात्ममतिनौ से हितोमदित्येवान
तंमन्यमानपरिदध्याद्विन्वाजन्त्राकुतिंजुकुयादनिन्यी
14 यमानन्नादिर्यैयोनुयपुत्रःस्यादाविरेन्योन्नवत्तिद्वान्यां
यज्ञेतौवान्यांद्वाश्विनमित्याख्यायते।नवानंगायत्रीमुन्का
विराजोर्द्दर्यैवानिति।श्रीर्विराडन्नाद्यंश्रियांतद्विराड्यैनाद्य
प्रतितिष्ठत्यकृत्वारण।विराजोर्द्दर्यैनवषट्कारानि।स्वर्गएव
तल्लोकेयजमानंदधाति।विराजैवयज्ञेदितिहस्मादाकोषी
तकि।स्त्रयस्त्रिंशदक्षरावैविराड्याद्यास्त्रिंशद्देवताःअक्षरं १८
रन्नाजोदेवताःकरोत्याश्विनावाम्बुनायुवंसुदंक्षेतित्वेवस्थि

ताश्विनी त्रिष्टुप्तिरोऽह्न्यवती। तिरोऽह्न्या हि सोमा भवंत्यथो
बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधात्यनुवषट्करो
त्याहुतीनामेव शांत्या। आहुतीनोऽप्रतिष्ठित्यै संसन्नेषु छंदो
भस्तु। प्रवृत्तहोमीये आहुतीर्जुहोतिमहछंस्त्रं वाङ्कमनस्य
सा प्रीते उभे स्व्हीहोत इति॥५ अथ हारियोजनेन चरंति। हरा एव
तत्प्रीणंत्यत्र देवाः साश्वाः प्रीता भवंति। त्रिष्टुभं हारियोजन
स्य पुरोनुवाक्यामन्वाह जगत्या यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टु
प्पशवो जगती। बल एव तद्वीर्यं ततः पशुष्वध्यति तिष्ठति
मद्वतीभ्यामधद्भिस्तृतीयसवनं नुनुवषट्करोत्याहुतीना

मेवशांत्या। आकृतीनां प्रतिष्ठित्यै। तासां प्रतिष्ठाधानाना
धीर भारदीतपशावो विधाना। अन्नमानामवतत्पक्षनामात्मेंधत्ते।
थयदर्यं जपंति। यद्दाकृतीर्जुहृति। स्वस्त्ययनामवतंकु
स्रो १ र्यात्। यइछेद्वशांत्यै। यजमानस्य वजिषड्या येतआहृ
19 वनीयस्या। नस्मात्तन्निर्वपंति ज्योतिर्विपक्षनामाहवनीयः
स्वएवेनंस्तज्ज्योष्ठेनपक्रमेदधाति॥६॥ अथशाकलान्जुहृति
तद्यथाहि ऊर्णाभिये। त्वचोनिर्मुच्यते। षीकावामुंजादवमे
वैतत्सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रमुच्यंते॥७॥ अथसद्याहृतो १८
प्स्नुसोमानुपपरायंति। तान्निहांतर्विघ्नासांदयंतितद्धिसो

संवत् १९२८
जेष्ठ शुदि ८
श्री नि

मस्यायतनं। ध्रुवदधत्तिं। दर्भपिञ्जूलानियद्दावाऽऽप
स्योषधयश्च संगच्छंते। थक्रस्नः स्तोमस्या विक्ष्यव्यर्चा नि
नपंति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञवै एना स्तदं ततः प्रतिष्ठापयं
त्यथ प्राणा संस्पृशंति तद्यद्वाऽऽज्य प्राणेनो क्रूँस तंय ।री २
द्धि लिप्टं तदावेतदाप्याययंति तद्धिषज्यंति तद्दापरिधी
न्कुर्वंति। मानुषेणैव तद्भ्रद्दोण दैवेन द्रोणं मंतर्दधात ॥८॥
अथ स्वयोमुमावित्सवनेरीप्संति यो सोतपत्यघं तं प्रा
तःसवनेन। मध्ये संतं माध्यंदिनेन सवने। नास्तंयंतं तृती
यसवनेन। स वा एषो पः प्रविश्य वरुणो भवति। तस्मा द्दा।

20

रुणमेककपालं पुरोडाशं निर्वपत्येकस्थो विश्रीस्त्री वि
वरुणः स्त्रियामेतदं ततः प्रतितिष्ठति तं तरेण वाचा
लोकरा उपनिष्क्रामति तद्वियत्र स्यात्तीर्थमाप्नानं ना
मतदेतद्धवा स्यदितमां प्लानं तीर्थं कइ ह प्रवोचदित्येत
न विदेवास्तीर्थेन यन्तं प्रपद्य सर्वान्कामानापुस्तथो एवे
तद्यजमान एतनेव तीर्थेन यन्तं प्रपद्य सर्वान्कामानाप्नो
ति ॥९॥ ते यस्यां दिश्यापो न वंति तं दिशमन्याहृत्यचरंति सा
विप्रावीदिग्यस्या देवताश्च उरः प्रयाजानूयाजान्यूतबर्हिष्का २०
न्बर्हिषं तन्तुं स्रजति नह्यनुबर्हिस्तीर्यते वाव्रे ह्यावाश्य

न्मागौ भवतः पाप्मन एव वधा । याथो हास्या पौर्णमासात्तंत्रा
द नितं भवत्यस्मै तं तो हि के कुर्वंति । वार्त्रघ्नौ त्वेव स्थिता
वथ यदग्नये वरुणाय जुहोति स्व एवैनं तदायतने प्रीणात्य
थ यदग्नीवरुणौ हविषात्यत्राग्निः सर्वेषु हविःषु भागी भ
वति । द्वावनुयाजौ यज । स्तृते बर्हिष्कौ बर्हिष्मन्तं तु सृजति
प्रजा वै बर्हिर्न त्वप्रजामपश्च वद्वृणा[illegible]नीति । त एक रातं प्र
याजानुयाजा भवंति । त्राताम्बुर्वै पुरुषः । त्रातप वरित्रेवी
र्यः त्रातं [illegible] य वप य एक सातत मः सस्यात्रात्मा । तदेवदं
गिरसामयनं । स एनेनां यनेन व्रति पद्यते । गिरसां सलो

कर्त्ता सायुज्यमाप्नोत्यथ यदि षड्विंशत्यैवा वषट्कुर्तयास्त
दादित्यानामयनं। स एतेनायनेन प्रतिपद्यत। आदित्या
नां सलोकतां सायुज्यमाप्नोति॥१०॥ अनूबंध्या। चतुर्थसम
वितत्सवनं। यदनूबंध्या तस्मादच्युता भवति। चतुर्थं ध्रु
वितत्सवनानां। सा वि मैत्रावरुणी भवत्यग्नीषोमीयो हि
युरस्तात्कृता भवति। तस्मान्मैत्रावरुणी भवति यज्ञस्यैव
संचारतायाः। अथ यदप्सु वरुणं गृह्णात्यत्र मित्रो दीनो भव
ति तस्मान्मैत्रावरुणी भवति। मित्रस्यैवानुलक्ष्यै॥११॥ २१
अथ यदि पशुरावीतो तु पाशतो म्रियेत चैग्निन्यस्तं कारये।

दृथान्यत्तद्रूपं तद्देवत्यंपशुमालभेरं। स्तमाज्ञीतंपर्यग्निस्त
तमुदंचंन्नयेयुस्तंसंज्ञपयेयुः। स्तस्यानुज्ञायमितरं कुर्वी
नि ३ यियुस्तयोर्नानावपा उत्स्विष्टनानाअपषिचा। नानावदानस
मानेवषट्कारेजुहुयुः। स्तयोर्नानेवपशुपुरोलाशौअप
यिचा। नानावदायसमानेवषट्कारेजुहुयुस्तयोर्नानेव
हवींषीअपयिचा। नानावदायसमानेवषट्कारेजुहुयुः। र
दा ३ वंतृतीयंजुहावैवंजाघन्यो यदि चाप्येकं पिबाधिया प्रीत
स्या। तेनैवस्वरेजुहुरितिस्थालीस्थितिः॥ प्राणवानप्रियः
प्राणनेवास्मिंस्तद्दधाति। त्यथयद्दोष्टापादीस्यां कपंस्या

दिति। गर्भस्य च यो वपा रूपं फलीकरणानां फालीक
रणं। गर्भमिति। सा मित्रे श्रपयित्वे तरस्य वषट्कारे जु
शामित्र एव जुहुयात् रक्षांसि ह वा एतद्यज्ञं गच्छन्तीति। यद
त्रिताद्दभवति। तानि तेनापहंति। तदरक्षोहतमेव च नु
यदि पश्वरन्नूवंध्याभवति यद्वावे पयस्ये तद्वै मित्राव
रुणयोः सद्धविर्यत्पयस्या मित्रावरुणयोः पयस्येति। दि
ष्ठिता ॥१३॥ अथ यदि गौ पशुर्भवति गासंस्छ वो वै
मित्रावरुणौ। तस्माद्गोपशुर्भवतीति। युवं वस्त्राणि पीव २२
सा वसाथे इति वपायै याज्या। पीवसेति तद्वपायै मेद

सोऽस्वरूपं यद्भं हिष्ठं नातिविधेस्मुदानृ इति पुरोलाशास्य
वं हिष्ठमिति बकुलद्वहिपुरोलाशः। प्रबाहवासिस्ट
तं जीवसेनं इति हविषो बाहवेति। तद्वविषां गानां स्वरूपं
॥१२३॥ दं उवैदेस्यत्यदंड्। दिजीवलोकं दंउ. दवसाय विष्ठ ८४
थं सर्वाक्षिणं इति। जुहोति। यज्ञो विस्मर्य ज्ञमेवत हारम्तेपं
वकपालः पुरोलाशान्वती पंचपदापंङ्कि। पाङ्क्तो विय
ज्ञो यज्ञस्यैवास्यैयकुवान्नष्टाकपालः पौर्णमासमेवतं
त्रं म्नवति। प्रतिष्ठा विपौर्णमासं प्रति ष्ठित्या ए यदंचे
वभ्रत्यदलं पुनराधयस्यरूपं यत्यदपंङ्कयोयाज्याप्र

प्रे

शेनुवाक्यास्तथैव व्याति षक्तास्तस्यां। संस्थितायां। य
जमानो ऽग्निहोत्रं जुहोति। संस्थितह्यग्न्याधेयमग्नि
होत्रं हूयते तस्मात्तस्यां संस्थितायां यजमानो ऽग्निहोत्रं
जुहुयादिति जुहुयादिति॥ १४ अष्टादशोध्यायः स
माप्तः॥ श्री॥ ते विदीक्षिष्यमाणा। अग्नीसंनिवपंत। ए
कधैव तद्बलं वीर्यमात्मंदधते। थैतां सन्निवपनीयामि
ष्टिं तन्वत। ऽग्नये ब्रह्म एव ता पाक पालं पुरोलाशं
निर्वपत्यग्नये सत्रवत एकादशाकपालमग्नये सत्रन्ते
एकादशाकपालं ब्रह्मदत्रे एव तद्यजमानाः समारोहंति। ता 23

न्या मे वैतस्वस्ति संवत्सरं तरंति । बहूनां ह्येष्य माणानाम
षा संनिवपनीयो । स्वासं ज्वरणीयासे वैकस्य दीक्षिष्य
माणस्य भवति ॥१॥ प्राथितेनप्राजापत्येन पशुना यजं
त प्रजापतिः प्रसूताः । स्वस्तीमं संवत्सरं समश्नवामहा
इति तस्या हि ककायव्यं पशु पुरोलशं कुर्वीत्यतद्धि प्रजापतेः
प्रत्यक्षं रूपं । यद्वायु रित्यग्नय उ हि ककामाय कुर्वीत्यग्नि
र्वै कामो देवानामीश्वरः । सार्वेषा मेव देवानां प्रीत्यै तस्या
ग्नि हि मीके वैश्वानरीयं । पशुपुरोलाशं कुर्वीत्य । सो वै वै
श्वानरो यो ऽसौ तपत्ये तमेव तत्प्रीणंति । तेषु रस्ता देव
दीक्षाः प्रसुवान्कल्पयंते । तिषस्यामा वास्यायाएका हो उ

परिष्टाद्दीक्षेरन्माघस्य वेत्याहुस्तदु तयं व्यादितं तेषस्य
चैवादितं तरमिव तएतं त्रयोदशमधिचरं मासमाप्नुवंत्ये
तावान्वै संवत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तदत्रैव सर्वः संव
त्सरमाप्नोत्यवति । सा वैशाखस्यामावास्यायामुपवसत्य
दं दृष्ट्वां वसंतं तु उपमेव संतिष्ठायणीयेनातिरात्रेण यदा मा
णोऽस्तदेनं प्रथममाप्नुवंति । तदु तु विशोनारम्भंति तत्तदारंभ
लीयस्यारंभणीय चं । स षण्मासानुदंडं । ति । तमूर्ध्वः षष
हिरनुयंति । स षण्मासानुदंङ्· चातिष्ठात । दक्षिणाव
संतं तु उपमेव संति विषुवतीयेनाप्नोयद्द्वयभाणां स्तदेनं २४
द्वितीयमाप्नुवंति । स षण्मासां दक्षिणेति । तमावृत्तेः षष

णोदेरन्नुयंति। स पक्षमासं दीक्षितेन्वातिष्ठति। उदद्रुणं व
र्षं द्रुपेमिवसंति। महाव्रतीयेनाक्राय द्रव्यमाणा स्तादेनं
रतीयमाणा भवंति। तं यत्त्रिरात्रा भवंति। त्रेधाविहितो वै सं
वत्सरः संवत्सरस्यैवास्यैतदु। तेषामपि गीयते। अहोरात्रा
णि विदधद्भूर्णिर्वाइ वधीयं। पक्षमासो दीक्षितो नित्यः षद्
दंडे। तिस्त्र्यं इति। पद्यो पउद स्नासा नेनिषद्दु दीक्षितो तदै
न तस्मिन्काले दीक्षेरं। न नागतं सस्यं भवति। दहरका
न्यहानि भवंति। संवेपमाना अवज्रथा उदायंति। तस्माद न
न दीक्षेरं। एचैत्रस्यामावास्याया एकाहा। उपरिष्टाद्दीक्षे

२५

रत्नो गतं सस्यं नवति । महोत्पन्ताजि नवं त्यसं वपमाना

ऋचवन्त्रथादुदायंति । तस्मादेतर्ह्यितं ॥३॥ अथैतामग्निवि

त्यायां । पंचहविषं दीक्षणीयामिष्टिमाकतन्वत । पंचप

दापङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाप्त्यै । अथैतामातिथ्यां पं

चहविषमेवेष्टिमेकेतन्वते । पंचपदापंक्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो

यज्ञस्यैवाप्त्यै । अथैतावक्ष्मीरन्वाहा । बद्धनद्यग्नीन्य

लयंति । तावेव तस्त्रो नवंति । चतुष्टयं वा इदं सर्वमास्ये

व सर्वस्याप्त्यै त्रिः प्रथमयान्विरुत्तमया । ष्ठोसंपद्यंते । शाद्ध

राजा । यत्नी गायत्रीं वा अग्निर्गायत्रछंदाः स्वेनैवैतछंदसा २५

ग्नीन्प्रणयंत्यथ यिन्चंति यावदहं कामयंतथैतं संचितं
सामभिः परिष्टुवंत्यथ होतार भाकुरग्न्य छा मनुजपेति
रुद्रो ह्य वाएष देवानामग्नीतः संचितो भवति तमेवितच्छ
मयति निरुक्तं वैश्वानरं यजति निरुक्तो ह्येषतदा भवति
यदाग्नीन्प्रणयंति ॥ अथातऊर्द्ध्वमेकाहिकं कर्म हविर्द्धा
नयोः प्रवर्तनमग्नीषोमयोः प्रणयनमग्नीषोमीयः पशुरा
योक्तं प्रागुतामथाग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमन्वं चि
देवसून्ना हवींषि निर्वपंत्ये ता ह व्ये देवताः सवानामी
शते । तान्प्रप्रसूतास्तवानः सुवंति ।
तस्माद्देवस्वं स्ता वा प्रागोभवं । त्येतानिर्वं देवाः

सर्वा अष्टीरश्नुवत तथो एवैतद्यजमानो एतान्निरेव स
र्वा अष्टीरश्नुवते । तद्धैके सर्वं पृष्ठान्येव हवींषि निर्वपंति ।
सर्वं वा अग्निश्चित्या सर्वेण सर्वमाप्नवामेति । तानि वै द
श हवींषि स्युरिति । दशदशिनी विराट् श्रीर्विराडन्नाद्यं
26 श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्त्या । अथ स्तुत्वेति यावद
हं कामयते ॥५॥ अथानूबन्ध्यस्य वपायां संस्थितायां त्वा
ष्ट्रेण पशुना चरंति । रेतः सिक्तिर्वै त्वाष्ट्रः पत्नीशाले
चरंति । पत्नीषु वै रेतः सिच्यते । उपांशु चरंति । रेतः सि २९
क्तिर्वै त्वाष्ट्र उपांशु वै रेतः सिच्यते पर्यग्निकृतमुत्सृजं
ति । न संस्थापयंति रेतः सिक्तिर्वै त्वाष्ट्रो नेद्रेतः सिक्तं पु

राकाला। संस्थापयामिति। तदाहुर्यदेवदेवत्तेआवाहय
त्ति। चष्टारं च वनस्पतिं वा। द्वास्येत इष्टा न वत रात्ति प्रया
ऊ ष्टुवा एते देवते यजत्ति। तत्रैवास्ये त इष्टेन वतः॥६॥
अथानूबंध्यस्य पशुपुरोडाशमन्वेवि। द्विविकाल्योहवी
षि निर्वपंति। यातयामानि ह वा एतस्य छंदांसि नवंति। यः सो
मेन यजते। छंदांसि विदेविकास्तद्याद्देविकाल्योदवीषि नि
र्वपंति तथा हास्यायातयामानि पुनर्यामाणि नवंत्यथो धीत
रसानि ह वा एतस्य छंदांसि नवंति। यः सोमेन यजते छं
दांसि विदेविकास्तद्यादेविकाल्याह वीषि निर्वपंति छंद
सौमेव रसरसताये। ता वा एता देव्यो षट्कः प्रजापतिस्त

स्मा दृष्टकाः। स्ताानि विपंच हृवीषि नवंति। पंचपदा पंक्तिः पां

ङ्क्तो विय लोयत्स्यैवाप्त्यै। अत्राह केदेवीभ्यो हवींषिनिर्व

पंति। सर्वं वा अग्निचित्यां। सर्वेण सर्वमाप्नवामेति तानिवि

दशहवींषि नवंति। दशदक्षिना विराट्। अन्नंविराळन्नाद्यं।

श्रियोविराळन्नाद्यस्यो याप्त्यै। अत्राहकेदिशामावेष्टिः अ

वंति। सर्वंवा अग्निचित्यां सर्वेण सर्वमाप्नवामेति। तानिवे

षट्हवींनवंति। षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सर स्यैवाप्त्यै।

संस्थितायांभ्यो दवसानीयायांमैत्रावरुण्यापयस्ययाय

जेत तस्यां कं ब्राह्मणं नैतथानि अग्निचिन्मैथुनं चरेतति ॥ २१

७ मुरवं नाए तत्संवत्सरस्य यज्ञक्रतुर्वि...। तस्मादग्निष्टोमोन्नव

२२

त्यग्निष्टोमो ह्यियज्ञानां मुखं। मुखत एतत्संवत्सरं प्रीणं व १
ति। तद्धि कक्कुच्छं कुर्वंति। यज्ञस्यैव सत्मार त्ताये तस्य च
तुर्विंशस्तोमो भवति चतुर्विंशाति र्वै संवत्सरस्यार्द्धमा
साः संवत्सरस्यैवाप्त्यै। तस्य त्रीणि षष्टिशतानि स्तोत्रि
याणां संपद्यंते। त्रीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां। सं
वत्सरस्यैवाप्त्यै। तस्य बृहत्पृष्ठं भवति। द्वितीयं वा एतदह्नां
द्वितीयं बृहत्पृष्ठानां तस्मादस्य बृहत्पृष्ठं भवा। त्यथ यच्च
तुर्विंशमहरुपयंत्यवध्रुतं वा एतन्महाव्रतं। बृहद्वा अन्नाय
ततैत। महाव्रतस्य पृष्ठं भवति। तस्माद्बृहद्देवितस्याह्नः
पृष्ठं स्यादिति तस्य संवसंवत्सरमभिपर्युदितां। तस्यैता

निंढं दोस्रू पाणि होताज निष्ठ्येतनइ। त्यष्ठर्वमाज्यं गा
यत्री मात्रं गायत्रीमात्रो। वे स्तोमस्त तीत्ति सैवंत्रं सैवंसर
मन्निवंदति। तंदै तंस्यों क्रौ स्रूपं। ऽठं क्लौ शोर्दय स्रूमैरवो। यवैष
स्रइति भोरु तौ। गिरः समेऊँ विदंथैं ब्रो। नुवंरं तिसैवंरो। सैवं
२६ स्मर मन्निवंदति। तंदै तंस्यो क्रौरुपं। यैरै नैवंदं तंडो। तवैदं
से मिति ज्ञातवैदं सीयो। सदंदं स्वो। न्वो। पिपस्मो। स्रुदीदिं। ह्री
निसैं वंत्रं शैवंसैरं मन्निवंदति। तदैं तंस्यों क्रौस्रूप मित्यो। ग्नि मा
रु तंस्रू क्रोरी। तेतंस्यो क्रैः स्त क्रौ। नितंदंदं ग्नि छौ मौं। वो। हूंवं
वाहः सौंति छ्रुतो। ग्नि छौ मई तिपैं ग्य मु ढंथ्यं मिति। कौ षौतं २८
कैः। ८ तंर्ध्येतदैर २ हौ के हौ दो गोः संघस्तौ सैकुं वैं त्यं नेमा

द्वैरात्रं समृद्धं ।अतस्तोमेन सपद्यते माधुछंदसः त्र्यृचगाः सर्वे
समृद्धैस्तैः स्वरूपेणान्योन्यत्र्यृचगाः कल्पंते। समृद्धं मध्यमतः क
र्म क्रतमस दित्याचारथं पथोतयइति। मरुच्चतीयस्य प्रति
पदिंदं वसोस्तु तमें धरन्यनुचर एष एव नित्य एकाहातान
स्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ कया शुभ्रासवयसः सनीला इति
मरुच्चतीयमनुत्तमा तेमघवन्न किर्न्विति नवमीतया परि
दधत्युत्तराः पूर्वाः। रास्त्वामारुत्यो हि ता न वं। त्यथैं नि ष्के
वल्या। तस्मिन्चाज्रस्मिन्समान्या मरुतः संमिमिक्षुरिति संव
त्संवत्सरमन्निवदति। नदेतस्या क्रोरूपं॥ तदिदास भुं
वनेषु ज्येष्ठमिति। बृहद्दिवो निष्केवल्यं। बृहद्दिवे नात्र होता

पा७

रेतः सिंचति। तददोमात्रा तृतीयेनाह्नाऽजनयतीति
संवत्सरे संवत्सरे वै रेतः सिक्तं जायते॥ तस्मिन्वा अस्ति
संततनवंतमन्नतामदेष्विति संवत्सरं संवत्सरमभिवदति।
तदेतस्याह्नो रूपं। तत्सवितुर्वरेण्यमहे। द्यानो देवसवितरि
२१ ति नित्यै व विश्वदेवस्यं प्रतिपश्चाद्वरस्य। तयोरुक्तं प्रा
णं। तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं। प्रजावंतं
रयिमस्मे समिन्वचिति संवत्सरं संवत्सरमभिवदति। तदे
तस्याह्नो रूपं तेहि द्यावापृथिवी विश्वशंभुवति द्यावापृ
थिवीयं। यना थ्यमोऽस्मे समिन्वतमिति संवत्सरं संव २८
त्सरमभिवदति। तदेतस्याह्नो रूपं। किं मुखं छ्रः। किं यवि

श्रोनश्राऽग्न गन्नित्याग्नेवं संवत्सर इदमद्याव्यख्यत्तति। त
स्मत्यत्सं संवत्सरमभिवदति। तदेतस्यां क्रोरूपं। यज्ञस्य
वोरथ्यं चिरयतिं विप्रामिति शार्यतं विश्वादवमिंद्रो मित्रो
वरुणः संचिकित्रिर इति संवत्सं संवत्सरमभिवदति। त
देतस्या क्रोरूपं विश्वानराय धिषणामृतावृधइति विश्वा
नरीयं धियारथं न क्रुत्विशः समृण्वतीति संवत्स संवत्सर
मभिवदति। तदेतस्या क्रोरूपं। वृष्णे शर्धाय सुमखाय वे
धस इति मारुतं गिरः समंजे विदथे ष्वाभुवइति संवत्स
संवत्सरमभिवदति। तदेतस्या क्रोरूपं। यज्ञेन वर्द्धतऽग्ना

तवेदसमितिआतवेदसीयं संददस्यान्नप्रिमस्मास्तु
दिदिहीनिसंवत्ससंवत्सरमभिवदति। तदेतस्यांक्रोस्मि
पैमित्याग्निमारुतस्तत्कारीत्येतस्याह्नः स्तस्कानितदद
ग्निष्टोमोत्वा ग्वांवाहः संतिष्ठत। ग्निष्टोमइतिपैंग्यमुखो
नितिकौषीतकं ।१८। ताह्वेतदहरहेकहोदागाः सर्वस्तो
स्तंकुर्वंत्यानेनाक्लाषनेमो हेकवान्यालहनसंवत्सरं
त्यिवसंवत्सरकामाः षलहोवाउसर्वः संवत्सरइतिवदंतो
स्तयदितथाकुर्युः षलह ज्ञषसंशस्त्वेकल्पयीतयत्प्र
थमस्याह्नक्राज्यं। तदाज्यं याद्वितीयस्याह्नः प्रउगः स

सप्तनगो यत्तृतीयस्याह्नो मरुत्वतीयं तन्मरुत्वतीयं।
यच्चतुर्थस्याह्नो निष्केवल्यं तन्निष्केवल्यं यत्पंचमस्या
ह्नो वैश्वदेवं तद्वैश्वदेवं। यत्षष्ठस्याह्न आग्निमारुतं त
दाग्निमारुतं तत्र सर्वान्पृष्ठ्यस्तोत्रियांसमाहृत्योपरिष्टा
त्प्रगाथस्य प्रगाथी तत्प्रशंसेत्षलहस्याह्ने। तद्यान्ये
तेनाह्ना छंदोगाः षलहमाह्नवंति। षलाहेन संवत्सरं। य
थसंवत्सरकामा एवमिव तेनाह्ना होता। षलहमाह्न
ति षलहेन संवत्सरं। यथ संवत्सरकामास्तद्यसौ तस्मा
दिश्या ह्नसे षामुग्मिपर वेति। यं कं च छंदोगा स्तोममु

ब्या

पापद्वेरन्नन्दाज्ञियेनाथदेवेदं शास्त्रं प्रागे दौर्मतत
एवनैयादेतेवाउस्तोमसाइस्तृकोयकथाश्रुत्वीय
तादिहासीये नान्यामेवननिश्च्यचेततिननिश्चत्वात
ति ॥१० ॥ एकोविंशतिमोध्यायः ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥
देवयकं वाएतत्परिप्लवं यत्संवत्सरस्तादृष्टतचं तस्मिंन
तत्स्नुहयमंनाधं ग्राम्याश्चपशवश्चारण्याश्चोषधय
श्चवनस्पतयश्चाप्सुचरं वपरिप्लवं यतद्देवाःसमारुह्यस ३१
र्वांल्लोकाननुपरिप्लवं तद्देवलोकं पितृलोकं जीवलोक
मिममपोदकमग्निलोकमन्तधामानं वायुलोकमपराजि

तस्मिंल्लोकमग्निर्दिवं वरुणलोकं प्रदिवं मृत्युलोकं रोच ६८
नं ब्रह्मणो लोकं नाकं सत्तमं लोकानां तद्यन्निरूवमनुपश्यंति
संवत्सरमेवतद्यजमाना: समारोहंति तस्मिन्नेतत्सहृदय
मन्नाद्यमाभक्रवंति ग्राम्यांश्च पशूनारण्यांश्चौषधीश्च वनस्प
तीश्चापस्तु चरं चपरिप्लवं यदिदं किंचानुरूपयंति तत्तद्वयमन्नाद्य
माभक्रवंति ग्राम्यांश्च पशूनारण्यांश्च द्विर्गामनुपश्यंति तेनद्वय
मन्नाद्यमाभक्रवंत्योषधीश्च वनस्पतीश्च द्विरायुरूपयंति तेनद्व
यमन्नाद्यमाभक्रवंत्यप्सु चरं चपरिप्लवं चा ॥१॥ ज्योतिः प्रथममह
रूपयंति तस्यैतान्येव छंदोरूपाणि यानि प्रथमस्याह्नः प्रवोदे

वायाग्नयइत्याऽयंप्रवत्स्रवद्वेअथमस्याक्षोरूपंभाध्युछंदसः
प्रउगोरथंतरं विसामस्तज्यमानंमाधुछंदसःप्रउगोच्चस्तज्य
ततद्रूपेणकर्मसमर्द्धयत्येतद्वाअक्षोद्रुकंकूर्मयद्रूपसमृद्धंभावा
रथंयथोतुयइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपादिद्वंवसोस्तुतमंधरत्य
32 नुचरएषऐवनित्यएकाहातानस्तस्योक्तंब्राह्मणमिंद्रोरथा
यप्रवतंकृणोतीतिमरुत्वतीयंप्रवत्स्रवद्वैअथमस्याक्षोरूपमा
याह्यवद्रि॰पवंधुरेष्ठाइतिनिष्केवल्यमावद्वावद्वेप्रथमस्या
क्षोरूपंतत्सवितुर्वृणीमहेधानोदेवसवितरितिनित्यैवचैश्व ३२
देवस्यप्रतिपच्चानुचरश्चतयोरुक्तंब्राह्मणंयुंजतेमनउत

युँजते धिय इति सावित्रं प्रुवत्प्रवद्वै प्रथमस्याह्नो रू
पं प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी ऋतावृधेति द्यावापृथिवीयं प्रवत्प्रव
द्वै प्रथमस्याह्नो रूपमिहेह वो मनसा बंधुता नर इत्यार्भवमु
ग्नि जो जग्मुरभिता नि वेदसेत्यभिवदुक्थं तरं रूपं कथा देवा
नां कतमस्य यामनीति वैश्वदेवं कतम ऊती अभ्या ववर्ततीत्या
वर्तवद्वै प्रथमस्याह्नो रूपं वैश्वानराय पृथुपाजसे विपर
ति वैश्वानरीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याह्नो रूपं प्र वद्रैसः प्रत
वसो चित्रभानव इति मारुतं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याह्नो रूपमेति
प्रहोता व्रतमस्य माययेति जातवेदसीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथम

स्याक्षो रूपमिमं लोकं प्रथमेनाक्षाक्षवेत्यग्निं देवं देवतानां
नामाधिकृतं वायमात्मं दधाति ॥२॥ गो द्वितीयमर्द्ध रूपयुंति
तस्यतान्येन यद्दोरूपाणि यानि द्वितीयस्याक्षस्त्वं द्विदैत
वघशाइत्याज्यं चविवर्षणे त्रैवरति विवत्तदस्यां तरिक्षस्य श्र
रूपं विवृत मिव हीदमंतरिक्षं गार्भमदः प्रजगो द्दहैसा
भस्तज्य मानं गार्भमदः प्रजगोन्वस्तज्यतनदूपण कर्म
समर्द्धयत्येतद्वात्राद्धुकं कर्मयदूप समृद्धं विश्वानरस्य
वस्यतिमितिमरुच्चतीयस्य प्रतिपद्वि वती तस्याउकंमा 33
प्रणोमिंइ ४ । सोमयाएक इत्यनु चररंदः स्तुतपा विश्वा

33

चि१ तुरितिवांस्तस्योक्तं ब्राह्मणे तु शिष्ट ब्राह्मणस्य तद्दृत्तु
वान्ब्राह्मणस्य त्यज्ञ शिष्टे त्फध्याद्वितीयमहरिभाउत्वा
पुरुतमस्य कारारितिमरुच्चतीयमुद्वैतस्योक्तंब्रा
ह्मणं स्तुतइत्यं निमिश्रइंद्रासामइति तिष्केवल्यं स्तोमे
ब्रह्मणिशस्यमानउच्छइऋध्दशस्योक्तंब्राह्मणे विश्वो
देवस्य — त्नतुरितिविश्वदेवस्य प्रतिपद्वितीतस्या
उक्तंब्राह्मणेमाविश्वेदेवंसत्यतिमित्यनुचरौ वैस्तस्यो वा२
क्तं ब्राह्मणं द्वविश्वादेवानां प्रतिपदौ द्वावनुचारा ष

थि

र्त्तुः संवत्सरः षड्ढि द्या द्वे द्यावापृथिवी द्वे इमे प्रतिष्ठे षडृतवो
यमात्मा षड्विधोऽतु द्वे अहोरात्रे द्वा विमौ प्राणापानौ तंनसं
34 वत्सरसंपदो यतिनात्मसंस्कृते नर्प्राणसंस्कृते रन्तु देवः स
न४ वितावंध्योनु इति सावित्रमुक्त तस्योक्तं ब्राह्मणं तद्विद्यावापृ
थिवी विश्वशंभुवे तिद्यावापृथिवीयं विवक्तस्योक्तं ब्राह्मणं तंतं
मेत्र पस्तदुतायते पुनरित्यार्भवसुक्त तस्योक्तं ब्राह्मणं देवा
हुवे हह ह्रु वसः स्वस्तय इति वैश्वदेव सुक्त तस्योक्तं ब्राह्मणं ३४
पृद्ल स्य हृस्मोऽत्ररुषस्यनु सह इति वैश्वानरीयं हृष एव हृषा

वा इंद्रो वृषाग्निष्टुप्तस्या ऋषभ एव ऋषभो शार्द्दीयस्तु मरुत्वाय वेध
स इति मारुतं वृषण्वं स्यो॰ तोकं ब्राह्मणं यज्ञेन वर्द्धं तजा
तवेदसमिति जातवेदसीयं समिधानं स्तु अयसं स्वर्ण र मि
के ४ त्कृ द्वस्यौ ब्राह्मणमंतरिक्षलोकं द्वितीये नाकाक्र वंतीइं
द्रवं देवतानामोजो निधि वृतं ब्राह्मणमात्मं दधते ॥२ त्र्यायुस्तृ
तीयमहरुपयंति तस्य तान्येव छंदांसि रूपाणि यानि तृतीयस्या
ह्नः स्वमग्नेवसू रिहेत्याज्यं स्वयं संवृतं वा एत छंदो यद
ह्नो रूपेण संपद्यंति तान्नोदिद श्वगिर्वणस्त्रय स्त्रिंशत मावहेति
त्रय इति तत्तृतीयस्याह्नो रूपामोक्षिहोवेश्वमनसः ऋगार

35

थं तरं विसाम स्वज्यमान मौक्षि तोवे श्यमनसः प्रउगो न्वस्य
स्यतत्तद्रूपेण कर्मसमर्ध्यत्येतद्वा आर्द्गुकं कर्मयद्रूपसमृ
द्धं तं तमिङ्गाध सेमहृ इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदं तमिति
निष्टिरं तस्तृतीय महृनी ववा अश्वं तंगत्वा नृत्यतिकद्यं
ङ्‌. हित तइयात्। अयं हं इस्य सोमा इत्यनुचरस्त्र्य इति त
तृतीयस्या ह्लोरूपं त्रेतु ब्राह्मणस्यति रिति अयानु ब्रा
ह्मणस्य त्यः प्रदेत्येत्वस्त्र हृते ति निष्टिरं तस्तृतीयमहृ
नो ववा अश्वं तंगत्वा नृत्यतिकद्यं ङ्‌. हित तइयात्। तिस्रो म ३५
रुत्वतीयानां प्रतिपदस्त्र्योनुचरास्त्र्यो ब्राह्मणस्य चास्त्र

यो वा इमे लोका इमान् एव तल्लोकानाप्नुवं तित्तिष्ठा हरीरथ इत्य
युज्यमाने ति भरुच त्रीयं त्तिष्ठेति स्विष्ट तव इदं तरूपमं तस्ये तीयम
दस्त्रिष्ठती ववाक्रमंतं गत्वा कस्य इ. हित्तत इयात् इंद्रस्यानुवीय
णि प्रवोवभिति निष्केवल्यंतस्य तदेवंतस्य पंयद्द्रु तानु वाग्रहन्ना
हिमन्नपस्त्ततर्द्विवियदेत द्रूत मिवान्यदु ष्या देवः सावितादिर एय
येति साविक्रं स्तू तेनपाणी इत्र जिद्धुस्तु तेमरव इति स्तू तव हू द्रु
द्वि वत्यं वैग्र्तं बद्रु देवत्यं तृतीयमहस्त्त स्मा हू तव हू तेन द्यावा पृ
थिवी इत्र नीहृ तइति द्यावा पृथिवीयं स्तूत वत्तसोकं ब्राह्मणं तदां
न्नेथं स्तुहृ तं विश्वनाप सद त्यार्ज वंतदन्हरी इंद्रवाह्ण हूषएव

36

स्व इति निवृत्तिरं तस्तृतीयमहनीववाऽऽक्रंतं गच्चानृत्यतिक
ष्ठं हितितरयात्। आनो नराः केतवो यं तु विश्वत इति विश्वदे
वमग्रायुवोर हितारोदिवदिव इति निवृत्तिरं तस्तृतीयमह
नृ ४ नीववाऽऽक्रंतं गच्चाऽत्यतिकष्ठं हि. ततरयात्। वैश्वानरा
य धिषणामृत्ताहृध इति वैश्वानरीयं हृतं नक्षतमग्नये ऽ
नामसीतिहृतवहस्योतो आमणमारुद्रासइंद्र वं तः सजो
षस इति मारुतं त्वक्षजेन दिव ऊमा ऊद न्यव इति दिव इति त
दनुष्य लोकस्य रूपं चाभग्न ऋतायवंः समीभिर इति ज्ञातवे ३९
दसीयं चांतामिति सवनं त्तियथा वेसोदकीमिवं सवमन्ततं त

रूपममुंलोकंतृतीयनाकः। कवंत्यादित्यं देवं देवता

नांरूपमधिकृतंचक्षुरात्मंदधातरूपमधिकृतंचक्षुरा

त्मंदधते॥ ॥विंशतिमोध्यायः॥ श्रीः॥ देवाविकृत्यंपा

प्मानमपजिघांसमानाब्रह्मणःसलोकतांसायुज्यमीप्संत

एतमनिह्नवंपलहमपध्यंसतएतेनानिह्नवेनानिकृत्य

कृत्यंपाप्मानमपहत्यब्रह्मणःसलोकतांसायुज्यमाप्नु

स्तथोएवैतद्यजमानाएतेनैवानिह्नवेनानिकृत्यकृ

त्यंपाप्मानमपहत्यब्रह्मणःसालोकतांसायुज्यमाप्नुवं

तितएतेनपूर्वेणत्र्यहेणानिकृत्यगवाचतुर्थेहन्य

यश्चं तेगमनायेवायुः पंचममहरूपाय सर्वायुर्वाय ज्योतिः
षष्ठमहः पुनः परस्यात्ययस्यन्त्योरेव पाप्मनो नाश्च वा
यनाय॥१॥ ओं चतुर्थमहरूपयंति तस्या तान्येवाहं दो
रूपाणि यानि चतुर्थस्याह्नो होता ऽनिष्टुवेतनइत्या
37 ज्यं जातवेदसं जातवेदे चतुर्थस्याह्नो रूपं मेधातिथिः त्र
ष्टुगोहहध्वेसामस्स्रयमानं मेधातिथिः त्रष्टुगोन्वस्तज्य
ततरूपेणाकर्मसमृद्धं यत्येतया ऋग्वर्दुकं कर्मयिद्रूपं समृद्धं
ऽनिष्टाऽग्नः सहसस्तुरायेति मरुत्वतीयं जातवेदसं जात २१
वेदे चतुर्थस्याह्नो रूपमुग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावानिति

निष्के वल्यँ जातवज्जातवद्वे चतुर्थस्याङ्कोरूपं तद्देवस्य
सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रमजीजनत्सविता सुम्नमुक्थ्य
मिति जातवज्जातवद्वे चतुर्थस्याङ्कोरूपं तद्धि द्यावा
पृथिवी विश्वशंभुव इति द्यावापृथिवीयँ सुजन्मनी धिष
णे अन्तरीयत इति जातवज्जातवद्वे चतुर्थस्याङ्कोरूप
मनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्य इत्यार्भवं जातवज्जातव
द्वे चतुर्थस्याङ्कोरूपमग्निरिंझो वरुणो मित्रो अर्यमेति
विश्वदेवं यतं जनित्वीत न्वो निमामृज्जुरिति जातवज्जात
वद्वे चतुर्थस्याङ्कोरूपं वैश्वानराय पृथुपाजसे विपइति

वैश्वानरीयं तस्मिन्नुन्मानि यजमान आवह इत्यावदा
वाह्वे चतुर्थस्याह्नः आयणीयरूपं पुनः आयणीयं हि चतु
र्थमहर्जीत आपृणो भुवनानि रोदसी इति जातवज्जात
वद्धे चतुर्थस्याह्नो रूपं अये हु नेतजनत्यान सह्य यइति
34 मारुतं जातवज्जातवद्धे चतुर्थस्याह्नो रूपं जनस्य गो
पा अजनि [illegible] जागृविरिति जातवद्रसीयं जातवज्जात
वद्धे चतुर्थस्याह्नो रूपमंनं चतुर्थेनाह्ना ह्नवं ति चंद्रमसं
देवं देवतानां दिशो धिन्वतं श्रोत्रमात्मं दधाते ॥२॥ आयु ३८
पंच मम हरूपं पंति नव्यतान्येव छंदांसि रूपाणि यानि पंच

मसाक्षोरन जिष्ठमानं तारत्यान्यंग्नेषोरायापरीणासेतिराय
तिरयिमडयिमदितिवा॥ अस्यरूपंमध्यासवत्नत्यद्रू॥ रू
पंसंहार्यः अनुगोरथंतरंविसामस्तृज्यमानंसंहार्यः अ
नुगोन्वस्तृज्यततद्रूपेणकर्मसमृद्ध्यित्येतद्वा॥ आदुकंकमी
यद्रूपसमृद्धंद्रूस्यवीरःको॥ अपन्यादिड मितिमरुचतीयंयो
रायावस्त्रीस्तुतसोमनिकृन्निति तिरायेतिरयिमडयिमदि
तिवा॥ अस्यरूपमेतायामोपगवंतइंद्रमितिनिष्केव
ल्यंगवंतरतिपश्चमत्यह्नमदितिवा॥ अस्यरूपमुदुत्य
देवःसविताहिरण्ययेतिसाविश्रंघृतेनपाणी॥ अनिकृष्णु

८०

ते मरुत इति घृतवद्दृतमिति पशुमत्यशुमदिति वाऽस्य
रूपं घृतवती भुवनानामभिश्रियेति द्यावापृथिवीयं
घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ततं मेऽपस्तदुतायते पुनरि
त्यार्भवं तुच्छेवद्धृतं तद्दवामविघ्ननेति घृतवत्तस्योक्तं ब्रा
ह्मणं कथा देवानां कतमस्य यामनीति विश्वदेवं सहस्र
सामे धसाताविवत्मनेति सहस्रसा इति पशुमत्यशु
मदिति वाऽस्य रूपं द्रस्य वृक्षोऽरुषस्य नु सह
इति विश्वानरीयमपांशुपस्त्वे महिषा अग्रत्मा इति म
हिषा इति पशुमत्यशुमदिति याऽस्य रूपं प्रवस्य

39 35

त क्कं स्तु वितायदा यन इति मारुतं गवा मिवाश्रियसे
श्टृंगस्तुत्वम मिति गवामि वेति पशुमत्यश्चमदिति वा
त्र्प्रस्य रूपं चित्र इछि ओऽस्मारुणास्यवज्ञयइति जा
त वेदसीयं वाजिन्तमायसहास स्तुपिव्ये ति वाज
वत्त दतस्याक्नोऽरूपंमथ्या सवच त्यं इं रूपं पशून्यं
वमेनाह्नाक्नवंतिरूपं इंद्वं देवतानां यशो धिन्नू तं
वीर्यमात्मंदधते ॥३ ज्योतिः षष्ठमहरूपयंति तस्य
तान्येव छंदोरूपाणि यानि षष्ठस्याक्नः सरवायः
संवः सभ्यं वमित्याज्यं सरवायइति सर्वरूपं सर्व

40

रूपं विषष्ठमहस्तस्मात्सरवाय्यैँ इति सर्वाननुवद

ति संहार्यः अग्नेगोष्ठह द्वैसाम्नमस्तज्यमानं संहार्यः

अग्नेगोचस्तज्यततद्रूपणकर्मसमृद्धयत्येतद्वाग्ना

हुकं कर्मयद्रूपसमृद्धं मन्द्रीहि इन्द्रो न वद्दाचर्षणिप्राइ

ति मरुचती यसुरुः प्रघुः स्तुवतः कर्टत्रिन्यादिति

निवृत्तिरंतः षष्ठमहनीववान्नंतं गच्छान्यत्यति कञ्च

ड्डिः ततइयातूयोजातएवं प्रथमो मनस्वानिति निष्के ४०

वल्यं तस्य तद्देवान्तरूपं यद्रूतान्नुवादियोदा

सं वर्णमधरं ड्रेलाकशितिय दे तद्रूतमिवानि सोदंकं

नवत्ति तद्वितीयमं तस्य रूपं तद्देवस्य सवितुर्वार्यं मद्
दित्ति सावित्रं दिवो धर्त्ता नुव तस्य प्रजापतिरित्ति
दिवइंत्ति तदनुष्णा लोकस्य रूपं द्वा त्तिन द्यातापृथि
वी अन्नी हृत्ते इति द्यावापृथिवीयं हृत तवस्मै वै दिवत्यं
विघृतं सर्वं देवत्यं षष्ठमहस्तास्मा द्भृत तवत्क्रिमुत्रेषु:
किं यविष्ठो नआजगन्नित्याग्नेवं श्रेष्ठाय विष्ठ इति
निन्दनिरं तः षष्ठमहनीवचा आंतं गच्छानत्य तिक
अद्वि: ततरयातु । अवतु अनुत्य इंद्र वं तो अग्नय इति
विश्वदेवं तस्य तदेवा तस्य रूपं यस्मो दर्के विश्वानरा

ध १

यधिषण्णा नृताहूँ इति विश्वानरीयं घृतं न स्तमग्नये जु
ना मसीति घृतवत्स्यो कंठ्यास एणं धारावरा मरुतो द्वष्यो
जस इति मारुतं धारावरा इति निवृत्तिर्वितः षष्ठ महनी
ववास्रं तं गच्छान्तृत्यति कद्य द्वि तत इयातु चमस्येद्
निस्त्वमा शुश्रुदा गोरितिजा तवेदसीयं चं च मिति
समच्छृति यथा विसोदकमिवं सच्छृत्यं तरूपमपः ष
ष्ठे नाका कवंति प्रजापतिं देवं देवतानां तं जोधिस्त
तमत्तमातेमौलेदेय ते ॥४ तदाङ्कः कस्माद्देव देवान्येवा
न्वायात्यं तेनैक देवत्यानि न द्विदेवत्यानीति निक

चर तं २

श्च ५ ४१

देवत्येनयातयामंन्नवतिनह्दिदेवत्येनाविन्द्यदेवेनैव
यातयामंन्नवतितस्माद्धेश्चदेवान्येवान्वायात्यंतए
तेषामेवाक्कांसबलतायाएतेषामनिष्ट्ववानामया
तयामताऽज्योतिः प्रथममहस्तूपयंतितस्यैविका
ह्नस्यरूपेणायंह्येकाहउत्तरेषामक्कांज्योतिर्गौद्विती
यंगछंतिह्येनेनायुस्तृतीयंयंतिह्येनेनाग्निष्टोमो
प्रथमात्तमेऽहनीयन्चायुश्छयानिमध्येब्रमेवाग्नि
ष्टोमःपराव्रछ्यानिब्रमणौवतत्पप्रनुन्नयतःपरि
गृह्यात्मंदधाततेषांवाएतेषांवङणोमुछ्यानांसहस्रं

स्तोत्रियाः साहस्राः पशवः सहस्रं प्रोषमाप्नोति य ए
वं वेद पृष्ठ्यानां तान्याहतश्चतुरश्चतुरो निह्नवानुपयंति
पशवो वा अनिरुक्ता वा श्रीः पृष्ठ्यानि पशुनिरवत त्रियु
मुन्नयतः परिगृह्यात्मं दधाते ॥ पृष्ठ्यारं न्नणान्वाक्रद्धं
42 विश्वजितश्चतुरश्चतुरो निह्नवानुपयंति श्रीर्वा अनि
ह्नवाः पशवः पृष्ठ्यानि श्रियेव वैतत्पशुतुन्नयतः परि
गृह्यात्मं दधात ॥ पंक्तो वा अनिह्नवः सर्वछंदा यो वै
यज्ञक्रतुः सर्वछंदा भवति सर्वजागतानि वेतस्य नि २
विद्यानानि भवंति तृतीयसवने तथायथायथं निवि

र्योधीयंतात ताए तान्यथायथंधीयमानाः सर्वेषुचलोके
षु सर्वेषुचकामेषु यथायथं न्दधतितद्यस्सर्वंजागतानि
नि विद्वानानिन्नवंतिन्द्रतीयसवनेतेनोयः सर्वंजागते ५४
न्द्रतीयसवनेकामः सउपाप्नोयद्दिवितास्तन्याष्टुनोड़
रहः न्नास्यंतेतेनोयः सर्वंत्रिष्टुन्तेन्द्रतीयसवनेकामः
सउपाप्नोयद्दिवेषानंत्र्यागायत्र्यहरहःस्तुरूपत्र
नुंन्नास्यंतेतेनोयः सर्वगायत्रेन्द्रतीयसवनेकामःसउ
पाप्नोयद्दिवेषलहः पुनःपुनरन्निदृवतेतस्मादन्निद्व
वोनाभानिद्ववंद्ववंतेद्यनेनस्वर्गीयलोकाययज्ञ

मानाःस्वर्गायलोकाययजमाना॥६॥एकविंश

तिभोध्याय॥प्रथममहरयमेवलोकअग्यतनेना

ग्निर्गायत्रीत्रिवृत्स्तोमोरथंतरंसामतन्वस्यनिदा

नंतस्यैतानिछंदांसिरूपाणिकरिष्यन्प्रथमेपदेसदे

वंयद्वैनविष्यन्नकरिष्यदावन्प्रवदेषवदर्षवद

त्केवषकवघंजानवज्योतिष्मदुकमवदित्यपम

यंतोऽध्वरमित्याज्यंप्रवत्प्रवाद्धेप्रथमस्याह्नोरू ४३

पंगायत्रगायत्रंप्रातःसवनोह्येषत्र्यहइतिनुच्यू

हेऽउद्धृत्येतत्प्रायादेवायाग्नयइतिसप्तत्र्यहेतस्यौ

श्रामणं मधुछंदसः प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणमाया

न्चिरेव स उपनद्द इति मरुत्वतीयमावदावद्वि प्रथ

मस्याह्नो रूपं स्वर्गाराद्व वसेनो मरुत्वानिति स

एवास्मिन्मरुत्वंतं गन्त्रान इंद्रो वृत्रादान श्रासादि

ति निष्केवल्यमावदावद्वि प्रथमस्याह्नो रूपं संपा

तो निष्केवल्यमरुत्वतीयं तवतः प्रथमेन्ह संपाते

र्विदेवाः स्वर्गं लोकं समपतंस्तस्मादेनौ प्रथमोश

स्येते स्वर्ग्यो तिद्य संपातो निष्केवल्यमरुत्वतीये तव

तः प्रथमेन्ह स्वर्गस्येव लोकस्य समष्ट्यै सुंजेत्तमन

उतयुंजतेधियः अद्यावायज्ञैः पृथिवीकृतावृधो॥
हेहवोमनसाबंधुतानरइत्यार्जवंततनियच्छति
युक्तवंतिचवेप्रवंतिचप्रथमेहस्तकानिसस्यंत
तद्यदिहेहवइत्यार्जवंकरोतितन्नियच्याप्रच
त्येरूपंहयोनाविदंअयुजिस्वयंधुरीतिवेघदे
वंयुक्तवधुक्तवहैप्रथमस्याज्योरूपंतस्यहेउत्त
मेउस्तेजतिकुविदंगअवध्नातअग्निमारुतेरा
स्येतइतितदुहस्माहकौषीतकिःसंसेदेवस्त
कस्याव्यवछेदायनहवारुअक्लेरणयातयामा

न्वतिनानुवचनेन वषट्कारेणैवसायातयामा त्व
ति समाने द्वन्वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति वै
श्वानरीयं प्रवत्स्यन्वदेत्प्रथमस्याः क्रोशरूपं प्रव्राज्वीय
मारुताय स्वतानव इति मारुतं प्रवत्स्यन्वदेत्प्रथमस्या
क्रोशरूपं प्रत्नवत्सीन वत्सीधीति मग्नय इति जातवेद
सीयं प्रवत्स्यन्वदेत्प्रथमस्याः क्रोशरूपं मिमं लोकं प्रथमे
नाक्राम्भवंति गायत्री छंद स्त्रिवृतं स्तोमं रथंतरं साम
प्राचीं दिशां वसंतमृतूनां वसूंदेवान्देवजातमग्निमधि
पतिं ॥ द्वितीमह रंतरिक्षलोकमायतनेनेंद्र स्त्रि

ष्टुभं वदन्त्रास्तोभो बृहत्सामतन्त्वस्यानिदानं तस्यै तानि
छंदोस्तु पाणिकुर्वन्त्मध्याभे पदे सदेवं यद्धिजत्यत्तमस्पृष्टं
तत्कुर्वन्तु तव वृजेन वृत्रहव वृषएव दुंदु दिविस्थित तं ते चा
मि निंदतंत्व एमिमह इत्याज्यं होतारं विश्वावदसमिति वि
वत्तस्यो क्तं ब्राह्मणं गायत्रं गायत्र प्रातः सवनो ह्येषच्य
हद तिनु यूत्ह्दतह त्यैतत न्वं हि क्ते तव घ्राइति सप्तू न्हे
तस्योक्तं ब्राह्मणं गार्समहः प्रेतुग स्तस्योक्तं ब्राह्मणं
निंदसोमं सोमपत्तपिबेमम निति मरुत्वतीयं माध्यंदिने सव ४५
ने वज्रहस्ते ति वज्रावत्तदेवस्या क्तोरूपं यात उ ति रवमा

यापरमेतिनिङ्केवर्त्यैतानिरूणुहृचन्दत्योवीर्नइतिमृ
त्रहवत्तदेंतस्याक्तोरूपंतहेवस्यसवितुर्वीर्यमदादि
तिसाचित्रंचित्रंचित्रंतरिक्षंसवितामहित्वनेतितत्र
द्रमंतरिक्षस्यरूपंतहिद्यावापृथिवीविश्वशंभुवे
तिद्यावापृथिवीयंविवक्तस्योक्तंब्राह्मणंतद्यातदत्रैथं
स्तुवतंविद्मनापसइत्याग्नेवंतदान्द्रीइंद्रवाहावृष
एवस्तइतिवृषएवतस्योक्तंब्राह्मणंयज्ञस्यवोरथ्यांवि
श्यतिविशामितिशार्यातंवैश्वदेवंहूषाकेतुर्यजतोद्याम
शायंततिहषएवतस्योक्तंब्राह्मणंपृक्षस्यवृष्णोअ

रूपस्यनूसद्दो हृत्कोशद्वीयस्तमस्वायवेध्यस इति हृषु
एवनीतयोलक्कं आयुलांनूचिसद्दोजा स्वमृतो नितं
दत इति जातवेदसीयं होता पद्दौ ता स्वस्वदिवस्व
त इति विकस्योक्कं आयुपं तस्य जातमर्द्धरूधियावसु
जगम्यादित्यनमापरमेवेतदह र चिवदति परमेवेत
द हरन्त्यारन्त्यवसंतीति हस्माह हको बीतकिरंतशि खा
लोकं द्वितीयेनाक्ताक्षवंति त्रिष्टुभं छंदः पंचदशंस्तोमं ४६
बृहत्सामदक्षिणां दिशं ग्रीष्ममृतूनांमरुतो देवा देवजा

तमिंद्रमधिपतिं ॥२ तृतीयमहरसावेवलोकअायतनेन
वरुणोजगतीसप्तदशस्तोमोवैरूपंसामतन्वस्यनि
दानंतस्यैतानिछंदोरूपाणिचत्नवहुतमेपरेसदेवं
युद्भेन्हृतानुवादितञ्चन्नवदस्यावझोमह्यवड्डतव
स्थितवदंतवसोदर्कमनिरुक्तंसप्ततीनिह्नुङ्गादि
दिवकृतमानित्याज्यंतदाकुर्यदंतस्तृतीयमहरथकस्मा
द्धृतवदाज्यमित्येतेनवाअक्षादेवाःस्वर्गलोकमायं
न्कवावेतदापंस्तस्मादितिअयादश्वंअग्नेरथी
रिवेतिरथवत्तदेतस्याङ्कोरूपंगायत्रंगायत्र्यातः

सवनो ह्येष यज्ञ इति नु खल्वहु उद्धात्यैतत् चमग्नेवस्तं रि
ह्वति सह स्वेतस्योक्तं ब्राह्मणं ग्नो ह्यो ह्स्राव्येयः प्रउगो
जागतं विद्वर्तीयमदस्तच्चदेदहि ह्स्ना ऽयस्तृतीय
स्याह्नः प्रउगस्तस्मात् सवनं जगतीं नजते ॥३॥ स्वाय
मा मनुष्यो देवता ते ति मरुत्वतीयं श्रीति तत्तृतीयस्याह्नो
रूपं यथाव इंद्र तेशात मिति विरूपस्य स्तोत्रियः शौतं
त्वभीरु तस्करि ति निवृत्तिरं तस्तृतीयमह्नो वचान्रं
तं गचा न्त्यति कश्चं हि तत इयात् यद्दिं इयाव तस्च ६१
मित्यतत्रूपः श्रि द्देयमिन्म हयते दिवे दिव इति निन्द

त्रिरंतस्तृतीयमहनी॥ववान्त्रं तं गच्छानृत्यतिकश्चंदि
ततइयात् इंद्र। विधानुसारएामितित्रिवाऽऽमग्रगाथ
स्त्रिधात्विति तितृतीयस्याह्नोरूपमहं तुवंवस्तुनः पु
र्वस्यतिरितीइस्तृचमह्नम हविति सप्त तृतियथावेसो
हकीमेवंसप्तनृत्यंतरूपं योजात एवप्रथमोमनस्वानि
त्यतस्मिं स्त्रोऽष्टु नेनि विदं दधातितन्द्रतदिंद्रतन्तःस्तृचं
मेतस्मिं हागत्समदो नाग वोनि विदं दधदिंद्रस्यप्रियंधा
मोयजगामेत्युपहवाइंद्रस्यप्रियंधामगच्छतिजयतिप

रं लोकं यत २ एस्मिन्कृते निचिदं दधाति तस्य तद्देवां
त्तरूपं यद्धूतानुवादियो द्वासं वल्गमधरं गुह्याकरिति
यदेतद्भूतमिवाग्निसोदर्कं चवतितद्द्वितीयमंतरूपं ॥४॥
स्त्वग्निचादेवसवितरित्यग्निवाननुचरस्तद्धाङ्कृयं दंत
स्तृतीयमहरथकस्मादग्निवाननुचरइत्येतेनवाग्नेरक्का
देवाः स्वर्गं लोकमायंनग्निर्न्वेष्यतो त्वेतदायं स्तस्मा
दितिकयाहुहुष्यदेवः सविता हिरण्यया हृतवतीनु ४८
वनानामग्नि श्रियेति हृतवतीतयोरक्कौ ब्राह्मणमनश्वोजातोऽस्म

ज्यं विमदेन वै देवा असुरान्विमदस्त्वाद्विमद स्मात मं
ध्यं तस्रहोत्रास्तु वा गाहंगा देवत्तद्यजमानाऽपाप्मानं विमद
त्यपित्रिजातो अथ वैश्वे तिजातवन्नेदेन स्याको रूपं ॥ ६ ॥ तादृशी
जगत्यः सपद्यंते जगत्प्रातःसवनो ह्येष त्र्यह्नो विंशतिगायि
त्रीर्गायत्री प्रातःसवनं वहंतीति तदु हे प्रातःसवनरूपं वाप
द्यतीति तृच आहूयते तदग्निं नरो दीधितिभिररण्योरिति
समुद्ह वै राजमाज्यं वैराजं पृष्ठं तत्स जोमवास्विष्टं पृष्ठं माजी
नास्विष्टं पृष्ठं तत्स लो महस्वत्युतीजनयेत प्रशस्तमिति जातव
वत्पदेतस्याको रूपमानुष्टुभः प्रउगमानुष्टुभं वै चतुर्थ
महस्तदेनस्वेन छंदसा समर्द्धयति तन्नो वायवज्ञो निरामहइति
यज्ञवत्यामरुत्वतीये प्रतिपद्यते पुनरारभ्या वै चतुर्थेहन्य
सो यज्ञमेव तदारभंते युधीहवमिंद्रमा रिषण्ययमिति मरुत्वती

50

येता वा एता स्त्रिष्टुभो विराजः एतास्थानत्रक्रियं तत एता ह्येनो रूपेण
सं पेन्ना इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमम् इति विराजं त्रैष्टुभं सवनधरणीं ता
नि वा एतानि विराजं त्रैष्टुभानि सवनधरणानि माध्यंदिनं नेव्याव
ते त्रैष्टुभो वा इन्द्रो माध्यंदिनाय तो नो वा इन्द्रस्त्वघ देतानि विराजं त
त्रैष्टुभानि सवनधरणानि पिच्चन्हं छन्दसो माध्यंदिनं नव्य
वेत त्रैष्टुभं न इन्द्रो नेदिह स्वाद्दायतनाच्च वयानाति जातं यत्त्वा
परि देवा अभूषन्निति जातवन्न देतस्याह्नो रूपं मिमन्कुमा
यिन्हुव इति मरुत्वतीयं गायत्र गायत्रं माध्यंदिनो ह्येष पञ्च
हः ॥७॥ अथातः इहन्युरवयेहिता इति स्तोत्रियानुरूपयो
रेवं न्यूरवाउ ह्लो न्युरवीयये आभ नाडियेत्यात्मा वै स्तो
त्रियः प्रजानोनुरूपो [illegible] विराजं न्यूरवान् मेवात्मानि प्रजायां वद
धात्यानुष्टुभं न्यूरवं न्यूरवयेहिति हैक आहुरानुनेवे चतुर्थमहः ।५०।
स्तदेनस्वेन छंदसा समर्द्धयति वैराजं न्यूरवं न्यूरवयेहिति साम्ह्यति ॥५१॥

रंने

ज्ञाद्रूमूर्धिमधुमँउदारदित्या अंसमुद्रा द्रुषास्यन्त दैतंउ
एकं सूर्य एकं ऊ आनतिसूर्यवत्राद्यन स्यां ह्वारूपं ताः सं
स्नाए विंशतिरनुष्टुभः संपद्यंत एकविंशा वा एषपएषनु
प्रतितायु नं स्वेन स्तोपएण समर्धयति त्रिष्टुभः संप्रज्ञं ग्रोस्वि
ष्टुं वा वा एषो ह्रां विषुवं कं द सां स्तृषु प्ताद्यनं स्वेन कं द सा
समर्धयंति ॥१॥ ऊ विदं गं नमसा यव ध्नस इति वायव्यम
ग्नसय अनुष्ठ सं सूर्येण तिसूर्यवत्राद्यन स्यां। ह्वास्ना पमन
एवान्नरं ष्टवामिंद्र गायवं यावन्नरस्तान्वा माव दा ऊइ
ति यावन्नरभ्य रूसा दी ध्या नाइ त्य ततनस्नाय पणो ह्रां व
रुवरुण स्तुप्रनीक मि ति मित्रावरुणां द ... यारतिसू

र्यस्तन च्चाग्निनिःसूर्यविन्न्याद्तस्याक्रोरूपमा गामतानाम
सन्यारच्यानत्वाग्निन्तस्योर्इन्नाहुंसविताध्यावाश्रात्रदि
ति न्नानुमतीऋतीयानाद्तस्याह्रोरूपमानानाद्वशाव
सायाहिमुखिंत्रिचिंदुंतन्नष्ठ भरा: सूर्यस्यसाताविति
सूर्यवन्नाद्तस्याक्रोरूपंप्रवह्रिन्तुसद नाद्नस्यपति
विम्बाद्वंविरश्मिन्ति: ससराजस्रार्यीगा इति सूर्यवन्न
द्तस्याक्रोरूपमुतस्यानः सरस्वउषाणतिसारस्व
तं ज्ञारावतस्याहुन्नागव्याबरित्यातनरूपेशैघवाजसू
र्यविसूर्यविंवास्त्रबुन्नसृवन्नापानासिष्ठः प्रउगः प्रजापति ॥६२॥
र्विवसिशिष्ठः प्रजापतावावतसर्वान्कामान्धुवं

॥ति॥२॥ तदाहु नैत्रिषु च्छंप्रातः सवनं स्यान्मोह यतिच्छं

क तकुंदसो यज्ञमुखमाप्नकौहिंमिवस्याज्या त्ति वार्हिकाहा

ज्यातिरेव यरुचनप तिज्यातिषेवतज्यानिसमर्द्ध यति॥

तस्यप्रतिताव्वायाग्रायमं हिहितवपशाइ त्यातउत्त दाग्री

मः संशस्ता एकविंशतिरनुष्टुभो भवंति तासामुक्थं ब्राह्म

णांमाधुछंदसः पूउगस्त्यस्याऊं ब्राह्मणमाचारपंयथ

नयरनिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदिदं वासास्तुनमेधइत्यनु

चरएषएवनित्यएकाहातानसस्योक्थं ब्राह्मणं कयामुभ्न्त्रा

सवयसः सनीळा इति मरुत्वतीयं भुत्राणाइत्यातनस

पिण्वं यस्तुभ्रमषंमहयास्वविदमिति आगतन्म्यभारयो

रिव्या सूर्यं ददृशा इति सूर्यवन्नाधन स्याद्ब्रह्मा पं ज निष्कातुग्रः
सह सेतुरा ये त्पा तस्मिं स्रेषु न्तनि विदं दक्ष च पपध्वं तमू
64 णुहि प्र हि विष्णु रित्या तन रूपेण नावाडज्ञ यज्ञ पुष्ठ गाय
:श स्यं तन्त्र छु गात्याह वाएष स्वाहितस्मादित्य: प्रतिष्ठि
तस्सपतितादनं प्रत्यद्दमापुनि ॥३॥ बृहदतस्माहुः पृष्ठं
स्यादिति द्वै काहु ब दिन्तो वाएषय ए नपतिष्ठदद्दत
तपुनीति व दन्तो थो:प्र पृष्ठं वाएत घ मद्गाद्दिवाकीर्त्य
मपैतएव प्रत्पद्दे पृष्ठेय बृहद्रथंतरेतस्मा दूद्दुद्दवे
तस्यां क्तः पृष्ठं स्यादिति यत्र सूर्यवति प्रगाथे बृहदुक्थ्यु:
सूर्यवन्तश्च प्रगाथा पांन्तस्वे वाह्वास्तापऐं ड: किल श्रु ॥६४॥
मा-प्रस्यावाद-यत्को मुरवीयाय्रहि जिष्ठः पषि तस्सूर्यी

कंदसासमद्व यति ऊं वतिमेषुभोवाएषयएषतपतिस्वेन ८
सांम्रासमद्व यंति तत्के त्रिष्टु ष्टु
यतिसमयवतीतादंनयाष्पमहादिवाकीत्यामनेतयाहूः
षष्ठं स्यादितिसास्त्रितिरोहस्यहं सामयन्महादिवाकीर्त्यं
तादं नं स्वनकंद सामद्व यंति बृहतीषु स्यादिहे कुम्राहु
र्बर्हितावाएषयएषतपतिनादं नंस्वनकंदसासम
द्व यंति ॥ ७ ॥ वि-त्राद्व निबत्तुाम्यामपमविति स्त्रात्रिय
स्तृ वोविश्व-त्राड्ढा ऊामहि सूर्योदशातेनविवात्-त्रा
ऊिष्वाायूर्थं वां स्यादनस्या ह्रीरूपं विसृत्यामाध्य समुच
उपं हि वरचतु पानि वां सूर्य वा आगतो वियमानं
कंदा विश्वाहा आसुमनसः सुचक्ष सइति चवासिते
ासो यस्सू र्यस्पाज्याऊ वाः प्रतिपात्रिमस्तायत्यात्
जगतीषु स्यादिति यश्च तं ऊ ... एषतपतितदंनं स्वनकंद
सासमद्व यति ॥ ८

नरूपेणैवमहं अस्मि सूर्य इति सूर्यवाञ्छामप्रगाधस्यादित
स्यां क्रो रूपमध्ये बृहत्पंतरयायाः निरंशसत्ता द्रः किंतच्छ्र
65 मान्मस्यावादेरूक्कमुखीयासहि जिष्णुः पश्चिमस्य सूर्य यथि
ति सूर्यवतीतादित्यस्यां क्रो रूपं रंत्रो नयकरूप्याश्रन्त्रोः
क्रो तिचवरिच्छतासौरी सूर्यस्य तस्यूर्यस्याद्र विएं धहि
चित्र मिच्यातनरूपेण यएकरे द्ध व्यष्ठ घरणीनाम मिति
चित्रं दिव्यानि दीप्यो तरिक्ति सोतन रूपेणैवं ननु यदि
महादिवाकीर्त्तंपृष्ठं भवति यच्च विबहस्वयो नोकुयु
र्वहैत आनानंतशास्त्रारप्यंतरस्यायायानिरंशसत्ती द्रःकिं
लशुत्याअस्यावादेस्फक्कमुखीयासहि जिष्णुः पश्चिमस् ॥६५॥
सूर्यायितिसूर्यवतीतादित्यस्यां क्रोरूपं ॥५॥ दोनं

यइंद्राग्निचित्रतमायइतित्रिष्टुप्तमपिबंतः उभायमूर्येथ्यसानाविति सूर्ये
वन्नायतस्याह्लापंनावस्थायायानोश्राय्यंतइवसूर्येस्पमितिसूर्यवं
प१ स्ताग्निंस्तादतस्याह्लापंयः सत्राहाविचर्षणिरितिसाममप्रगा
थस्तन्नूषुस्तुसूर्येइतिसूर्यवांस्तादतस्याह्लापममपवहहृदयं
तरायायायोनिंमनुशंसतींद्रः किलश्रुत्यास्यवेदश्रुत्क्रो
सुखीयातस्याउक्थंएवंयएकइद्धव्यश्चर्षणीनामितित्रिष्टुप्नंत
वं१ स्योक्थंब्राह्मणाममनुयदिबृहस्वायायानोवास्वायायानोवाक्थंयुरनु
नयसामानंविकृत्यस्समानमाक्रमुरवीयायाउद्वारहृदयं
तरायायायोनींमुत्तेषुहियाअग्निन्त्याजाइतित्रिष्टुप्गीर्भिर्वर्द्ध
वृषन्तंचर्षणीनामितिःत्यत्यनरूपेणश्रमानमुत्तरमाग्नित्यंमेषं
पुरुहूतमग्निप्रियमितिजागतमादिसूर्यंदिव्याराहयोदशा

66

इति सूर्यवत्साद तस्या ह्नोरूपं तावाउन्नयथ स्त्विषु नेकुगन्यः शं
स्यंतेरष्टुकुमात्याहवि [redacted] न्नाहि तन्नादिन्यः प्रतिष्ठि तस्तपति
तादनं प्रन्यहं स्यशंति ॥६॥ प्रातमहे विदाष्यशंसि षंहशीन तस्य
नवशस्वाहूयनिविदं दधस्याविषूधि हरयेसूर्यायेति सूर्य
वत्साद तस्या ह्नोरूपं सविहारश्च तास्तान्न्यादात्यानि स्पोवि
तिर्म · त्रुमघवांरूजीषीत्यकविशं हिस्मातिरूरूचु येष्ठास्मारित्येत —
नरूपएताः पंच विंशति विष्णु जितधनजितस्वजितइतिषड्
गत्सइंद्रायसोमं यजतायहर्यतमित्यातनरूपएताएक
त्रिंशत्तास्तुजगतीषु द्वाराहणं राहति जागताबाहबय ६५
एषतपति यजमानाहूराहणएतामवतद्यजमानाराहंति ॥४॥
पक्षः प्रथमंरोहयन्निनदिषुं लोकमाप्नुवंतिकवलीयं
ति नदिसं लोकमाप्नुवंत्यद्वितीयंतदं नरिक्षलोकमाप्नुतिवंति
त्रिपक्षः सतायेर

सत्त्वावशात्स्वरूपाख्या ईर्ष्यशः पञ्चसाहस्रिकाभ्राकप्रतितिष्ठति
प्रतिष्ठायामपञ्चकत्वां सिषादूराहल्ली यासंशस्तासप्तसंपद्यंते
ता-अष्टत्रिंशद्दिषष्टपूर्वीरवनस्पवंमघइति आगतंषट्त्रिंशद्
मिंद्रं सिषप्तकूषसंन्नसूर्येइति सूर्यविनिरुन्नाद तस्याह्लोपंता
यत्तुश्चत्वारिंशात्पतंगमरुमसुरस्पमायायति तिसृस्तां
द्यातमघानास्वयंमनीषामित्तेतेनरूपेण ताः स्वस्तयश्चत्वा
रिंशाद्दुरुम्नालोकमत्तुतेभिविद्धानितित्रिंशस्तयापरिधमयथास्वर्वे
ज्यातिरत्रयं स्वर्लोत्यातन्नरूपेण ताःपंचाशात्स्वर्वीएकपंचाशत्ताए
ति कशतमश्वोत्रवंशातायुविपुरुषःशतपंचाशावीर्यःशतंद्रिय
उपयैकशततमीसयजमानलोकस्तदात्रेनयजमानोऽस्यं
स्कवैतितदत्रेवयजमानासंस्तुर्वंत्पादोमहाकतीयेनाह्ना
प्रजनयतीतितिंगीसंपतगा-अष्पाकोनकीसमान

।मोक्षमुखीयायायाश्चतुर्विंशतिश्रीयमुद्दतबहद्र एवंतरेतास्वे
विकाशोदेस्वयोनोनवान्यत्रतदूपामिनंतदपाएकद्वीय
तशात्मातनरूपणोड्याहिहरिज्ञिरितिपंचदशासरूप
रासुनागहीत्मातनरूपणबाराएकोशस्वासवेहारवीनि ८४
67 विदेमध्यएकशतास्येकपंचाशतंशास्वाद्वबारार-स्यदे
तिसर्वहारवोसन्योयानुमघघवांसूजीषीत्यकविंशति
स्वास्त्रयोविंशतिविध्वजितदृतिषड्वाएकयानात्रिंदूरा
हणीयाःसप्तताःषट्त्रिंदशादशूरकारयिपातरवेंयोणा
मितित्रिषुत्रपंचवेंदशाप्राणिचन्द्रधसूर्येस्पेतिसूर्येवत्र ६७॥
देतस्पांक्रासूपंताएकयमारिंशात्यमृषुवाजितंद्धवज्ञतमि
नितिस्त्रःसूर्येश्वयोतिषापसवानत्यातनरूपणात

ध्यतुश्चत्वारिंशत्पतंगास्तिस्रः तासप्तचत्वारिंशदुरूं

न्नालोकमनुनिषि विद्वानिति त्रिःशपस्त्याप रिक्सनी यथा ताः

पंचाशत्पूर्वी एकपंचाशत्ता एकशतम (वा न्तवं ति नासामुक्तं ब्राह्म

णं।। ढातस्य विनुव्येणी महद्या नादेवस्य वितरिरानात्यैव विश्व

देवस्य प्रतिपद्यानुचरग्मतयायरूक्तं ब्राह्मणं युञ्जतमनउत

युंजते धियइति या विप्रमुतस्य सूर्यस्य रश्मि त्रिः सम्मुच्यसी

ति सूर्यैव ह्नादतस्माद्ध्रास्य पांत हि द्यावापृथिवी विश्वशंभू

वति द्यावाप्रथिवी यंदद्यावा देवी धर्मणासूर्यस्य शुचिरि

तिसूर्यैव ह्नादतस्याह्रारूपं किमुत्रषः किंयविष्ठान न्त्रा

उग्रं नित्याचवें यदा वारस्य चमसां चतुरः कृता नित्यवारस्य

हि स्पवारस्य दित्या तेन रूपेणादेवानुहावबहष्ठ वस

स्वस्तयद् इतिविश्वादंवायसूर्यस्य । ज्योतिषा नागमानम्भुरन्ति
ज्योतिम सूर्यं वह्नादतस्या । ह्नो रूपं विश्वानराय धिषणाम नाव ध
र निविश्वानरीयेरू रूवानंनानुना । ज्योतिषा महा । मित्ति
रू चितवह्नानुम । ज्योतिषा तादन्न स्या ह्नो रूपं प्रयज्ञ । वा
मरू । ता नाउद्दध्यइतिमा अतं । विरा । किरण: सूर्येस्व
२ वरश्मयोति सूर्यवन्न । दतस्या । ह्नो रूपं । वदिवादप्रिय
धनमायस्युघु तइति जात । वदसीयं ज्योतीरपं शुरूव
संतिमोहन मित्र्यात नरू । पाणात्या । ग्निमाद्धत स्नू का । नि
त्यतस्या ह्न: स्न का निनद । ग्निष्टा म: यं तिष्ठ । ता ज्योतिर्वा ग्नि
ग्निष्टामा । ज्योतिरष य एष तपति । ज्योतिषि वन ज्योति:
समद्धेयति । तिमृतन्नमा पूर्वं तिय । विभुवनमहरूपयं ८८॥
ति । प्रो । श्रद्धां धमय: ॥ पुरादि न स्या स्न मयाद तह: सं

58

स्तापयिषि युः स प्रातरनुकाम्यत इह दिवाकीर्तिं अवति स प्रातर
नुवाकं अस्य पत्नी संयाज्ञा नितान्ता क्षा पुरादि स स्या स्तम याः
मीप्स युरग्निं स्ममान्य पितरम मग्निमा पितरमिल्पा ननया नद
हाहोता प्रातरनुवाकं प्रतिपद्यत आपाम्निप्यापा रवात्यस्य
दिविमुक्तं यजतं सूर्यस्येति सूर्यं वरीवत्त इदं नस्याज्ञास्व
पं तदुह स्माह कौषीतकिः प्रजापतिर्वै प्रातरनुवाका
न नमस्य एतच्छन्दा यण्यामवतमु पाकुर्यात्तस्य स्वपद इति तण
यण्या यपमु पां गवं तयाित्मो हूयतेतदुतायाः प्रमदइ मिति
वासिष्ठमापूसूक्तं संरश्मिभिस्ततनः सूर्यस्येति स
र्यवत्तदिदनस्याह्नारूपं शुक्लकं एनस्याह्नः पिंगाक्षुहोतास्या
दिति हि कश्चाहुरसं वा एतेना ह्नि यस्ति याऽसोनपनि
तदपण्यात्रयां समाहरं प यादेवंतच्छण्या पपादमि

69

इमिति चिन्नस्फितं शास्त्राणि वितस्याल्लोरूपमुपैत्सोमौ पंः पंः
पमुरूपाल्लंस्यः सवनीयस्य यस्य सउपांभुजनवतिसपयस्तंनि
र्बूयाद्यस्तं तत्र ब्रूयाद्दुश्चर्मा किंलोन्न विष्यसीति तथाह स्या
त्तिवाएतवचारए वपशावउपांभुजनवंतिसोपंः सावित्रः प्रा
उपात्मावाग्य्वत्स इत्यप्पान्य निरूक्ता-अप त्रींस्वर सामे
ग्गावत्तानुपपंतितबामुक्लैंवाल्लणं ॥१०॥ त्राद्दशंवा
एतंमासमाप्नुवंति पञ्चिभ्वक्रितमुपपंत्यतावान्वि सं
वसारायद्दबत्रायाद्दशा मासस्तद्त्रिवसर्वैः संवत्सर
माप्नान्नवतितमाहुरकाहः षत्लहइति यध्यच्चद्दं षत्ल
हः क्रियत एकाहं ताहतत्रद्विश्व जिति क्रियातन द्वादश ८५
बहु विश्वसपंविश्वजितिक्रियतयः सर्वाणि पृष्ठानि स
र्वाऽस्तोमा उद्भावचा य म न बध्ध्रीयां नानविरा उमिवास्यप्रम

इं पृष्ठं नवतिमाध्यंदिनपवमानं रथंतरं बृहत्तृतीयपव
मानं क्रियात्तु शाक्करं मैत्रावरुणस्य वैरूपं ब्राह्मणाच्छंसि
नो रैवतमच्छावाकस्य तत् तं त्रायादशमपि चरं मासमा
प्रुवंत्यन द्विरात्रायादशं पृष्ठान्कपयंति तस्याग्निनारादी
नि ज्विरराण्यारिति विराजमाउंतास्याऽहं ब्राह्मणं माधुच्छं
दसः प्रउगस्तस्याऽहं ब्राह्मणमाचारपंथपोतयामिति
मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं व सो सुतमंधइत्यनुचरएव
एव नित्यकाहालानस्तस्याऽहं ब्राह्मणं कयानुनामस्व
यरः सनीला इति मरुत्वतीयं कद्वन्नूयामुत्नीयं का वि
परः अप तितिर्विशिष्यति यावबामं विराजसाऽस्तोत्रियानुरूपौ
तायास्तापेव न्यूंब यतिपथापदच्छतुर्थ हन्तहि विराजं त
स्मान्नमन्यूंबनाचिबाधलपबोषंऽः प्रगाथापाप बहेदपंत

रण्यायोशंसंतितदिदासन्नुवन्नेषुजापष मितिनिष्कुवल्यंय
ज्ञाविन्नुवानेषुजापाषापदृउमिप्रजापतिविश्वजिदष
यत्षष्ठस्याह्नस्तृतीयसवनंततृतीयसवनंप्राजापत्यंवा
षषृमहः प्रजापतिविश्वजिदेकाहिकीप्रतिपादकाहा
विविश्वजिन्प्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठित्याएवाग्निवानु
वरस्तस्योक्तंब्राह्मणं ॥११॥ तदाहुरथकस्माद्विश्वजिति
सर्वपृष्ठएकाहेतृतीयसवनेशिल्पानिशंस्यंतेकस्माद
ग्निष्टोममाध्यंदिनइतियेवाइमेवाचः प्राणास्तानिशि
य क्र ल्पानिपुरुषोविपदस्तस्याग्निर्वाप्राणास्तत्प्रातःसवन
मात्मामध्यंदिनायेवांचस्तत्तृतीयसवनंतानिशिल्पा ॥१०
नितस्मात्तृतीयसवनेशिल्पानिक्रीयंतएतनाद्वाषामा
यतनमथकस्मादग्निष्टोमसात्रिकिसांवत्सरिका।

विश्वजितिमाध्यंदिने शिल्पानि शंसंत्यात्मा वै पृष्ठानि
प्राणाः शिल्पानि न वा अंतरेणात्मानं प्राणाः स्युरयं तन
प्राणानंतरेणात्मानात्रतंत्रानातस्मादग्निष्टोमेवापि विश्व
जितिमाध्यंदिने शिल्पानि शस्यंते प्राणा आत्मा न मप
द्यमानीयमेवे प्रजापतिर्वै विश्वजित्सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजि
त्तस्मात्सर्वाणि पृष्ठानि क्रीयंते सर्वाणि शिल्पानि सर्वं वै वि
प्रजापतिर्विश्वजित्सर्वेण सर्वमाप्नोति य एवं वेद ॥१२॥
तन्त्राजि माकुतरैद्रीयंश्च स्वाहाति वशामरुतं पंक्तिशंसे
शंसति पंक्ति वियज्ञायद्वैसोवाप्नोति दक्षोकाकस्य शि
ल्पमंतयामिच्याप्यारुद्राविप्रपक्ष्यमस्तष्ठमदेवानामाति
छंदाछंदसां विश्वजिदकाहानां न दनेस्व नं स्वनच्छंद
सा स्वमद्रिय ति त्रिम्र पूर्वसंपूरायन्यूष तुंविद्रियेत सर्वा
स्त्वचन्यस्वायदत्तेवि न्यू स्वांनं प्राणः प्राणाः शिल्पानि प्र

ण।ष्ठ्वनन्त्राणं दृ स्मनाप्योविश्वजि तावैप्रजापतिःसर्वाः
प्रजाअसृजनयत्सर्वमुदजयत्तस्माद्विजिदतद्वाएषउजाय
त विश्वजिन्नामायज्ञतनस्मान्नूषय तिन्यूंखमानक
इवविप्रथमंचिवरर्षश्चरन्तितादनमम तांकुंद सोम
तवायप्रजनयतितिमरतनमाप्नुवंतियविश्वजितमुप
यंति॥१३॥ससर्वस्तोमःसर्वपृष्ठोऽग्निष्टोमःयंतिष्ठते
यःसात्रिकःसांवत्सरिकोविश्वजित्प्रतिष्ठावाअग्नि
ष्टोमःप्रतिष्ठित्याएविकाहानाविहिजिनात्रिसत्रस्यावा
विषुवानतिरात्रएवस्यासहस्रात्राविश्वजिद्यातिरा
त्रोह्येवविश्वातान्ह्याक्रियन्तेद्वैरास्यासर्वपराजिदृहिव ॥७१॥
सायान्यत्रविश्वजितःसर्वंददातिविश्वजिद्वैयसर्वस्म
वसद्वीवमुद्वेहिविश्वजिदनायाहवेनसर्वंददातिसर्वं

ददानीतिकृन्नात्रेपिन्यामवतद्दीयात प्राकामायतइति दस्मा
हस्रहस्त्रंविनमश्रंप्यइतिहस्माहकोषीतकिः सर्वं वै तदा
सहस्रं सर्वं विश्वजित्सर्वमेणसर्वमाप्नुवानीति ॥१४॥ व
सक्तो वीपरिरिप्सीतरिरिचानइवबाएनस्यात्मा न्नवति यः स
र्वं ददाति न संवेपरानानावांकेतिपुनरपि परस्याबांकी निल्क
दं बारवसेद्ग्रामान्नाघमुद्दंबरंग्राक्रोन्नानपन्ने पात्यपानि घ्याद्
वसेदन्तद्धान्नवराइम्मंत्रादंयनिषादादावराहंस्पां न्नापा
स्योपात्येवै श्यैवासदेशपो वै पुष्पतीवयाद्दे श्यैन्नादोत्स्या
पात्येत्त्रियेवसेदेतानुपराध्वं मन्नाघंयद्वित्रियः परा
र्धस्यान्नाद्यस्योपात्ये ब्राह्मणे समानग्रामे वासे य्यस्समान
ग्रात्रान्नाद्यस्योपात्येसीवत्सरं वरेदधुः सीवशपफलजनत्तष्ठा
ध प्रतिग्रहान्नैयावीनिदिदत्तेमनुवसानीस्तात्रनान्नवास्त

द्वादशरात्रं वरिष्ठाप्या यस्मै बुभूषायै स्यादिति ह स्माह हा कौ
षीतकिर्द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्याप्त्यै ति म
तिप्राप्त्यान्यनिरुक्तानि ह्यन्नाण्यमाद्यानि न्नं तं ति
तस्य तानश्रक्रूं पार्ष्णिवत्स्यपुञ्जं निबध्नम रुषं तानं हि शाम्धं
तद्दील ततमी लिप्यायानं छिपि निवा स्त्वा त्रिपाः प्र
स्याद्ध्रास्त्वा त्रियानुरूपा कुर्वीरन्प्राजापत्यं विषष्ठु महः
प्रजापतिर्विभक्तिर्दितार पंचदशं पर्यासः परिदध्यति प्र
तिष्ठा वै पर्यासः प्रतिष्ठित्या एव प्रतिष्ठित्या एव ॥१५॥ पंच
विंशोऽध्यायः समाप्तः ॥ॐ॥ द्वात्रिंशो प्रपाम मासो द्वात्रिं
शक्षरा द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुप् वागनुष्टुप् न द्वाचा प्रयं १२॥
ति वाव मन्त्रविशंति षष्ठविंशतानावनिता विष्णुवं तमासाव
षा विंशतात्क्षरा षि गो षि ह गीवा ण्येत द्विरायस्

स्य यद्वि षु वान्ग्री वाप्तनकृ स्यपि न्नाता स्तु शिरः प्रतिध ति तस्याहुः के
तार षा मासा न्नामवार षां परे षा मित्रि ना वार षां न परे षा मि
त्याहु रुन्न पितृ णां वाए षा न्नामुत्र या निविते तास्य नान्य हा नित
दाहुः कतिष स्तेहः संवत्सर स्यहानि युंजति तए ता न्का मानभु
वतिय संवत्सर पायातो न्यथा संवत्सर स्यहानि युंजति न
तता न्कामान भुवंतिय संवत्सर णहै कृच्छ्रीनि मास्यानु
पर्यंत्सू हान्य हान्यूह्वं ना उत्तं संवत्सरं हो ता मद्दति मास्ता एवा
वान्तरन्त हानी त्याकु यए कप षा षलहः पुनः परस्ता त्वाये
तितनमा या ज्ञावता इति वदं त्स हु विंदु रस्रुपं वाए तद्यु त्रि
वन्नत्रय त्रिंशा न्मासा मोत दपा जिरि शिरव स्तृ रीय मन्नि
प्रस्कंदवंत स्सामकु तन्नं तस्मा दवाहा नि वारीरं न्नो
मासा स्तो हं तन्नायात इति १। ज्ञपा गा ज्ञा पुषा मसी मांसा

विहातागा-आयुषी रूपयुराहा राज्ञे विगा-आयुषी विह तावा
शान-आहाराज्ञ-आन्या न्यस्मिन्नृष्यो धावापृथिवी विगा आ
युषी युषी विह तवाइमे द्यावापृथिवी अन्यो न्यस्मिन्नाथ्या प्रा
णापानौ विगौ आयुषी विहतौ वाइमौ प्राणापानावन्यो
न्यस्मिन्नन्यतिष्ठनपास्ताहिंकृ उ इडिमपंत्क निधनाद् उप
तवै गा-आयुषी इत्य न्वात्ति पूर्व विकास्ता मा-आवङ्गतिद
शारा-अमनु प्रष्ठ्यास्तामा इति वदं तस्य दाहु यौदा वदं द्वितीय
महयेद्धृत्ती यामितवाऽगागा-आयुषी ॥२॥ अप्पा कांश्चिक
स्त्रूवानुवचानवाक्तमन्तऽ पहन्याहि विकिस्यावास्यदुपह
तमबुद्धमति क्रां तं मन्यमानो मन्त्रया वन्तां तमीक्षमाणा
कि निवक्ष्यापह तमनुपह तं ह्रदानत यास्त्राप्या गस्याद्द २
तां नादितिमीमांसं तिष्ठ ह स्मा ह पिंगपानां तपो ॥१३॥

योगस्यातिरिक्तो वा एष मंत्रस्याध्यावचनाद्धिरुच्येत तस्माज्ञा
नंतर्यात्स्त्र योगस्याद्वितिरुस्माह पैंग्यो [illegible] यह स्माह कौषी
तकिपरिमितितफलानि वा एतानि कर्माणि येषु परिमितो मं
त्रगणः प्रयुज्यते। धोपरिमितफलानि येषु परिमितो मंत्रगणः
प्रयुज्यते मनो वा एतत्यपरिमितं प्रजापतिर्वै मनो यज्ञ उ वै प्रजा
पतिः स्वयं वै तद्यज्ञो यजमानस्य उ एष तेयन्मनो मनसस्तस्मादानं
तर्यात्स्य योगस्या द्वितिरुस्माह चित्यग्रं यः कौषीतकिः ॥ भूमितेहु
वैमे तेजय त्य मितममितेनापरिमितस्यावरुध्यै ॥ अनुत्तमेवमे
तद्वितिहस्माह कौकौषीतकि ॥ नो [illegible] कर्तिं उ कुर्यात्तं ह्येषा यह
जमानः स्वर्गाल्लोकान्सर्वान्कामान्सर्वाश्चेष्टीः सर्वं चामृतत्वमा
प्नोति ॥ सर्वेषां चामृतानां श्रैष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येति ॥ यस्यैवं

क्रियते॥३॥ अथयद्यद्वै परिधानात्पराणवप्रद्धारयोर्वोर्द्वया
ज्यापुरोनुवाक्ययोरुच्येताति क्रांतमुक्षणमेतस्यांवेलायां
भवतीतिहस्माहप्रागहि॥स्तस्मान्नैतस्यावेलायामतिक्रां
तमुक्षणंसंदस्योबोधयेतेतिहस्मा रुपैंग्यः॥ एनर्
तिगर्त्तेवापततिभीयतेनाप्रमीयतइतिहस्माहयद्य
तिक्रांतमुक्षणंसदस्योबोधयेतरतस्यानावैतिरि
तिहस्माहरुणोगुणाताप्रइतिश्वेतवेतु स्तस्मान्नातिक्रांत
मुक्षणंसदस्योबोधयेतेतिहस्माहपैंग्योहोवाऽएतच्चन्य ॥७४॥
स्ययद्यतिक्रांतमुक्षणंसदस्योबोधयेतेतिहक आरु स्तस्मान्नातिक्रां
तमुक्षणंसदस्योबोधयेतिहस्माहपैंग्यः॥४॥ अथरुस्माह

॥७४॥

देवोदासिः प्रतर्दनो हे मिषीयानास त्रमुपगम्यो। पास्य प्यविविदिकि
सापप्यय स्थायप्यति क्रांतमुलूब्धएां सदस्योवो चयेता विन्यीवायत
मोबुध्येतु। कथं वोन्नु लब्धएं स्यादिति॥ तउ रतु तु स्त्रीमासुं सतेषाम
लीकयुरुवाचस्पतो ब्रूहनसा सहो वचनाह मेतद्वेदा हं तपूर्वेषामा
चार्यस्य विरंजातक एवं प्रक्षानीति। तंह प्रष्ठा यय्यति क्रांतमुलूब्धएं
कृत्वा वा स्वयं बुध्येता न्यो वा बोधयेत। कपीतडु लब्धएामनु लब्धएं मेवे।
तुनर्वचनेन वा मंत्रस्य होमेन वेति। पुनर्वा योरिति मंत्र इतिहस्मा
ह जातूकर्ण्यः सामरलीकऊ पुनः प्रष्ठा। शास्त्रे वा नैवचनं वानग
दंवायाज्यौवा यद्धान्यसर्वं तत्पुनर्ब्रूयादिति। यावन्मात्रमनुलूब्धएं
तावद् द्रूयाद्दृ संवादं वा पादं पदं वा वर्णं वा तिह स्माह जातूकर्ण्यो
यह स्माह कोषीतकि र्न मंत्रं पुनर्ब्रूयान्नाऽऽहुतिं जुहुयादानुलूब्धएं

मेतदितितस्मात्कोषातकिं यद्धिहोतारो यजन्ति किंचिद्दु ब्राह्मणमब्रु
मानाः ऊर्वं तिसर्वंतदग्निर्देवोहोतान्ब्राह्मणं करोतीति तदाप्युदि
तं ॥५॥ पत्याक त्रामनासादीनदानयजस्यामन्वेमर्त्यासः।
अग्निष्टहोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवां ऋतुयेशौ जातातीयज्ञा
हसस्वितेयजेयाअजजातवेदाइत्ययादीद्दिमं यज्ञंसं जातवेदाइ
तितदाहोतरः पूर्वोअस्मिन्निषद्येतियदाह शिषमेवोतराण्यद्ग्निर्दे
देवोहोतामानुषाद्धोतुः पूर्वो निषद्य यजतइतितदाहशिषमेवो
तरेद्धब्रुवनवदतिपूर्वयाचर्याणा॥ ॥६॥ षष्ठेवा अहर्देवास्तोमं
ज्ञमासीस्त्वाम्नुवंस्तानाप्ताः स्तोमानेतानेवषष्ठ्यस्तोमाद्वदं समास्य ॥७५॥
ऊतास्यन्यंस्तोममाहरष्यन॥ थैतोन्निवृतं षद्दशौस्तोमोसप्तममहर्वहत ॥

श्चतुर्विंशस्तोमोऽनुरूत्वा । अथैतौ णवौस्तोमावष्टममहरुत्तं श्चतुश्चत्वारिं
शस्तोमोऽनुरूत्वा । अथैतावेकविंशत्रयस्त्रिंशौ स्तोमौ नवममहरुर्वहतोष्टा
चत्वारिंशस्तोमोऽनुरूत्वा । तेषां गायत्र्याप्रथमो मितः । त्रिष्टुभोऽद्विती
यो । जगत्यास्तृतीय । स्तच्छंदो निर्मितास्तस्माच्छंदोमा । अथयाः ष
ड्स्तोत्रियाऽष्टाचत्वारिंशस्तोममतियंति । तास्तासूत्तवइत्या
हुः । षट्त्रिंशवः स्ता निर्द्दशममहस्तायते ॥७॥ अंतोवैषष्ठमहार
थपुनस्ततिरेवसप्तममहः । तस्मात्तन्नवंतिसप्तमेहं स्तोत्राणि
शस्यंते प्रायणीयरूपेण । पुनःप्रायणीयं हि सप्तममहः ॥ प्रवः पु
क्रायत्तानवेनरर्द्वं मित्याज्य प्रवत्पूर्वं द्वे प्रथमस्याह्नोरूपी ॥ पूर्व
२ या स्त्रुवयोरद्ध रवामितिवायव्यप्रव । तावेद्वै प्रथमस्याह्नोरूपं ॥ मतएवोत ।७५॥
रंरत्नमैंऊवायवीं व । तेसत्येनमनसादीध्यानइति । स्वेनपुत्राः सं:कं

मोलजी
१०३०।

तुनावर्हतीति शुक्रवाघ्यत्तं वद्दैप्रथमस्याह्नोरूपी॥मुद्दांसद्दुवरु
णा॥स्तुप्रतीकमितिमैत्रावरुणी॥देवयोरिति सूर्यस्तत्वानिति तत वन्ना
वह्निसप्तमस्याह्नोरूपी॥मा गोमत्ता नासत्याररथेनो द्दव रावसायाहि
शुष्मिन्प्रवोयज्ञेषुदेवयतोऽग्निरंन्द्रक्रोदसाधातसासस्व एषेत्यै
तिं वा वैप्रतिवाप्रायणीयरूपं।तस्माद्दावेतिरप्रवेतिचसप्तमे हरर
कानिशस्यंते।प्रायणीयरूपेणपुनःप्रायणीयं हिसप्तममहः।सा २
दाऊर्यतिंच छंदःप्रातःसवनेयुज्येता ईर्रशाएवतस्य शास्त्रंगायत्रेरसे
पेणा।योप्रातस्सवनेरूपेणेति तदुतस्मा हकौषीतकिर्नत्रिष्टुब्जग
त्यावेतस्मान्नेईर्रशाः शस्यायपिप्रातःसवनेष्युज्येयातांपक्ष
एवेनयोःशास्त्रमिति सारस्वितः।ईहत्स्पष्टंराथंतरंनाशस्त्रा तन्मिथुनंप्रजात्यैरूपंम स्य ॥७५॥
॥७६॥ यानांप्रतिपदनुचराःअन्वायत्ताब्रांसणस्यत्यास्त्रिरूपेणतेषामुक्तंब्राह्मणी॥८॥ त २

कयाशुतासवयसःसनीळाइतिमरुत्वतीयंतदेतत्संज्ञाश्रीस्वतेमेतेन
हैंउप्य्संमजानतामानिसंजानतेहैवास्मिं=श्रैष्ठ्याययएवंवेद
कयामतीन्द्रतएतासएताइत्यावद्राथंतरंत्वंसुमेषंमहयास्वर्विदमिति
जागतंमेद्रंवद्वत्यामवसेस्तुष्टभिभिरित्यावज्राथंतरंतदाहुर्यद्रथंतरंपृष्ठं
स्तमस्याह्नःआयतनेनाथकस्मादन्यद्बृहहक्रियंतइतितानिवाएतानिमहा
स्तोमान्यहानिभवंतितस्मादन्यद्बृहहक्रियतएतेषामवक्रोसबलतायाएतो
षांस्तोमानामसकबलतायेबृहतंश्रोतायेनंशस्त्वारथंतरस्ययोनिरंसति
नाहैवनपितायोन्यवादसौवासीदितिहस्माहकौषीतकिर्यत्रत्नकचेतेसाम
नीसमानेहंसंनिवपतेयातामन्वेवतत्रेतरस्येतरस्यवायोनिमनुशंसेद्य
धुवृत्एवरथंतरंऊर्ध्वोर्नस्ययानिमनुशंसेन्नहयन्येषांपृष्ठानांयोनिःशस्यामि
वतीतिहस्माहकौषीतकिस्त्वमुष्टुहियोऽनित्योऽत्रभित्यंमेषपुरुहूतं
मृग्मियमितित्रैष्टुभउऽगतोस्वहेउभेऽभिवतीतद्राथंतरंरूपंद्वेद्वेसूक्तेनिष्के

मालजी
।।०।३।।

पा १

छ्रुवत्यमरुत्वतीययोश्शस्येते प्रथम छन्दोमे ह्वि ध्यैं जमानः प्रतिष्ठत्यै ता
नि चत्वारि सप्तर्षीं ते पशवो वै छन्दोमा अनुष्टुप्यावै पशवो वै थो तुष्पादः
पशूनामेवाप्त्यै ॥८॥ तत्सवितुर्वरेण्यमिति सावित्रं धियो यो नः प्र
चोदयादिति प्रतवत्प्रवद्धे प्रथमस्याह्नो रूपं प्रेतां यज्ञस्य शंभुवेति द्या
वापृथिवीयं प्रवत्प्रवद्धे प्रथमस्याह्नो रूपं मयं देवाय जन्मन इत्यार्भवं
स्तोमो विप्रेभिरासयेयावद्धावद्धे प्रथमस्याह्नो रूपमग्ने जु मि तिम्नो
वरुण इति पञ्चर्चं वैश्वदेवं नीतवन्नीतवद्धे सममस्याह्नो रूपमायाहि
वनसा सहेति द्विपदा आवदावद्धे प्रथमस्याह्नो रूपं मो मास अर्षणी
धृत इति वैश्वदेवं विश्वे देवास आगतेत्यादोवं न द्धे प्रथमस्याह्नो रू
पं गायत्रं गायत्रं तृतीयसवनो स्येष च्यू हो वैश्वानरो न ऊतय इति वैश्वा ॥१७॥
नरीयं मारुतयाम्नु परावत इत्यावद्वा नद्धे प्रथमस्याह्नो रूपं प्रयद्व प्रयद्
१७॥ स्त्रिष्टुभमिषमिति मारुतं प्रवत्प्रवद्धे प्रथमस्याह्नो रूपं मर्यतस्त्वा हवा

ना ६

महइति जातवेदसो यं त्वयायत्तं वितन्वतइति ततवन्ततवद्धे सममस्यी
नोरूपं गायत्रं गायत्रच्छतायसवनो य्येषन्न्यह इत्याग्निमारुतस्तो
नो य्येतस्यानु ८ स्तोत्रानित्यं संतिष्ठते तस्य सामिर्याप्त्र थमस्यानुः
॥१०॥ अर्ह्वः॥ ॥ अयं लोकः प्रथमः छंदो मोतरिक्षं लोको द्वितीयो सौ
लोक उत्तमस्तस्मान्महद्दिति मध्यमेहं स्तोत्रा निःशस्यं तेमहद्धि दमंत
रिक्षं मध्यो न्यारब्धवंति स्यु परि मे चै महद्दरात्रिवदति परमे वे
तदहरन्यारत्यवसं तीति हस्माह कौषीतकिरग्निवौ देवमग्नि त्रिंस
जोषाइत्याज्यं यत्रमहः संवरणं अवस्कादिति महद्दसदन्यारब्धव
कुविदंगमैनमसा ये वृत्थास इति वायव्यं महद्दद्द वृद्धवन्महद्दव्येत
दहरतएवोत्तरं च च मैउ वायवं या वत्तरस्तन्वो यावदोजइतियाव
त्रस्थ्य कसादीच्यमनाइत्या न्यारब्धवंत्ये तिवास्तर उदिते सत्के रिति
मैत्रावरुणं मित्रंहु वेवरुणं संतर्द्दं दामिति महद्दसद न्यारब्धवदं प

मोनम
॥०३॥

चिस्तु रूपसो न गिजिरहोतइ त्या स्विनं मस्वा म व्या गोमव्या वांङु वे मे तिम
महद्भ्सद त्यारख्व नंद यांसाइंद् ढ त्यंस्तु न्वइ त्यैं उं ब्रस्त न्वी रख्व स्तन्द्व
तिंजुषाणइ त्या त्यारख्व वत्व ब्रह्मणो अंगिरसो न ऊं ते ति वैश्वदेवं
क्रेद्व र्नतन्य स्यवे वित्य त्यारख्व वडुतस्यानः सरस्वती जुषाणे ति
सारस्वतं वर्ह्ह श्रु न्त्रे स्तु वते रासिवा जानि ति वङ्क वन्म महरुद्र न्म रुद्व ध्ये
तद्द हाराय्यं तरं पृष्ठं वाहै तेरास्त्रेतन्मि पुनं प्रजा त्येरूपं ॥ ११ ॥॥॥
महाँइं ओ न्वद्रा वर्षा तोत्रा इति श्रु भानाप्त पं मं मरुत्वता यानां महरुद्व
न्मरुद्व ध्येत दहः रिमाउ वा पुर तमस्य कारो रि तिद्धि ताय ह व्यं वीर
हव्याह वं तइ तिम द्व स दन्यारख्व व ब्व स्य वीरः को अपश्यदिंद्र
मितित्नीयं स्तु रवर प्य नीय मानं हरि न्या मिति मरुद्व सद त्यारख्वन। ॥७८॥
न्मरु स्वित्व मिंउ यत एतानि ति वत्तु घं मरु स्विदासि त्यजसो वरूतेति
महद्व सद न्यारख्व तमस्य प्या वापृथि वा सचेत सेति आगतं पेचमैयांदंक

।७८॥

एवा नो महिमानमिंद्रः यामितिमहद्दस्यत्यारक्षव त्वं महाँ इंद्र तुभ्यं ह क्षा इति
त्रैष्टु तानीत्रयमं निष्केवल्या नो महद्दन्म हद्वेत तदहः स्वंमहां इंद्र यो ह
शुष्मैरितिद्वितीयं महद्दस्यत्यारक्षव द्दृत्र्यां पुरुतमान्वस्मा इति तृती
यं महे वीरयतनसेतुरायतिमहद्दस्यत्यारक्षव तांसुतेकाविमवत्वमति
वेति चतुर्थं महद्दस्यत्यारक्षवद्दिमां ते धियं प्रभरे महो महीमिति जागतं
पंचमं महद्दस्यत्यारक्षवत्पंचपंचसूक्तानि निष्केवल्ये मरुत्वतीयपर्या
स्यं ते मध्यमे च्छंदोमे पराववोवे कंदोमाः पांताः पञ्चावः पञ्चनामेवात्यै।
॥१२॥ हिरण्यपाणिमूतय इति सावित्रमपां नपातमवइत्यत्यारक्षव
मा ते द्यौः पृथिवीचन इति द्यावापृथिवीयं महद्दन्महद्द्धेतदहः ऋभुवा
नापितरो पुनरित्यात्तर्वमिंद्रेण च मरुत्वतादित्यनिमूराजानिरित्यन्य
क्षव द्वानामिद्दोमहदितिन वर्द्वैश्वदेवं वाम नो अस्तु यमन्वामवरु
णां स्यामितिमहद्दस्यत्यारक्षवद्दिनु नं रु वनासी पृथ्वामतिद्दपदाइंउस्वविवि

मा
मामालजी
शांनडु॥

सोचद्देवार त्यत्यरश्चवाद्धिश्चदेवारतावद्वइ ...ति वेश्वदेवं रहूस
न्मे हं इन्मन्सो हरुचे तद हं गायत्रं गायत्रं तायसनो स्वेषत्र्याहो
वैश्वानरो अजीजनदिति वैश्वानरायं इमयाव्वान उजसे निव
द्ववन्म हं उन्मरुह चे हं तद हं कउकन्नं नंकचत्रियइति मारुतम
न्या रञवं हतं वोविश्वावदसमिति जातवेद सोयं मगन्म न्नमहो
आसीति वाष्टं मष्टमस्यात्॥ हवं उस्थितं महोआरोचनं दिव
इति मरु इन्मरुहाद्यतद हं॥ गायत्रं गायत्रं त तायसवनो स्वेष
त्र्यह॥ इत्याग्निमारुतस्स्तोत्रानी त्येतस्यात्॥ स्तुतानि तदुक्थंसंति
ष्ठते तस्य सामित्र्याहितायस्यात्॥ ॥१३॥ अतो गतिनवममहरा
सोप्योरसौ लोकस्तमाऽऽतवं तिनवमे हं स्स्तोत्रानिरास्यंतेगन्म ॥७९॥
१७९॥
हं संसाय विष्वंसोमस्यमातवसैवदयग्नइत्येते उमेतदाज्य॥ मग

हा॥

म्नेति गत वर्त्तं तरूपं मनो न वममहरैतीव वा अेतं गत्वाओ हितत इ
यात द्रस्तु रत्र धेनवः पिब्बमाइ तिस्ति तववर्तेदं तरूपं मंतो नवमम
स्ति छ तीवेगा-ओ तं गता कस्मी हि तत इ या त र-ओ गन्मा म तान म स्ता
य विष्ठामित्येतदेव त्र चामां त्यं स्यादिति ह स्माह पैंग्यो गन्मेति गतव
त्र दं त रूपं अे तो नवममहरैतीव वा अेतं गत्वा कस्मी हि ततइयात र-ओ
श चत्वारिंशीं स्तोमी किं तच्चैवा क्रतेति ह स्माह कौषीतकिः सो
मस्य मातवसीवद्धमइत्येतदुपरीसैं सोत्रस्य तदेवातरूपंय
द्भुतानुवादि त्रांचैव ऽङं चतमदिव: शशासुरिति यदेतद्भुतमिव
दि म्पत्रन्वापि स्तोमो नव्याप्तइति ह स्माह पैंग्यो यद्दामिरेव स्तो
मो नव्याप्तइत्य द्वरेहे वा रा कुस्ता मे व्य अेते द्वरेहे निविद्धापु
सरुग्वाशस्येतत स्मादेव त्र चा माज्यं स्यादिति यददः पैंग्यस्य

मालजी
वॉ-१३०

ऐय्यवक्त्सउ नेरतित्वेवस्थितं मेतेन ह विश्वामित्रश्च वसिष्ठश्च सम
जानताम ति सञ्जानं तेहवाच्य सिस्वाश्रेप्यायय एवं वेदं तस्माद्धुने
एवस्याता वसिष्ठमेवं वैश्वानर मुत्तमं ॥१४॥ आवायो भूषशुचि
पाउपनइति वायव्यं वैउवायवं गतेति गतवदेतद्रूपं मंतो नव ममहः
रेती व वाजतं गत्वा कओहित तरयात वसोताजीरा अध्वरे षस्क्षादिति स्वि
तवत्तं दंतद्रूपं मं तो नव ममहि अतं गत्वा कओहित तइयादि विद्रूपंता
रजसः पृथिव्यामिति मैत्रावरुणं कृयते ति हितवत्तदेतद्रूपं मंतो नव ममं
हः हितपतीम्बवारा श्विना गतं नइत्याश्विनं प्रतस्काना नवा विवां पृथिव्यामि
ति स्वितवत्तं दंतद्रूपं मंतो नव ममहः स्त्रिष्टवा ववाओतं गत्वा कओहित तइ
यादिंउं नरो नेम चिता हवंतइत्यैंउं यरपार्याकुनजते धियस्साइ तिपाया
पराध्नांस्ति दंतद्रूपं मंतो नव ममहरं ते अंतर वात्यस्तो आग्निः स्तुमतिंव
स्तोत्र ... दिति विश्वेदेवमस्रेदिति स्त्रितवत्तं दंतद्रूपं मंतो नव ममहः ॥८०॥

॥८०॥

६०

स्त्रियतीववाऽअंतं गत्वा कअंहितं तइयात् । प्रजोद साधारयससस्त्र
एषेति सारस्वतेंत्र बाबधमानेति निन्व त्रिरं तोनवममहं नाववाऽ
अंतंगत्वा नत्यति कअंहितंतइयाएते वाऽइष्टुमास्तव [illegible]
तेप्रा वासिष्ठाः प्रउगाः प्रजापतिर्वै वसिष्ठः सतंतायज्ञस्य सपुन
स्तावयातयाभवति प्रजापत्नावेवतस्सर्वान्कामान्दुवंति ।
बृहत्पृष्ठं राथंतरं शास्त्रं तन्मिथुनं प्रजात्यैरूपं ॥१५॥ त्र्यर्यमामन्त्र
षोदेव जातेत्रिरेष्टुभानांग्रथममरूवतीयानांवीतितच्छ्तायस्यान्हो
रूपमिरोरपायप्रवतंमणोतीति द्वितीययमध्यस्थान्मबवानाजयं
तामित्यच्यस्थादितिस्थातवनदंतरूपमंतोनवममहः स्तष्ठतवाऽ
तंगत्वाकअहिततइयाष्टाहरीरथज्ञायुज्यमानेतिचतीयं तिष्ठति
स्थितवन्नदंतरूपमंतोनवममहः शिष्टवाववाऽअंतंगवाकअंहि

ततइयाऊयसामणतन्या१यथावेरितिवकर्घसीमेतितदमनुष्य
लोकस्यरूपंघर्घमाध्रिनेपिकुमदर्शनावदइतिजार्गतंपंरमंतस्यत
देवांतरूपंयसोदकं"मासत्योयाउमववाँसजापातित्रैष्ठुतानां
प्रथमंनिष्केवल्यानामेकस्यस्वेरतिनिन्रतिरंतोनवममहन्नी
ववाअंतंगतवान्त्यतिकअंहि ततइयाँदस्माइहुप्रतवसेउरा
येतिद्वियमस्माअस्माइतिसप्रजन्तितियथावेसोदकमेवंसप्रजन्तं
तरूपंद्यौर्नयइंद्राभिस्भमार्यइतितनायांद्योरितितदुमनुष्यलोका
स्यरूपंतत्वइंद्रियंपरमंपराचैरितिसउर्घपरमंपरांचैरितिनि
न्त्रतिरंतोनवममहन्नीववाअतंगवान्त्यतिंकअंहि ततइया
दअहन्नुवंवस्कुनःपूर्वस्यतिर्विंघ्वजितेचनजितेस्वजिंतइति
देजांगतंअरमहमितिसप्रजन्तितियथावेसोदर्कमेवंसप्रजन्तं ॥८१॥

॥८१॥

स्वरूपं जितेजि तद्दतिन्नत्तिरं तोनवममहं नीवर्वाज्ञ तांगु
त्वान्तत्यति कयां हिततइयात पं रस्स त्वा निमरू वताय रास्य
तं उत्तमेकंदोमेपशवोवेकंदोमाः पांज्ञाः पशवः पुरुष नामेवा
त्ये" षलंत तोनिष्केवल्ये षड्जास सतवः संतवरः संवत्सरस्ये
वास्ये॥१६॥ प्रमित्वा देवसवितरतिसा वित्रं मभात्यववा
अस्मे लोकस्तदमुष्य लोकस्यरूपं" प्रवीमहि यवीअभी
तियावांपरपि वीयं महि यवाअभीतिनिन्नत्तिरं तोनवम
महं नावर्वाअं तंगवा न्तत्यति कयां हिततइया" द्विंइ इइषे
दसेऽनइत्येकातनोरत्रानिचतनेतिद्विइत्या भर्व मेकमेक
सुरास्तनिरित्योकमेकामितिनिन्नत्तिरं तोनवममहः नां

श्री
मालज
१।३।

व वाञ्अंतंग वान्त्यतिकअ हितत इ यार्द [illegible] थवेस्वदेवं
मन्नुः सर्वञ्आयुर्वैमन्नुयुरेवत ध्यरोच यजमानेषु चेदस्मे
त्यत्रैव द्धिपदां स्त्तासामुत्तं ब्रांह्मणं विस्वेदेवासञ्आगतेति
विस्वेदेवं मागतेति गतवा तद्दं तरूपं मतोन व मम ह्ः रैतीव
वाञ्अंतंग वा कञ्अ हितत इ याञ्अ यत्रं गाय त्र तृतीयसव
नोस्येष त्र्य हो द्दिवि पृष्ठो ञ्अरोचत ति वैस्वान रोयं द्दिवीतित
दमुष्यलोक स्यरूपं मरु तोयस्यहि द्दयइ ति मारुतेद्दयइ
तिद्धितव तद्दं तरूपं म ततोनव मम ह्रे द्धियता व वाञ्अंतं ।।८२।।
ग वा कअं हि ततइ याञ्अग्नि र्होतापुरोहितइ ति जात वेदसी

८२।।

यं र्द्धयं पावकशो चिषइति क्रितवत्तरं तरूपं मततोन
वममस्:क्रियतीववाऽग्रं तंगवाक्यं हितत इयाज्ञायत्रा
यत्रचतीयसवनोद्धेषत्र्यस्‍ इत्याज्ञिमरुतं स्तकानी
त्येतस्याऽ:स्तकानितहुर्व्येसतिष्ठतेतस्यसा त्रिर्यात्री
यस्यान्होन्त्वस्‍ द्विपदा:शस्यंतसर्वेषुष्ठदोमेषु पशवोवे
दोमायजमनछंदस द्विपदाँऽग्निष्ठायामेवतत्पशुनांयज
मानंदधात्यथोववैपश्चन्नुरुषास्तिष्ठतिपुरुषास्तिष्ठति
॥१७॥इतिषाडिशोचायः॥ ॥यदि त्वपारतद्दरामशहरि
तिश्स्माकोषातकिसात्स्मातरविवाक्यंभवतिनहितं

दध्वावेदकश्चननेदविद्वान्निर्वाणाति मितमेतद्देवक
र्मयद्दशाममहरनुष्टुबेवंसयोव्याहसोतिरेचयतीऽस्वरा
विवक्षारंन्नेषोचेतोस्तदुवाआऊवैवब्रूयान्नेदतिहवेय
जोविदुषागच्छतायन्मेसमृद्धं न विषायस्यंमेतेसमर्द्धयि
ष्यतीतियदिकश्चित्त्रमत्तउपहन्यात्स्तदृचायासंतद्देशं
पार्श्वतःस्वाध्यायमधीयातापिवाण्टहपतिर्वाविजावेकःप
र्यवस्यसतंदेशंपार्श्वतःस्वाध्यायंशंसेत्यद्दितथानमन्युत
संपन्नत्येवविब्रूयात्सृज्यतेदशामेरु[illegible]न्यनुष्टुबगनुष्टुप्से ।।८३।।
षावाक्प्रतदोकुषाक्रूरवेस्वमवतितस्मादुत्सृज्यतेनेद्धाव

मासीदामेत्य"योसवादित्यएवैतदेकादशस्यनुष्टुभमभिसंपादयतितदेनां
नाइवाभिमृत्योश्छद्मोएनांप्रसस्त्रदोशिनोत्वेवांन्यत्रयामकिश्चा
त्योऽयनंमेऽस्ती'त्यनुष्टुभ्येषादशामेहन्यरिगातो.तेदाऽनुनोनुष्टु
भआयतनंरिच्यां'द्विराजस्तचानुब्रूयामानंवाएतदेकादशोयाद्विराड्डानु
ष्टुप्तस्यकेनाऽदरेतौगान्यकंदशोनववति'नोद्वाभ्यामेनेति'तयोर्वाएत
योस्त्वयोपलक्षराण्यत्र्यक्षंत्य'ग्निष्टोमसाम्नस्तोत्रियानुरूपयोःषट्
निहादशाक्षराणिहोतापूतरनुवाकेसंपादयेन्नाद्रियेतात्रैवसंपन्न
मुक्थिरुदेतीति'मेनिमहेगायत्रीवा"तांप्रातरनुवाकेसंपादयेन्नाद्रिये
त्रैवसंपन्नं॥१॥अग्नेतमद्याश्वंनास्तोमैरित्याज्यंतदेतस्यछंदशोमायाके
नसंपादयन्नाद्रियेतात्रैवसंपन्नं"माकृच्छ्रदसःप्रउगंस्तास्योतंछंदासनांत्रिक

उ कोष्ठमह्नि षोयवा शिरं उविष्णुरस्यति छंदसामरु वतीयंत्र तिपद्यते
सासंपन्ना सत्तुःषष्ठ्यक्षराते द्वे अनुष्टुभौ संपद्येते बृहदिन्द्रायगायत
प्रवई न्द्राय बृहत इति स्तोत्रवौ होप्रगाथौ पिन्वेत्यपायया सद्या सती
तितसंपन्नं अ निष्ठाउग्रः सहसे उरायेत्येका स्त्रिकंमरुत्वतीयं प्रति
तिष्ठावाएका हप्रति ष्ठित्यापुरेवकयानश्चित्र आभुवदेकया लंनउ
त्यति वामा [illegible] यो नौर थौ तर मरुत्वत्याग्नेयंसामै डीषु तन्नि
शुनं प्रजात्येकं पदं यावंतः प्रगाथा सावंत्यो दिक्षानि च्यानि चयया
मन्या द्विपदा भजते सत्त्वदश्री मन्यास्तं तेस्य तसप मिं इन्द्रस्य चक्र वी ॥८४॥
र्या णि प्र वोचमित्येका ष्क्कं निष्के वल्यं प्रतिष्ठावाएका हः प्रति
ष्ठादश मम हः प्रतिष्ठानीयं छंदो द्विपदं प्रतिष्ठित्याए वौ मित्यं दे

॥८४॥

वंसवितारमोएयोः कविक्रतुमित्यतिछंदसा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते
सासंपन्ना यत्तुःषते ह्वराद्वे ऽनुष्टुभौ संपद्यते ऽग्नि ष्वानन्तुर
रस्तस्योक्तं ब्राह्मणं" तंत्रपुनैरस्तादानो नाद्दिसस्यप्रस्तुत्रियं रो
सति प्रतिवाएकाहः प्रतिष्ठा द्वादशाहमहः प्रतिष्ठानाय वैछंदो
द्विपदाः प्रतिष्ठित्याएवं विराड्रूनामदेव्यमग्निष्टोमसाम भव
ति श्रीर्विराडन्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्त्यै" अपोऽशां
तिर्वै भेषजं वामदेव्यं शांतिरेवैषा भेषजमंततो यज्ञे क्रियते
॥२॥ अथ यस्य समृद्धस्यातिविक्तो ब्रूमुपयंति" तेनातिरिक्तो
क्थमाप्नुवं" त्यथैष षडशमस्याक्तो होताह्वोयथासदसंयपं वहश
रानुष्टुभः स्युः सुतथैतदहः संपाद्येपंवदशोध्वर्युशात स्यरातुस्य
चतस्मात्सरुष्टुरतिताः पंचपंचाशादुध्वताप्येतरे त्रिंशद्गगा ऽपथ

श्री
दामालजी
ब्रां०उ०१

षास्तोमाक्षरानुष्टुब्वशाक्षरा गायत्री स्तु विंशास्तोर्ह इत्येषास्तोम
काक्षरानुष्टुप् द्वात्रिंशाह्ना नव इत्येषा पथ्यानुष्टुब्अप्यश्चे
वो विराट् स्वषट्पदानि विराजस्त्रीणि तानि नव बृहत्येव तानि
तानि त्रयोदश पंक्तेः पंच तान्यष्टादश त्रिष्टुभस्च वारि तानि द्वा
विंशति जगत्यै वाति बंदस्यष्टौ तानि त्रिंश द्विपदायै द्वे तानि
द्वात्रिंशदित्येषा पथ्यानुष्टुब्वा त्रिंशी नव इत्याथैषा देवक्यानुष्टु
वैष्टौ वसव एकादश रास्तु द्वादशादित्या इई द्वात्रिंशद्दे इत्येषतद्
वक्यानुष्टुब्स्त्रिंशी नव इत्यथ याः पर परस्तो सो दुष्कृतां स्वलस्व
वारिंशतः पंक्तयस्तेतापास्चवारिंशतदक्षे पयाम्नतस्त्रोतिय ॥८५॥
ति तेस्तनाः सैषास्तोमाक्षरानुष्टुप्तेनो वास्येतैस्तनैरेत मिं

॥८५॥

इस्यात्मानं ब्रूत्यमहर्षि तारं त्येतस्या उ एव व्यदरेण छंदोमा स्तो
मतस्थश स्त्रतस्थ वर्द्धते य उ वै वेद तन्मयः संभवति स एवं विद्वः
स्यात्पुरुषः पुरस्तादेतमिंद्रस्यात्मानं ब्रूत्यमहर्षि संभवति तमे
षा स्तोमा दूरान्नुष्टुभेतेनोथ सैतिस्तानैः सर्वै रसैः सर्वैः कामैः
सर्वेणान्नाद्येन सर्वेणामृतत्वेनाभिहरति य एवं संपन्नं दशाम
हरासति तस्मादेवं संपन्नं दशाम महः शंसेदिति ॥३॥ अथ यद्य
जस्यातिरिक्तो न्यूनमुपयंति मन एव तत्प्रीणीति तं सर्व यज्ञरक्
चां सत्त्वे एषा हि मनसो मात्रा संस्थिते तद्दशामहर् निपुरापन्नी
संयाजेभ्य एतस्मिन् काले संप्रसर्पंत्याप जियावेयन्योबहिर्वे
दि हिता इतिवदंतः संस्थिते षु पत्नीसंयाजेष्विति वे वर स्कृत

श्री
मालजी
ज्ञा०उ०

मन्त्रान्त्य को न्नारव्य लोकः पारिशिष्टो भवती तिसं प्रस्तप
सार्पराज्ञः स्तुवत इयं वै सार्पराज्ञी यं हि सर्पतो राज्यघो वा
ग्वै सार्पराज्ञी वाग्विं सर्पतो राज्ञी थो गौर्वै सार्पराज्ञी गौ र्हि सर्पी
राज्ञ्याय ं गौः प्रश्निर क्रमीदित्ये तंच संनांतरियांस्तोत्रियस्यान
रित्यों ॐ समासु न्नम्त्नं चाइ त्यन वै न्नमन्न मेवतयज्ञेय
यजमाने षु च दधातिवातापे हव न मतइ ती उ वै वाता पिः स
हि वातमा त्मा शरीरा णपह "त्र तिपारेत्य ध्वर्युः" सो निरूक्तेगा
ईपत्ये प्राजापत्ये हृच्छ्राद्भ तीजुहो ति प्रजाप तिर्वै गार्हपत्यं ॐ जु ॥८६॥
तिसंस्थे उ वै स्तुतशस्त्रे समाप्ते स्तोत्रं समाप्तं शास्त्रं समाप्तं ब्रह्मव
॥८६॥ य मित्यतोथो ॐ अन्ये वापि काम यजेयु रथ न दापयेयु र्यवै न:प्रजा

पातः प्रसृतं तन्वं स्वाहा होता वदेत् ॥४॥ अन्नादी चान्नपत्नीश्च
यं वा अन्नाद्य सा वन्नपत्नी॥ भद्रा च कल्याणी च भद्रा तं सोमः
कल्याणी तत्पशवो॥ अनिलया चापभया चॅ॥ अनिलया तद्वायुर्नह्ये
ष इलयत्यपभया तन्मृत्युर्न ह्येषविभेत्य नाम्ना चानाप्या
चे॥ यं वै पृथिव्या नाम्ना॥ सौ द्यौरनाप्या॥ न घृष्या चानाधृष्या
चॅ॥ यं वा अग्निरनाधृष्टो॥ सावाद्दित्योनाधृष्यॉ॥ प्रवाचा मन्त्रा
स्व्या चापूर्वान्मनो॥ न्नत्राच वा तत्संवत्सरो॥ थासावे वग्रहप
पतिः सो तपत्येतत्येष हि ग्रहाणां पतिः स्तस्य न्वेव एवग्रहाए
षपतिरेषद्दृउ एवा वोपहतपाप्मा महग्रुवंत्थ धायुरपिद ध
तिस यस्सो ध्वरावैवं शा त्वायाः॥पा॥ अदुंबरीमन्वारभंतेँउ

सूमालजी
आं०८७।

८७

ह्रीगर्वा अन्नाद्यमुद्धवरं ॥ ऊर्ज्जोन्नाद्यस्योपाप्त्यौ ॥ उत्र सोमपाणी
णोहोता कुर्वीतोत्र सोमसानीत्युत्तमो हैव जनवतिवाग्यतः संमी
ल्यासस्मत आनन्दत्राणो दर्शनाह्रीवंहुवाएतदाप्यायय ति
यद्दावयम आसत आपीनो वर्चमासि कामत तरस घृवामेति
मा ज्जालीपूर्न्नतरणो नन्दा द्वेषुव हुवैं सरजं ते ज्यो । नावेन दे
त्राणो ज्योतिरेव तदात्मं धत्ते तेपरयाह्वारा हविर्धाने प्रपद्यंते
या ध्ववपुरुत्तरस्य हविर्धानस्याकूबरी मभिपद्या हू सत्रस्य र्द्धिंग्या
येतिगायति सत्रस्यर्द्धिंतस सत्रस्यर्द्धि माप्नुवंतिस वैसाम्नो निध
नमुपपंतिप्र तिष्ठावैनिधनं प्रतिष्ठित्यापवउत्तरस्या हविर्धा
नस्या धोर्द्देसपत्यै द्वीमति कुंद्दसे जपंतोति कुंद्दसे वतद धोर्द्दे ॥८७॥
यजमानाःपाप्मनमपघ्नते तेचाउवयमुत्तरारोवपरी मड तिह

॥८७॥

स्माह कौषीतकिर्यशस्यानुसंचरं सम सपिन्योनंतरर्हि बाताइ

तितेग्रेणहविद्वानेसमनुपविश्यकामांश्चायंतेयत्कामाननवंत्य

येनःकामःसमृध्यतमितिसउहैत्यःकामःसमृध्यतेयेबाकु

कामाननवंति भूर्भुवस्वरित्येतास्तेव्याहृतीर्जुतेयुस्तेप्राञ्च उदं

च उत्क्रम्यवाचंविसृजेतनेद्यास्यराधातसदितिस्तुब्रह्मणापैवाचं

विसृजंतेब्रह्मवैस्तुब्रह्मणैववतवाचंविसृजतेनाग्नीध्री

येसहराजासंविशंतेतद्यथाराजानंवाराजमात्रंवानेतवैनमप्रपा

दययुरेवमेवैतत्सोमंराजानमहऋत्विद्वानात्यामुपावहृ

त्याग्नीध्रंप्रपादयंति तत्स्वाग्नीध्रीयेसहराज्ञासंविशंते ॥६॥ स्व

प्नसमृद्धंद्वादशरात्रमुपयंतिसर्वेषामेवकामानामाप्त्या उपयंतिस्व

स्तुपयंतिसर्वेषामेवकामानामाप्त्याउपयंतिस्वसमृद्धामनुपरायं

ग्निमाल ३॥
ओं०कु०॥

तिदशरात्रस्यैवनानाच्वायसमस्त्रू ऊरैवागत्र्यासतानिछं
दस्यान्योन्यस्कानमजिद च्छः सर्वालिप्रथमानिस्थामसर्वालिम
ध्यमानिसर्वाण्युत्रमांन्यथोसर्वाण्येवैतछंदांसिसर्वसनतांजि
करोतिगायत्रंप्रातःसवनप्रथमस्याह्नस्त्रिष्टुमध्यंदिनोजगत्त
तीयसवनोजगत्प्रातःसवनोद्वितीयस्याह्नोगायत्रंमध्यंदिन
स्त्रिष्टुप्तृतीयसवनस्त्रिष्टुप्प्रातःसवनस्तृतीयस्याह्नोजगन्मध्यंदि
नोगायत्रत्तृतीयसवनोगायत्रप्रातःसवनंदशममह्नस्तस्मा
नाछंदसःसमानछंदउपसंगछंते थयद्दशाममहरनुष्टुत्रम
न्त्रिसंपादयंतिवाग्वाएतद्दहर्वागनुष्टुब्वाच्येवतद्यज्ञंप्रतिष्ठाप ॥८८॥
यंतितेम्रतत्वमाप्नुवंतियद्दशाममहरूपयंतियेदशाममहरूपयं ति

॥८८॥

॥७॥ इति सप्तविंशोऽध्यायः॥ ॥ प्रजापतिर्ह यज्ञं ससृजे तेन ह सृ
ष्टेन देवा ईजिरे तेन हेष्ट्वा सर्वान्कामानापुर स्तस्य हेतरा अनुप
निद न्नु य एते प्रैषाश्च निगदाश्च अथ येतरे या यज्ञेन क्रूषईजिरे ते ह
विजज्ञुर सेवेरा वै यज्ञेन यजामहे न वै सर्वान्कामानाप्नुमइति
ते ह अन्वस्तए तान्प्रैषांश्च निगदांश्चानुददृशुस्तेन ह सप्रैषेणास
निगदेन ष्ट्वा सर्वान्कामानापुरे ते ह ते ह वा उ प्रैषाश्च निगदाश्च
यद्दाग्निर्यदिस्यानासं तद्देनि: सर्वमाप्स्यामइ ति तानेतान्प्रैषानुप्रैषां
न्विश्वामित्रो ददर्शाथो पुरोलाशप्रैषानथेतरसेषय इतरंस्तदाऊः व
स्मान्मैत्रावरुणाय वसवेत्यः प्रेष्यतीत्येताह वै देवताः प्रैषाणामाजि
मीयुस्तान्मित्रावरुणा उ जिग्यतुस्तस्मान्मैत्रावरुणाय वसवेन्त्य प्रेष्य

श्री
मालजी
ा॰३॰

तिसर्वैतिष्ठत्सोष्य तिति ष्ठान्न वीर्यवत्तम स्त्रिष्टुप्चाउ ऋतव द
त्तु तमो वीर्यवतामाश्रूतां देवेषु वाचमुद्यासमिति॥२॥ उवक्त्रइ
वप्राणो तोनुब्रूयात्त थाहवर्षुकः पर्जन्योत्तवतातिरस्माहकोषा
तकिसाङ्क्षावेपुरासुरररक्षांसिह वाधिविवध्व्रतेततएतावा
मदेवो निरूपाश्रयदक्षिहोतानो अध्वर इतितान्निरहाग्निपरि
निरणुस्ततोवैस्तानिर क्षांसिनाष्ट्रा अपजघ्निरजुषस्व सप्रथस्तम
मामति जुष्ववतीम निरूपामवाह जुषवतामनिरूपांदेवेषुवाचमु
द्यासमितिमंतोयन्नममतेषु चहोतिविश्वामित्रस्तोकानावेतानिर
यैयेस्वदय त्येतारुवाउतेषांपुरोनुवाक्या एतयाज्या तस्माद निरू
पा नवंतिवैश्वामित्रोपुरोळाशस्विष्टकृतः पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्याउ ॥८९॥
तोक्रां स्तणांवैश्वामित्रीरनु सवनेपुरोलाशानांपुरोनुवाक्याअर्चा

॥८९॥

ह विश्वामित्रोहेतान्पुरोरुक्लाञ्प्रैषान्ददर्श स तोमतायैमाधु
छंदस्याव निरूपे द्विदेवत्यानां प्रथमस्य पुरोनुवाक्यान्वाह मा
धुछंदा ह तान्द्विदेवत्यप्रैषांददर्श स तोमतायैगार्समदं वमे
घातिथीवोत्तरयोरनिरूपेऽन्वाह मेधातिथिः प्रातःसवनउ
न्नीयमानेभ्योन्वाह मेधातिथिरु वा प्रातःसवनं इंद्रायसोमप्रो
वावतावाश्चावत्योरु रिवत्यो नवं तिपुरोनुवाक्यारूपेणतावर्
ग्वो नवंत्यैऊक्थियज्ञऋतुस्तावेगायत्र्यो नवं तिगायत्रं प्रातःस
वै नं तावेन वान्वाह नव च्वा अत्रवमसानुन्नयति ॥२॥ षलु ह कौप्रा
तःसवन उन्नीयमानेभ्योन्वाहुः स्वयमकावाकः स समीसमसहो
तरयोःसवनयोः समवेषां वऋासानावषट्कुर्वंतीतिवदेदस्तद्दु
वाअत्रकुर्यथास्रतो मेवानु वयाच्यो उसवैताः पुरोनुवाक्यानवं

श्री
...मालजी
ग्रं०१३१

९०

तिर्हिन्नुर्त्विवै तांश्चमसामनुवमस्समनुनयंतिस्तस्मात्पूर्वथास्तृतमे
वान्नुब्रूयादृषेहोत्राः स यजंति ता सामृतौ ग्रां स्तरां मित्रं वयं ह
वामह इति मैत्रावरुण्या मैत्रावरुणः स्वयादेवतयायजमुख्व
स्यान वराअ्र इंद्र त्वा वृषभं वयमित्यैं ब्रा ब्राह्मणाछंसैंद्रो हिय
स्त्रक्रतुर्मरुतो यज्ञस्य हिंदय इति मारुत्या पोता यत्र ह तदिंद्र म
रुतः स्पृणुतस्तदेना निंद्रेः सोमपीथेन्वाभेजे तस्मात्समरुत्या
पोता ताप्रथम तस्यां ततस्वैय जत्यग्नेपत्नीरिहावह त्याग्निपा
त्नीवत्याव ष्ट्रमत्यानेष्टाप्रथमतस्यां ततस्वयजत्यग्निर्वैदेवा
नां पात्नीवतोनेष्ट्रस्त्वि जांतस्मात्सन्त्राग्निपात्नीवत्याचष्टम ||६०||
त्यानेष्टाप्रथमतस्यां ततयस्यैयजत्यक्षोंन्नायवशान्नायेत्या

||६०||

ग्नेयाग्नीध्रोग्नीन्त् समिन्धेतस्मात्स आग्नेयाग्नीध्रः प्र थमतश्चां
ततस्त्वयजत्यनु वषट्कुर्वत्याकुतीनामेवरांत्या आकुतीनांप्र
तिष्ठित्या अथपेलाघ्य होच वमस स्तस्योक्तं आं त्वरा ॥ ३ ॥ अथय
त्रह तं ना नाने दिष्ठो मानवों गिरःसूपहवमोषेसप तो मच्छावा
कीयां होत्रां ददर्शासवाङ्त्वायामुप हतायामाजगामतस्मा
तेन प्रवरणं तेसवाए तस्मात्पूर्वस्मा वोत देशा दाजागामतस्मा
देतस्यांदिश्यासीनोच्छावाकउपहवमिच्छेतेतदाहुःकस्मादच्छा
वाकायपुरोलाशशकलंपरि हरतीत्यलीकयुर्वविस्यतोनेमि
षायानांद्दोपसस्तुब्रह्मास सहप्रस्तु तेच्छावाकीयांवकार
तरोत्तुरसेवाङमंपुराद्ब्रह्मत्वांगंपरिहरामकस्माएनं परि

ब्रा॰ ७३

हरामेतितेहोचुरस्मा एवैनंपरिहरतेतितत्तस्मेपर्यहर
न्सएष ब्रह्मभागएवायोइलोमाजोवाइतरेचमसास्तस
दक्षावाकायपुरोलाशब्गलंपरिहरेतिचमसस्येवा
पराजतायै॥४॥अथैनमध्वर्युराहाच्छावाक वदस्वयत्तेवाद्य
९१ मित्यच्छावाकोपहवमिच्छस्वेत्येवैनंतदाहाच्छावाकोवाअ
ग्निमवसद्यात्याग्नेयारऋचाग्नेयं प्रातःसवनंतावानुष्टु
नोनवेतिगायत्रीवैसायानुष्टुगायत्रमग्नेदस्तावेतिस्रो
नवेतित्रिवृद्वाअग्निरंगाराविद्दूमइत्यतमायेचतायत्रवने
प्रजानिगदमुपसंदधातियजमानहोतरध्वर्योग्नाब्रह्मन् ॥कु१॥
॥कु१॥ न्योतनेष्टरुतोपवक्तरितिप्रशास्त्रावाउपगातापिबत्वे

वाभ्युदितं सुपर्वणा जेनाना मितीषेषयद्धमर् जोर्जयद्धमितं
न्नवाइषमन्नमरू जमिन्नेनेसमु दंद्ध मित्येवैनं तदाह निवोज
मयोजिर तांन्यजामयद तियाव जामयश्चा जामिस्तद्यो निजिह्ते
मित्येवैनं तदाहं तदेतदृचोभ्युदितं ॥पा॥ जामिम जामिं प्रमणीहि
शत्रुनिर्तिं निसपत्नायामनि बाधितासइ तिनिहतावः सपत्नाः
समरणा इत्येवैनं तदाह जेषपान्नी वरीं जेषपान्नीचर्याइति
सेनाबाध्मीचरी सेनयो सेनां जयतेत्येवैनं तदाहं अव बहेरं
सरावद्धो अग्नि रितिस्त्ता कुव इंड स्तोत्वाग्निरित्याशिषमे
वत हतेप्रस्त्रायेहो ग्नि स्यां सोमं वो वता पोऽप स्मा आहलाकप
धमितिं सर्वेष्व वेतदुपहव मिक्त तदुपह वमयं वाकोवैत्य ध्वर्यु

राहुतं होतरूपद्भ्याव्रेतितंहो तोपद्भ्यतेसहितेषांभ्रेष्ठी
नजते यंवैभ्रेष्ठुपद्भ्यतेसउपरुतइतिहस्माह ॥ ६ ॥ घृत
स्यैपिपीषतइत्यक्षावाकउन्नीयमानायाञ्चाह तावैन्न
स्तोनवंतिवैतुष्टुयं वाइदं सर्वमस्यैवसर्वस्याप्त्यै तावाग्नु
नुष्टुनोनवतिसंशंसाग्नैबह त्यतमानवतिश्रावैबृहता
स्त्रियामेवतदंततः प्रतितिष्ठति प्रातर्यावजिरागमित्यैज्ञयज्या
यजत्येआग्नेसस्योनवतिगायत्र्यागायत्रं प्रातःसवनमनु
वषद्भुतेत्याकुतीनामेवशांत्या आकुतीनां प्रतिष्ठित्याअनवानंप्रा
तःसवनेयजेयुरितिहस्माह पेग्यःक्षिप्रेदेवेभ्योहविः प्रदासामइत्य ॥ ८१ ॥
इषैराइतिकोषीतकिरेतद्वैदसापवयदर्द्धर्चः पर्वशएवतदेवे

न्यो हविः प्रयच्छति ॥७॥ अथ यातस्तु प्रेषाणामेव मा मां सौम्य
रवो हैतान्तु प्रैषोद्दर्शमिघाति प्विपात्याः काराबा हवैमे
प्या प्याति प्विसेनन्तौ मत्स्य पाप्मानमपजिघ्नीति सपइच्छे
न्मत्यं मा पाप्मानमपहन्यामित्येतान्निर्यजेत ॥८॥ पुरः षोवैयजस्त
स्यवागेवाज्यं सा वा एवैव भवति तस्मादेवैदेवत्यमाज्यं चो
सति प्राणाः उप्रेगं ते वा इमे बहवः प्राणास्तस्माद्बहुदेवताः प्रउग
शास्यं ते वा हु मैत्रावरुणश्चाच्छावाकश्च तेनेहि गुरो भवत
स्तस्मात्तौ प्रातः सवने द्विदेवत्याः शंसत इयमेव वैना सेवनाम मध्यौ
ओस्तराणि छंसीत तस्माद्धस्तराणि छंसा प्रातः सवन एकदेवत्याः शंस
त्याथा मध्यंदिनः स वा एक एव भवति ॥ तस्मान्मध्यंदिने हो

श्री
मातृ
९३

त्रां सिन एक दे वत्याः शंसंति होता व निष्केवल्य मरू मे त्राव
रुण छावाक स्ततो वे ह्वि गुणो भवतस्तस्मात्तोरतीयसवने
द्विदे वत्या शंसत इदं मे वम्मम चं ब्राह्मणा छं सात स्माद्विरू
पंजायते स्त्री व पुमां श्च तस्माद्ब्राह्मणाच्छं सी सा त तो
यसवने द्विदे वत्याः शंसंति ब्राह्मणा छं सी सा त पिष्ठाः शंसत्या
त्मा वै ब्राह्मणा च्छं सी तस्माद्विदमात्मने म यो स्कं विष्ठा ॥ ६ ॥
स्य यय्य वतस्तो त्रियानुरूपा न वैति तत्सपमस्याहीरू
पं वे स्था मित्रावरुणस्य चावाकस्य वस्तो त्रियो भवतो वासि
ष्ठेन व वै पयासा व ता वे वैतस्य शो कं वं तस्तो त्रियां छं ॥ ७ ॥
॥ ६३ ॥

स्मात्स्तोत्रियानुनेरूपात कुर्वीत्यहानरूपतायाञ्जाह।
न संतत्या अहरेवतदह्नोनुरूपं कुर्वीत्यह वाह्नोरूपं"
तदाहुः कस्मात्स्तु तमनुशस्यते कस्मात्स्तोममतिशंसं
तीतिनहवैतस्तु तं त्तवतियन्नानुशस्यते नसस्तोमोद
वाञ्गच्छति यो नातिशस्यते तस्मात्स्तु तमनुशस्यते त
स्मात्स्तोममतिशंसतिवलुराहावानिशस्त्रालियशबोवा
उक्थानि वत्तुष्टै यावै पशवो श्री वत्तुष्पादाः पशून्नामेवा
प्याएकाहिकाउक्थयाज्याः प्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठि
त्याएवानुवषट्कुर्वीत्याकुतानामेवशांत्याञ्जाकुतीनाञ्जति

श्री
रा॰ माल्जी
ग्रो॰ ३॰

९५

षित्वाञ्जाकुतीनांप्रतिष्ठित्यै ।।१०।। इतिज्ञषविंशतिमोऽ
ध्यायः ।। ।।अथ यत्र हुतसर्वरौद्रे वायजमत न्व तताम्हो
वुदः काउवेपोमाध्यंदिनरुपोदासपोवाचे कावेवइयंहो
तानःक्रियतेयावस्तोत्रियातांनोहंकरवाएफप मक्रुप
धमिति तेहुत यो तुनु स्तहोपजुहिरेसए ताम्नावास्तोत्रि
याऽअभिरूपाऽअपश्यन्नतेवदंतुत्रवयंवदामेतिप्रवदस्त्र
प्रहितेवदंत्य यत्र त्रवहहद्दृहदिति वृहद्वदतिमध्दिरेणामंदि
तेतितत्रावृषसुंचा सुषुवुषामनीषामितिविमुंवस्त ।।६४।।
।६४।। तावेवतुर्दृशामवतिदरावाऽंगुलयोस्ववारोग्यावाराः

एतदेव तदग्निनिस्सपद्यंते ता वै जगत्यो भवंति जागता
वै ग्रावाणो यद्यत्रिष्टुभा परिदध्यात् तेनोमच्यं दिने त्रि
ष्टुभुयात्तास वैतिष्टुभातिष्ठौति तिष्ठं तां ग्रावाणः सनाउमी
षपिवक्षा सोन्ति तुष्टावतस्मादापेतर्ह्ये श्रीष्येव ग्रा क्रोन्तिष्टे
त्य धोरवल्वाङ्कुः स्वस्तुहीह सस पश्चास तद्दविजो विषमपा
यायस एताः पवमाना विषाय वदनार त्रिष्टुष्टावत यत्पावमा
ना विषावदनार त्रिष्टोतियज्ञस्यैव शान्त्यै यजमानानांव त्रिष
ज्यायै॥ १॥ अथ स्तुते पवमाने दधि द्यर्मैरावर तत्र कालोहि
न वत्य थोस वनस्यैव सरस ताया अथ हविष्यं त्वावरतीति त
स्याउतं अंास्नरां वा सिषीमर्घो दिनउन्नायमाने तोन्वाह वसि

श्री

...माध्यंदि

ब्रा०१३०

९६

ष्ठोमध्यंदिनइंद्रायसोमप्रोवाचवतावाऽआवत्योहरिवत्यो
नवंतिपुरोनुवाक्याश्यंयेणतावाएं[illegible]प्रस्थितेषुमोन
वंतियाज्याहित्रैष्टुभंमाध्यंदिनंसवनंतावैदशान्वाहदशान्वा
अत्रचमसानुनयंत्यहोत्राःसंयजंतितासामुक्तंब्राह्मणं
मैत्रीमित्रेषु[illegible]ध्यंदिनेप्रस्थितानांयजत्यैंद्रीहित्रैष्टु
भंमाध्यंदिनंसवनमनुवषट्कुर्वत्याऋतीनामेव[illegible]शांत्याऽआ
ऋतीनांप्रतिष्ठित्याऽअथैलाहोत्रचमसस्तस्यामुक्तंब्राह्मणं
हुतेषुदाक्षिणेषुदक्षिणानीयंतेतासामुक्तंब्राह्मणंविप्रु ॥६५॥
ड्होमस्तृतीयग्रहस्यपुरोनुवाक्यामन्वाहतस्योक्तं[illegible]ब्राह्म

॥६५॥

णं ॥ २ ॥ वामदेव्यं मैत्रावरुणस्य पृष्ठं भवति शांतिर्वै भेषजं वामदेव्यं
शांतिरेवैषा भेषजं यज्ञे क्रियते नौधसं ब्राह्मणाछंसिनस्तद्धि निधन
वद्भवति प्रतिष्ठा वै निधनं प्रतिष्ठित्या एव कालेयमछावाकस्य तद्धि ऐ
लं बृहतीषु कुर्वंति पशवो वा इला पशवो बृहती बार्हताः पशवः पशूना
मेवाप्त्याऽथो येतान्सामप्रगाथांछंसंति तेषां होतुर्न्यायादनितं भवति
पंचवै मैत्रावरुणस्य वाछावाकस्य चोत्तमुखे भवत एकादशर्चौ प
र्यासौ वंतावेवैतत्सद्दृशौ कुर्वंतो विश्वामित्रस्य च वामदेव्यस्य च मैत्रावरु
णः शंसति वामदेवोऽस्य पर्यासो भवति विश्वामित्रस्य च वसिष्ठ
स्य च ब्राह्मणाछंसी वासिष्ठोऽस्य पर्यासो भवति भरद्वाजस्य च
विश्वामित्रस्य चाछावाको विश्वामित्रोऽस्य पर्यासो भवति तौ वै
चतुर्णामृषीणां शंसत्या चतुरं वै द्वंद्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्यै

श्री॥

96

श्वामित्रं मैत्रावरुणस्य ब्रह्मणाच्छंसिनश्चोक्थमुखे भवतः प
र्यासोऽच्छावाकस्य वाग्वै विश्वामित्रो वाचैव तत्सर्वतो यशं तन्व
तऽ इत्येतद्ब्राह्मणं प्रायणीयोदयनीययोरेकाहे भवति ॥३॥
वामदेव्यं मैत्रावरुणस्याहरहः शस्त्रं भवति शांतिर्वै भेषजं वामदे
व्यं शांतिरेवैषा भेषजमहरहर्यज्ञे क्रियते थैतान्कुर्वतः प्रगाथा
नहरहः शंसति को वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः प्रति
तिष्ठंतो यंत्यथोऽन्नाद्यां तानि वा एतेऽहीनस्य कान्यन्यान्यन्य पर्युंजा
नायंति तान्येवैतैः कद्वतीः प्रगाथो रहरहः शमयंतो यंत्यथैतास्त्र
च्यास्त्रिष्टुभ उक्थ्याः प्रतिपदोऽहरहः शस्यंते बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बल एव तत् [illegible]
द्वीर्ये वाहरहः प्रतितिष्ठंतो यंत्युप प्रावृहदु विश्वामित्रेऽत्रानितिसो [illegible]

कीर्त्तिं मित्रावरुणोपनुत्तवती पाप्मान एवापनुत्यैयदार्षेयेस्त्वके
तदार्षेयेस्त्वके तदार्षेये उक्थमुखीयेइतरयोब्रह्मणा तेब्रह्मयुजा
युनयुत्युरून्नोलोकमनुनेषिविद्वानित्या उक्थमुखीये ब्रह्मव
त्यरूपवत्यौ ब्रह्मणोवैव तदुगारूये वाहरहः प्रतितिष्ठंयेति ॥४॥
अथैतानिनिर्मितान्यानि मध्यमेन्यदेशास्थंनेशिरेवाह्नेषमध्यमस्य
होभवनिविराजश्चवैमद्यश्चयत्चुर्थेहि वैराजंस्विचतुर्थं महः पंङ्क्तय
श्चमहापंक्तयश्चपंचमेहन्यांके हिपंचममहरतिछंदसः षष्ठे
हन्नातिछंदसंहि षष्ठमहेरथो अष्टछंवाएघन्न्यचबृहतीक्रियते
न्यावेतउवाबृहत्यैपृष्ठानिशिल्येषेवतदहरहः प्रतितिष्ठंतोय
त्ययो अंतारहेनाएषमध्यमस्यहोनारजगणांवाइदमंतस्थिके
मप्रतिष्ठानंशिल्पेष्वेनतदहप्रतितिष्ठंतोयंतितानिवैन्द्रवानि

श्री
...मालजी
गो.३.

नवंति त्रिवद्धे शिल्पं नृत्यं गीतं वादितमिति तेष्वेव तदहरहः प्रतिति
ष्ठंतो यंति मा विदन्यद्धि रास तमा नेममा श्रमिष्मति मे धाति थं मैत्राव
रुणस्य दशमेहन्यहः षष्ठं नवति नाहि तस्य त्रादशमादह्नो व्यूह तोष्ठुषष्ठं
नवत्येकस्या वैश्यास्त्रीवैबृहती प्रियामेव तदं ततः प्रतितिष्ठंतिद्विपदाः श
स्वैकाहिकानि शंसंति प्रतिष्ठा वाएकाहः प्रतिष्ठादशाममहः प्रतिष्ठानी
यं वै द्विपदाः प्रतितिष्ठित्याएव ॥५॥ नौधसं ब्राह्मणाच्छंसिनः सस्योक्तं ब्राह्म
णां गायत्राष्टु ब्राह्मणाच्छंसिने प्रणयंति पृष्ठ्यहन्नरैवतस्यैवाह्नो रूपेण हि
नरूपता यास्त्रहीन संनसंतत्या जहीतासवान्को मा नाप्रमइति नस्यत्र
किंचन हियत उदु ब्रह्मारोरतः स्त्रवस्येत्यहरहः पर्यास सतवो वादु बृध्नि ॥८६॥
यमस्तु प्रुवतदहरहः प्रतितिष्ठंयंति तावै षड्वंति षड्वासन्नवतदहरहः प्रतिति
॥८६॥ ष्ठंतो ~~तो नवंतिविसर्ज~~ यति ॥६॥ कालेय मैत्रावरुणस्य तस्योक्तं ब्राह्मणांषष्ठदास्व

ष्ठावाकाय प्रणयंतिषष्ठेहन्षष्ठस्यैवाह्नो रूपेणान्वितष्टेव द्वा वयामनीषामि
त्यहरहः पर्यासः प्रजापतिर्वा अचित त्वायं प्रजा वै पतावेवतदहरहः प्र
तितिष्ठं तोयंतितदनिरुक्तंभव त्येनिरुक्तो उ वै प्रजापतिः प्रजापता वे
वतदहरहः प्रतितिष्ठंतोयंतिसावा अत्रैव देवनिरुक्तो क उ वै प्रजापतिः प्र
जापतावेवतदहरहः प्रतितिष्ठंतोयंतितेषामेषान्यच्चतानि भवंति
ष्टुभि मित्रावरुणस्य पर्यासा वितर यो स्मै ऐवतदहरहः प्रतितिष्ठंतो
यंति॥७॥ द्वादशं भवंति द्वादशेमे प्राणाः प्राणानेवतद्यजमानेषु दधा
ति यकवित्स्त्वा होत्राणां मध्यंदिना यकवित्स्यैव होतुः प्रत्यक्षमायात्र पो
संवत्सरो वैहोता संवत्सरो होत्राशंसिन स्तत्पहृद्व समस्ता संतव आरब्धा
यं ते त्रीष्मो वर्षा इमं तद्इति तस्माद्विस्क्ता होत्राणां मध्यंदिना त्रथो
आत्मा वै होतांगानि होत्रासंशिनस्तदाद्विगुणान्यंगानि भवंतितस्मा

श्री
मालजी
।३।

द्विरूपसूक्ताहोत्राणां मध्यंदिनास्तोमातिशंसति प्रातःसवनेषु त्वाह्वा
हीनसूक्तानि मध्यंदिनेषु शंसति चतुर्विंशेभिजिति विषुवति विश्व
जिति महाव्रतीयेहंनहीनोयेतान्यहान्यहीनसूक्तानि शस्त्वाकाहिकानि
शंसंति पराचीनि वाएतान्यहान्यनभ्यावर्तीनि भवंतीति तद्यदहीन
सूक्तानि शस्त्वैकाहिकानि शंसंति प्रतिष्ठा वाएकाहः प्रतिष्ठित्या
एव पंचपंचसूक्तानि मैत्रावरुणः शंसति सर्वेषु छंदोमेषु प
शवो वै छंदोमाः पांक्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै बलारिव बलारिवु
त्राणां छंसावाका●वाकस्य सूपशवो वै छंदोमा अनुष्टुप्यावैपश
वो थौ वनुष्पादःपशूनामेवाप्त्यैपंचाहावानि शस्त्राणि पशवो वा
उक्तानि पांक्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्याएकाहिकोउक्थायाज्याप्रति ॥६८॥
ष्ठा वाएकाहः प्रतिष्ठित्याएवानुवषट्कुर्वीत्याहुतीनामेवशांत्या

।८८।

आकुतीनांप्रतिष्ठित्या आकुतीनांप्रतिष्ठित्यै॥७॥इतिएकोनत्रिंशति
मोऽध्यायः॥ ॥वसूनांवैप्रातःसवनंरुद्राणांमाध्यंदिनंसवनमादित्यानां
तृतीयसवनंतद्यदादित्यैर्नयजेरन्तृतीयसवनंज्ञातिपद्येतस्वयैव
तद्देवतयाप्रतिपद्यतेथोधीतरसंवाएतत्सवनंयत्तृतीयसवनम
थैषरसोग्रहोदादित्यग्रहस्तेनैवतत्तृतीयसवनंसरसंकरोतित्रि
ष्टुभमादित्यग्रहस्यपुरोनुवाक्यामन्वाहतस्योक्तंब्राह्मणंमधस्तुतेप
वमानेपशुनौवरंत्यन्नकालोहिनवत्यथोसवनस्यैवसरस्वता
याअथपरविष्येत्यावरंतितस्याउक्तंब्राह्मणंवामदेव्यास्तृतीयस
वनउन्नीयमानेभ्योन्वाहवामदेवोहितृतीयसवनइंद्रायसोमं
प्रोवाचवतावाप्रावत्योहरिवत्योभवंतिपुरोनुवाक्यारूपेणतावाऐ
ऊर्ण्वाव्यास्त्रिष्टुभोभवंतिइमेवतदर्द्धताजंसवनस्यकरोतितावैवान्वा

आ
मालजी
नं ६

११

ह्यत्र स्वमस्मा अनुन्नयंति यथा वै तु ग्रावस्तोत योदयनम थहोत्राः
संयजंति तासामुक्तं ब्राह्मणं अथ स्वत्यो मद्वत्यः पीतवत्यो जगत्यो
याज्या जागतं हि तृतीयसवने मद्वत्यो मद्वद्धि तृतीयसवनमनु
वषट्कुर्वत्याहुतीनामेव शांत्या प्रत्याहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथ पे
ला थ होत्रचमसभक्षस्योक्तं ब्राह्मणमौपासनं तृतीयसव
न उपासंति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ सावित्रग्रहेण चरंति
तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिष्टुभं सावित्रग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वा
ह तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यदुक्थं ततरेणाग्नीत्यात्रीवतस्या
यजति तेन तो होतारमनुस्समश्नुवाते ॥१॥ ऐंद्राग्नान्युक्थो ॥६१॥
॥६६॥ क्थानि नवंति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथैतान्यैंद्राणि जागतान्य

२

हरस्वः शंसंति पशवो वै जगती जागताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै तां
न्यून्यूतानि स्युरिति है कृत्वाद्धः सवनचरणानीति वदंतोन्या
न्यन्यानीति लेवस्कितं मन्यदन्यद्वहरूपयंत्य धवारूणां बार्हस्प
त्यं वै क्षत्रमिति शंसंति जगतीवा एतेषां छंदस्त्रिष्टुभिं उ स्य तच्छंद
सा विपरीतेद्विदेवत्या तायारे उ वरुणामैं उ बार्हस्पत्यमैं उ वै क्षा
त्रमिति शंसंति ग्रहा नैत्वेति रनुशंसंत्येवं हि ग्रहा ग्रहा तास्त्वे
ति ॥३॥ वर्षीणां धृतं मध्यवन्यमुक्थमिति मैत्रावरुणस्तस्यां तं ग्रां
स्नरां वासिष्ठो हरस्वः पर्यासो भवति। वसिष्ठो हैतन्मैत्रावरुणीयायै
र तायसवनं ददर्श तस्माद्वासिष्ठो हरस्वः पर्यासो भवति कउ प्रसु
मैत्रावरुणाय प्रणयंति रतायेहस्तोनो सखा स्नरणा छंसि नौ वशा
मेत्य धवतु र्धस्त्वा [illegible] छंसंदासि प्रणयंति स्तेस्वे एव तछंदसा प्रतिति

श्री
...मालं ५
...।१५।

षंतोयंतिगायत्रीषुमैत्रावरुणाय प्रणायत्यथ ककुभमास्तृणाद्वंसि
नेनुष्टुप्स्वेवाकायो त्वरो त्वरितायैतथ्यैषां बहुर्निश्वतुर्निरूदौ
छंदांस्यन्यत्यंतिपंक्तिषुमैत्रावरुणाय प्रणायंति पंचामहत्तां
त्तिहिपंचममहर्द्विपदासु षष्ठेहन्प्रणायंति द्विपदं हि षष्ठमहरथो
जगत्यर्दं नरुमुहंशमुद्गृत्रमितिसामानिकुर्वीत्यथो द्विपदाःसह
चराणिवैराज्यानि नवंतितस्मादत्र शिल्पानि शस्यंते निच्छि
त्येन्योगामेति ॥३॥ नाभानेदिष्ठं नात्रहोता रेतःसिंचति तन्मैत्रा
वरुणायप्रयच्छति तत्संवाल खिल्यानि विकरोत्यथैता वालखि
ल्या विहृताःशंसंति पच्छः प्रथमे सूक्ते विहरति पच्छ एवैनं तत्सं
भरत्यर्द्धर्चशो द्वितीये हृदे वै पुरुषः कपले तेऽवतत्संदधात्यथैव मम ॥१००॥
॥१००॥ वंटतायेतस्मामेवैनं तत्संतरति विपर्यस्येन्नाराशंसे तस्मादि

100

पर्यस्ताग र्त्ता जायंते ॥४॥ तार्क्ष्यं दूरोहणं रोहति वायुर्वै तार्क्ष्यः प्रा
णो वै वायुः प्राण एवास्मिंस्तद् दधाति तं ब्राह्मणाः छंसिने प्रयच्छति
तं संस्कृत्य कीर्त्तिनायोनि नाप्र्नतिगृह्णाति जातमथैतं वृषाकपिं
त्रिशंसं न्सरवं शंसं त्यन्तं वै न्यख जात एवास्मिंस्तदं नायंत्र
ति तिष्ठत्यथैतं कुन्तापं यथाछंदसं शंसति सर्वेषामेव कामानाम
प्त्यै नाराशंसीरैभीः कारव्या इंदुगाथा न्नते छंदः परिक्षितिरेत
शप्रलापमित्येतं शोहवै मुनिर्यजस्यायुरदर्श सह पुत्रान्नुवा
च पुत्रकायजस्यायुरदर्श स्तदग्निलपिष्यामिममात्मन्नि बध्नामिति
ते ह तथेत्यूचुस्तद्धपितरं त्वापतस्य ह ज्येष्ठः पुत्रो नितरप्यमुखमपि
जग्राहाद पद्धैनम्[illegible] पितेति तं होवाचापनस्य धित्स्वो जाल्मा स्कुपा

श्री
मातजा
.३५

पिष्टां ते प्रजां करोमि यद्वै मे जाल्ममुखं नाप्यग्रहीष्यं कृन्नायुषं
ग्रामकरिष्यन्नहस्मायुषं पुरुषं पुरुष मितितस्यादेतस्यैां ग्राय
नआजानेयाः संतोन्नग्र णांप्रापि पिष्टाः पित्राहिंसमानाः स्तया देवत
या स्वेन प्रजापतिना ॥५॥ आदित्यांगिरसा रूपसंशोसत्यादित्याश्च
ह वा अंगिरसश्च सैंसर्त समग्ना स्पर्द्धंत वयं पूर्वे स्वर्गं लोकमेष्यामे इत्या
दित्या वयमित्यंगिररसस्तेंगिरस आदित्येभ्यः प्रजिग्युः श्वः सु
त्य नेयजानैंय तन इतितेषां हाग्निंहूत आस तन्नादित्या ऊचुर
यास्माकमयस्सुत्यां तेषां नस्त्वमेव होतास बृहस्पतिर्ब्रह्मायास्य
उ ऊता घोर आंगिरसोध्वर्युरिति तान्प्रप्रत्याववह्विरे तमे ॥१०२॥
॥१०३॥ ताविः शिशिदु स्तादेता आजि वदं तस्तो श्वंश्वे तेदक्षिणानिरायुरे

101

तमेवयएषतपति ततउह स्माह आदित्याः स्व रीपुः स्वरेतियएवंवेद

॥६॥ दिशाह्न्ह्ये ह्योः शंसरतिदिशोहासौकल्पंते जनकल्याःशंसतिज

नाहासौकल्पंतेसमनवल्हिकाग्रतिराधानतौवादामाहनस्याःस

र्वावान्वोवदति तस्मात्पुरुषाःसर्वावावोवयद्त्यिवैकाभित

रेपवशावस्तावान्प्रशेजनवत्येतान्निवेदेवाःसर्वान्प्रहीराज्ञानत

तघोएवैतद्यजमानाएतान्निरेवसर्वान्प्रहीरश्राव तेकएन

रःकएवम्पद्धातानयद्धावीरजगतेतिहैतघाताज्ञानाहि

पोनवंतितादशासंपद्यंते हशा हशिनाविराड्ढ्वविराल्न्नायंश्रियो

विराजोन्नाद्यस्यापाद्ये ॥७॥ दाघ्विन्नीं शंसति वाग्वै दाध्विक्री वा

चं मैवासीस्तदृश्चातिपावमानीःशंसति पवित्रं वै पावमानन्य

श्री
॥मालक
ओं ३।

त्मार्त्यै वेनं तत्र सक्षा वा कायप्रयच्छति तस एव यामरूताचारय
ति मातन्य रवयति न्यरवमानक इव वैप्रपमं विवर्ष वरतितदेन
१०२ ममर ताच्छंदसोमरतलायप्र ज नयति तेमर तल माप्म वंतियेषष्ठ
हर ० मयय तिस्तोत्रियान्तरूपो रास्मा वालरिवल्याः यो सत्या लास्तो
त्रियानुरूपौ प्राणा वालरिवल्याञ्जनं तर्हि ताउ हे मे प्राणास्तदा
द्वा ऊः कस्माद्वालरिवल्या इति यद्वा उर्व रयोरसंभिन्ने त्र वति खि
लमिति मदाव दस्ते वालनाचाउ हे मे प्राणा असंभिन्ना स्तय
दसंभिन्नाकृन्नास्तस्माद्वालरिवल्याः ॥८॥ ताद्र्यै हरो हएं रो
॥१०२॥ हतीतिदु क्ष गायत्रीषु ब्राह्मणा च्छंसिने प्राणायंति छितापेह ॥१०२॥

स्तोनेसेमैत्रावरुणस्यवशमेतिप्रणमंहिष्ठायबृहतेबृहद्रयेतिषट्
चोहिस्तावप्यावान्मैत्रावरुणस्यकाक्षोहरहः पर्यासोभवतिछ
ह्योहैतदांगिरसोब्राह्मणाच्छंसीपावेत्रतायसवनंददर्शतस्मा
काक्षोहरहः पर्यासोभवत्यनुष्टुप्छकावाकायप्रणयंतिरतीवे
हंस्तिनोसिब्राह्मणाच्छंसिनौवरामेछऊर्जोनित्रीयंत्रयोदशर्चेहि
स्तोवप्यावच्छास्तरणाच्छंसिनएकावोंभारद्वाजोहरहः पर्यासोभवति प६
भरद्वाजोहैतदच्छावाकीयायेत्रतायसवनंददर्शतस्माद्भरद्वाजो
रद्वाजोहरहः पर्यासोभवतिद्वैक्षवेविपर्यस्यत्यच्छावाकः पर्यासावि
तरोहिपर्यासोमैत्रावरुणस्यब्राह्मणाच्छंसिविकपर्यासोच्छावाकस्तस्य
दच्युतपर्यासोच्छावाकः प्रतिष्ठावाअच्छावाकः प्रतिष्ठित्याएव॥६॥

श्री
रामलाल जी
...

द्वि०

षड्विंशतं मैत्रावरुणस्य तुर्विंशो द्वांसति चत्वारिंशतं ब्राह्मणाछंसी
चतुश्चत्वारिंशतमच्छावाकस्तद्विंशति शतं विंशति शतं वा संतो
रह्रानि द्वन्दुमा ब्रीत्य नु नासंवत्सरं येवसंवत्सरे का मा: पंचपंच
रूकानि मैत्रावरुणाः शंसति सर्वेषु छंदोमेषु पशवो वै छंदोमाः
पाङ्क्ताः पशवः पशूनामेवा सौ चत्वारि सूक्तानि ब्राह्मणाछंसी शंसति
प्रथमे छंदोमे पशवो वै छंदोमास्चतुष्पद्या वै पशवो ध्रो चतुष्पादः पशून
मेवात्स्यै पंचपंचोत्तरयोः पशवो वै छंदोमाः पांक्ताः पशवः पशूना
मेवा स्यै पंचसूक्तान्यच्छावाकः शंसति प्रथमे छंदोमे पशवो वै छंदोमाः
पांक्ताः पशवः पशूनामेवा स्यै षट्षडुत्तरयोः षड्वा सत वः संवत्स
रः संवत्सरे वा स्यै चतुरा हावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि चतु
ष्पद्या वै पशवो ध्रो चतु ष्पादः पशूनामेवा स्यै पष्ठवाहं मैत्रावरुण ॥१०३॥

॥१०३॥

103

॥१०३॥

२

स्य पंचाहावं नवतिपद्मा वोवौंउ ञ्मि पांक्ता: पद्मावः पङ्क्नामे वा
त्यौ प्याऽऐवाकाहि काउ ऋ्या ज्याः प्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठि
त्याएवानुवषड्कुर्वं त्याकु तीनामेवश्चां त्याआकुतीनां प्रतिष्ठि
त्यै ॥१०॥ पंचर्छं दां सिरात्रौशंस त्यनुष्टुर्भं गायत्रीमुष्णिहं त्रिष्टु
भं जगतीमित्येतानिवैरात्रिः छंदांसि पंचाहवारात्रिर्वाजिर्वे
यस्यवासिरिक्तो ऋमु ऋस्यातिग्रस्रोरात्रिछंदः सएव
तद्दाऋय तैं तिर्शतिहस्माह कौषातकिरजामिनायज्ञं थयति
रो ञ्मूम वतांत्रिष्टुभो नुमाश्विनो ऋग्रस्यपुरोनुवाक्या
मनाहतिरोञ्मूमवान्मेषस्तिरोञ्म षस्माहिसोमामवत्य
थोबलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेवतद्वीर्यं यजमानेदधातिवहरा

श्री।
।।मालजी
।।ऋ।

वान्याग्नीध्रीयमस्यातिरिक्तोक्थानि भवंति पशवो वा उक्थानि
वन्तु पृथ्यावै पशवो धोव तु ष्यादाः पश्व नामेवाप्यैर्द्वै त्रवत्याः
परिधानीयाः उ वं तद्ययं वै दत्रं ऽपि यस्यामदीनायामत
तः प्रतिष्ठास्याम इत्यस्यामेव तददीनायामंततः प्रतिष्ठं
त्यपयतिरोअस्रव त्यस्त्रिष्टुभो याज्या भवंति तिरोअस्रा
हि सोमा भवंत्य घो बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमा
ने दधत्यनुवषट् कुर्वंत्याहुतीनामेव शांत्या आहुतीनां
प्रतिष्ठित्या अथ हारियोजनव रंति तस्यो कं च्छंदस्त्रिष्टुभं
हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्याउक्तं आस्तनराम यायद ।।१०४।।
।।१०४।। तिप्रैषस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह वीर्यं हि वा उसं छंदो यो पुरोनुवा

क्यो यो हैरे त्येषु वै पुरो नुवाक्या न ... सर्वेषु वहस्विते षु तस्मा
दस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह। अथयद ति छैषमाह परमेवेतद हरत्नि
वदति परमेवैतदह रन्यार भ्य वस तीति ह स्माह कौषीतकिः पर
मेवैतदहरन्यारभ्य वसंतीति ह स्माह कौषीतकिः ॥११॥ इति
त्रिंशोऽध्यायः ॥ समाप्तः ॥ श्री ॥ श्री ॥ छ ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ छ ॥ श्री ॥ श्री ॥ छ ॥
ॐ नमो गुरुभ्यो नमः ॥ प्रजापतिर्वै संवत्सरस्तस्यैष आत्मा यन्म
हाव्रतं तस्मादेनत्परस्मिन्न शंसेत्सर्वेषां हि तानां ... मात्मानंप
रस्मिन्नधन्नान्यथोऽ स्यैष आत्मा यन्महाव्रतं तस्मादेनत्पर
स्मिन्न शंसेन्नेदिंदु सात्मानं परस्मिन्दधन्नात्यथोय मेवैतम
ऋग्मयं यजुर्मयं साममयं पुरुषं संस्कुर्वंति तस्यैष आत्मा यन्महा

श्री
।।मां ला जा
।।मन।

ड्रतं तस्मादेनत्परस्मै न शंसेन्न सर्वेषां छंदसामात्मानं पर
स्मिंदधानीति कामं तु सत्रिणां होता शंसेत्ति त्रेवाचायथि
वात्मने है वास्य तच्छस्तं यन्वा ति त्यात्मने व तद्यज्ञं समर्द्धयति
तस्य पञ्चविंशस्तोमः स्थ तां विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्द्धमासाः
संवत्सरस्यैवाप्त्या अथो प्रजापतिर्वै संवत्सरः पञ्चविंशोऽथो
चतुर्विंशो वै पुरस्तात्तोऽन्न वति तस्यैषागतिर्यत्पञ्चवि
शः ऐंद्रश्च स षभः प्राजापत्यश्चाज उपलभ्या वैंद्रं वाएतदह
रिंद्र उ वै प्रजापतिः प्राजापत्यं रूपमथो एतदेव पशु
श्वैंद्रं रूपं यदृषभः ॥१॥ तस्या विंशो विंशो वा अतिथिमिति ॥१.५॥
॥१.५॥ द्वादशावेमान्यं द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यै

105

तस्मिन्नैते छंदसींसी भवतो गायत्र्यश्चानुष्टुभश्चाग्निं नयो
दाधिति तिरस्तापो हि त्येतत्संवविरात्यच्चमुपसंशंसति
पंचविंशो हि स्तोमः स्तद्द्वै शस्त्रांसमृद्धं यस्तोमेन संपद्यते तस्मि
न्नेते छंदसी भवतो विराजश्च त्रिष्टुभश्च तानि बलानि संपद्यंते
चतुष्टं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याप्त्यै त्रैष्टुभः प्रउगं इंद्रस्यै
वैतच्छंदो यत्त्रिष्टुप् स्वेनैनं स्वेन छंदसा समर्द्धयति कुविदंग न
मस्वायेव धामस इति त्र्यचं मरुद्वद्रूवन्माहद्वन्माहद्वद्भ्यो
तदहं रतएवोत्तरं च वै मैत्रावायवं यावत्तरस्त [illegible] वोयावदो
जइति यावन्नरश्च दो सादाच्यान्नाइत्येतेन रूपेणो द्वावञ्चवे
रुणा स्तुप्रतीकमिति मैत्रावरुणौ दे वयोरेति स्सूर्यस्त तन्वानि त्येतेन

श्री
मालत
मा० मा०

रूपेणावरु उ अवत्कृत मोयज्ञियानामित्याश्विनं यं स्त्र्यं स्यदुहि
तारणाते त्येतेन रूपेणां कथामरुणमवधत्तस्य होतृ रत्यैइं म
रुद्रदद्रुवन्मरुद्रंन्मरुद्रुध्यतेदहः कोवस्त्राताव सवः कोवरुते
106 तिवैश्वदेवं सरहीयसे वरुणामित्रमन्नीदि त्येतेन रूपेणा तस्या
नः सरस्वती जुषाणेति सारस्वतं हारावतस्य सुभगे व्यावरित्यि
तेन रूपेणौ षवा उक्ता स्त्रौषु मं स्व वज्रं प्रोवामदेव्यः प्रउगः
प्रजापतिर्वैवामदेव्यैव प्रजापतावेवतत्सर्वान्कामानव
रुन्धंति तदाहुनेत्रैषुनं प्राप्तः सवनं स्यान्मोहयति ह्यौं घत
छेदसोयरम्सुखमेवाहिकमेरस्यां ऊह्नवाएकाहो ब्र ॥१०६॥
॥१०६॥ मैतदह ब्रह्मस्ररायेव तद्रूप्रसमर्द्धयति ॥२॥ आत्वार पंच

मां
मा

थोतयइतिमरुत्वतीयस्यतिष्टुपदिदं वसोसुत मंधइत्यनुचरस्य
एषएवनित्यएवात्रा तानं स्तस्योतं अंभसा मससु मेजरित:
सामिवेगइतिवासुतंएवंशस्त्रमहांइंद्रोन्वदावर्षतिप्राइत्येतं
स्मिंस्त्रैष्टुभेनिविदंदधातितयस्तासुकं एवंशंसतीउवैवसुकं
ग्यं न्महांइंद्रोन्वदावर्षतिप्राइतिमहन्महद्धोतदह: ॥३॥ अ
थैताआज्याकुतीर्जुहोति स्वस्मयनमेव तत्कुरुतेयज्ञस्यैवशांत्यैय
जमानानां चान्निषज्यायैं तावाअश्रेष्ठोनवंत्येताभिवैदेवा: सर्वाअश्रेष्ठी
राश्नुवतं तथोएवैतद्यजमानाएताभिरेवसर्वाश्रिष्ठारश्नुवते थैता
न्परिमादांजुपांजपतिपरिमादञ्आपोवैपरिमादो ह्यहीदं सर्वंपरिम
तम पवैपरिमाहो न्नमे तद्युक्ममो पोवाअन्नस्यायत: एवंवीआयंत्याप:

गा
मालजी
उ.भा.

107

परि मादो वै परि मादो यन्नस्तौ खानिदं तास्तान्स्लोमा नाति तस्मा
त्स्त्याः संपद्वत्यो भवंति पंचविंशाति निधनमांगिरसं प्रतिष्ठायै तद्रूप
न्नते छंदसांसाम प्रियमिंद्रस्य धामोपारैजगामेति क्रोशानुक्रोपशो
परास्तुरथें पथोरास्तुरं कं वार्के पुष्पं वाय्यं वांग्निरकौसावादित्यो
कं पुष्पं तेषु यदोपर्यावसामगास्तु वाते थतो तारमाकुरनुजपेतिं त
यदि दिस्तुवारं क्वे पान्तुपजपेत्यदिवे वं स्तु वीरंन्यदि वनस्तुवार
न्नेन्वेवजपेत ॥ ४ ॥ तानि वा एतानि सप्तदे वच्छंदांसि भवंति तस्मा
देनानन्नुजपेद्धयोऐं इ वाए तद्दहरे ज्ञाजपास्तस्मादेनाननुज
पेद् यात्रैव तिष्ठं नग्निं यथांगमुपतिष्ठते नमो नम इति नि
हि नमस्कारमतिदेवाः स मिद्धस्यैवैतान्नागानुप
तिष्ठेत यद्यतरत्विदोभवति त्यथात्रैव तिष्ठन्नादित्य

॥१० ॥ ॥१०७॥

गा
समालज
उ.मा

मुपतिष्ठतं आकाशे शालायेत्त्वदुरिति हैक आहुर्देशे न त्वेवोप
तिष्ठेततिरोहितो ह वा एष तस्मिन्परमु के परम आह्रिशीषो वद
तिसंमें हान्मह त्यादस्तादि त्यग्निर्वै महान्नियं पृथिवी मत्त्येतोहि
समधतां संदेवो देव्यादस्तातिदिवायुर्वै देवो तारिनं देव्येतो हि
समधतां सब्रह्मरायादस्तात्यसावादित्यो ब्रह्मासौ पौआं ह्मरायेतोहि
समधतां तदिमां ह्योकां संदस्ते तं तदुक्तं शंसिरष्येतापा विश्वा
मित्रो ह वा इदंस्य प्रियं धाम ओप जागाम शंस्त्रेणा वन्न तव यत्या तहेउ
उवाच विश्वामित्र त्वं वरा पीषेति स होवाच विश्वामित्रं त्वामेव विजि
जानीयामिति हि तायमिति त्वामेवेतित तायमिति त्वामेवेतित हैउवा
च महान्त्वम्महती वासि देव त्वं देवी वासि ब्रह्म त्वं ब्राह्मणी वास्मीति

।।

तत उह विश्वामित्रो विजित्रासामे वव्रक्रे तहैंडु उवा वेतद्वाहम
स्मियदेतदैवो वंय द्वारूषेतोन्हयोतपास्तदेतस्याप्यदरू मिति
तद्धाइशेच्याह तीरूवैं ता उपाप्ता ओसंवित्यथोपनिष्ठायपैरवफ
लकैं त्रिरन्यन्यत्रिरन्यवानिति॥२॥ तद्वा ॐदुवरंन वत्सूर्वा ओ
न्ताधमुडुंवरं ऊर्जो न्नाद्यस्योपाप्त्यो अथैनदुरन्सासंस्रच्ययं दक्षि
णीनागमा लभनोति हरंजपं त्यकौसिवस वस्त्रागायत्रेरा छंदसारो
हं तु ते तन्द्रारोल्हारइत्येन तदाह तानरू मन्वारो हामिराज्यायेति
राज्यं ह वाइदमुहैव वन्नते थोतरं नागमालभनोति हरंजपेति रूआ
स्तात्रैष्टुतेन छंदसारोहंतु ते तन्द्रारोल्हारइत्येव तदाह तानहमव ॥१०८॥
चारोहामिस्वाराज्यायेति स्वराज्यं ह वैराज्याद चितरामिवाथदक्षि

णां नाग मात्म नोतिहरं जपत्यादित्यास्त्वा जागतेन छंदसारोहंतु
तज्ज्ञारोल्हारइत्येव तद्याह तानह मन्वारोहाम्मिसाम्राज्यायेतिसा
म्राज्यंह वै स्वाराज्या द्दविनि तरामिवांयोत्तरं नागमात्मनोतिहरं
जपति विश्वेत्वा देवा अनुष्टुभेन छंदसारोहंतु तेत ज्ञारोल्हार
इत्येव तद्याह तानह मन्वारोहामि कामप्राय्येति कामप्रंह वै सर्वे
षां परार्ध्यमपसमव्धि सर्व्वत्रां वैपादा उपावहत्यंन्हमोप्रतिष्ठा
पयत्यप्य ततरोहवाएषो स्माल्लोकाद्भवति तद्यत्प्रतिष्ठापयति
तदस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठति प्रतिष्ठायामपप्रत्यांत्यामपत्निरन्यन्याति
न्निरन्यवानितयोपरिष्टं डुंपलव्वौ ददिणोत्तरिसामुपस्थे कं
वीं दक्षिणेन प्रादेशेन पश्चात्प्राङ्डुं खपूलकमनुपसरातिपजा

श्री
...माल जी
...ऊ।मा।

पति प्रष्टारो हत्तु वाक्रः प्रेङ्खु यत्त्विति प्रजापति र्वा एतदारोह तु
वायः प्रेङ्खु यतियजो नम पवित्रि रन्यन्य त्रिरन्य वा नित्य पत्नां वी
109 पा रणा परि ग्टह्णजपति॥७॥ संवाक् प्राणेन समहं प्राणेन सं
वदस्व मनसा समहं मनसा संप्रजापतिः पशुभिः समहं पशुभिरि
त्याशिषमेव तद्वदते स्कु परोसि गरुत्मानिति प्राणो वै स्कु परो गी
६ वावंरू प्रेमां वाचं वदिष्यामिमीति प्रवदिष्यन्सेवए तां वदति बहु कारि
ष्यंतां बहुकारिष्यानिति बहु सेषावाग्कारि ष्यंतीनवंतिबहूयंयए त
स्याकुःरा सर्वं प्राप्नोति बहोर्न्यूयः करिष्यती बहोर्न्यूयः करिष्यंनि ॥१०६॥
तिबहोर्न्यू यो सेषावाकारिष्यंतानवति बहोर्न्यू यो यं यए तस्याक्रु
१०६ रा सर्वं प्राप्नोति स्वर्गमिष्यं तो स्वर्गमिष्याक्नीति स्व सेषावाग्गामिष्य

तोभवति स्वरयं यत्तस्याक्षरसं प्राप्नोति स्वरिमान्यजमानान्वयंके
त्येव ब्रूयाद्यं द्विष्यात्तं ब्रूयान्नामुं नाममिति स यावतो ह वा एष एतस्मा
देवरथात्प्रति संस्यायन्निर्ध्नुते निष्टद्धून्नु तैतोऽनभोध्यायैव नव
तस्तमेवैतत्प्रतिघर्षयेति तमेवैतत्प्रचष्यातिं धत्ते वायुर्वा एष
प्राणो भूत्वा तदुक्थं शंसति तमेवैतत्प्रधर्षयति तमेवैतत्प्रचष्यातिं धत्ते
गुरौ वा एष युक्तो भवति यत्तस्याक्षरसंप्रोप्नोति तस्य युक्तस्येश्वरः
प्राणो यदिनापपराजेस्ततोस्तमेवैतत्प्रधर्षेत तमेवैतत्प्रधर्ष्यातिं धा
त्तेनहि वा एतस्यै देवतायै दग्धेन नासिनानपरमुनानकेवनावत
द्धोस्ति तद्य एवं विद्वान्समपवदति स एव पापीयान्भवति न सद्य ए
वं वेद नैव विदुषो वत द्वीनैवं विदुषोवदेद् ॥ ८ ॥ इत्यारण्यके प्रथमोध्या
यः ॥ ॐ नमः ॥ हिंकारेण प्रतिपद्यत एतदु कं प्राणो वै हिंकारः प्राणेनैवैतद

मालजी
आं उ मा

तदु ह्रिंकृत्येति प्रपद्यते यो उर्ग्वै रसो हिंकार ऊर्ज्जमेव तद्रसमेतस्मिं
न्नुक्थे दधात्यथो अमृतत्वं वै हिंकारोऽमृतत्वमेव तदात्मंधत्ते रा
जं नष्टुभमवत्येतद्वै प्रत्यक्षं साम यद्राजनं तदनंस्तेन सौ साम्नासम
र्द्धयति तदनिरुक्तामनुष्टुभमवत्यनिरुक्तो वै प्रजापतिस्तत्प्राजाप
त्यं रूपं कवतोषस्यादिति हैक आहुस्तत्प्राजापत्यं रूपं को वै प्र
जापतिमपैतल्लक्षीशंसमनुपाप्नुशंसति वाग्वा एतदहर्मनस्तृक्षी
शंसोमुसैवतद्वाचं समर्द्धयति तदिदासभुवनेषु ज्येष्ठमिति स्तोत्रि
यस्तस्चोवावद्वानः शावसा न्त्यर्यो आइतिर ह्व वन्मह हन्म हद्ध्येतद
हः स एष आत्मा पंचविंशस्तंदृनो पस्तष्ठं शंसत्यात्मा वै पंचविंशः प्र
जापशव उपसर्गः प्रजयैवतत्पशुभिः श्रेष्ठेरन्नाद्येनेत्यात्मानमु ।।१९८।।
।।१९८।। पसृजतेनदं वउदं तीनामितित्रैष्टुभानि पूर्वाणि पदानि करोति

नदस्योत्तरार्धप्रथमेन त्रैष्टुभेन पदेन प्रथमं त्रैनदस्य पदमुपसं
धायावस्यैति द्वितीयेन त्रैष्टुभेन द्वितीयं संधाय प्रणौति तृतीयेन त्रै
ष्टुभेन तृतीयं संधायावस्यति चतुर्थेन त्रैष्टुभेन चतुर्थं संधाय
प्रणौत्येवं विहृतां प्रथमां त्रिः शंसति परावीरुत्तरा एवं विहृता एवया
तृतीया स्तृतस्य तस्या उत्तरमर्द्धर्चमुत्सृजति नदस्य चोत्तरं सोयं
मुखस्य विवरस्तेन वा वं वदति मुखेमौनेन वै वा वं वदति तौ पु
रस्ताद्द्विपदानां शंसति तथा हास्य स्तोत्रियानंतरितामवत्यामा
नं सस्त्वाथ स्तुदत दोह संशंसति ताञ्जस्य स्तुदद्दोह स इत्यन्नं वै स्तुद
दोयौ हाञ्जन्नेन वा इमानि पर्वाणि संहितानि भवंत्यथो आपो वै स्तुदद्दो
हा अद्भिर्हि वा इमानि पर्वाणि संहितानि भवंत्यथो अमृतं वै स्तुदद्दोहा
अमृतत्वमेव तदात्मंधत्ते यथा वै स्तुदद्दोहा आहावस्यैतद्रूपं तथा हास्तैवे

श्री मालजी
श्री।उ।मा।

दारुणा श्लेष्मणा संश्लेषणं स्यात्परि चर्मण्यं वैवमेवस्यैदोहाः सर्वे
वां वेदानां संश्लेषिणी ॥१॥ अथैतानि शीर्षण्यानि षंसत्त तानि वै
त्राणि न वानि भवंति त्राणि ना अस्य शीर्ष्णः कपालानि भवंति ता
न्येवैतैः संदधाति तानि त्राणि पुनरेकैकं ... त्रेधा तान
वस्रोभवंति नव वै शिरसि प्राणास्तान्येकं भवंति भवंति तदे
तस्याह्नो रूपं ॥२॥ अथैतं गैवं शंसति तावैतिस्रः सोभवंतित्री
णि वा आसां ग्रीवाणां पर्वाणि भवंति तान्येवैतानि संदधात्यु
ष्णिगुत्तमा सोयं स्कंधो विदलो धृतः ॥३॥ अथैतामदांवांसति
सावै विष्टुब्भवति तस्मादयमंसः स्कं विष्टुष्भात इंउस्कं वस्य वा उरु ॥११॥
ईति वा क्लोवनि रूपा अथ परधं तरस्य स्तोत्रियानुरूपौ शंसति

॥११॥

तयोरुक्तं ब्राह्मणं मध्यमायां चांसतायं वै मध्यमेयं हि सर्वेषु नक्ष
त्रेषु हिता सा वै दक्षिणो भागे ध्रीयते तस्माद्दक्षिणं भागं पुंसस्त्र
स्त्रियोश्च ते परापंतरं प्रागापंचांसति तस्योक्तं ब्राह्मणीं यएवाह
द्धव्यक्षवर्णीनामिति सूक्तं तत्पश्चि स्यस्य हितीयाकृद्धत्यविष्णो
रन्योन्यमरिराजगामिति येतस्याद्वितीया तामिह द्वितीयां करो
ति तदिमौ पक्षौ व्यतिषजत्यविवर्हाय तस्मादन्त्यां पक्षाभ्यांस
र्वाणि कर्माणि समश्नुते ॥४॥ अथैतद्ब्रह्मस्तंकं चांसति तावेति
स्वर ऋ वो भवंति त्राणि नाऽस्य पाणः पर्वाणि भवंति तान्येवैता
भिः संदधात्यतिच्छंदाः प्रथमा सोयमंगुष्ठ... तस्माद्यन्नं...ष्ठः
सर्वान्संगुलीः प्रत्येति दक्षिणः पक्षोपक्षो राधंतरो वा उत्तरं ...पक्षो

गु१
त

ओं
जा
आ।उ।मा।

बार्हतए तेनैवोक्त्वा स्तोत्रीयाः स्तोवाए तो पङ्क्तौ बार्हतरा पंत रौ
वतुर्विंशोवतु र्विंशति वैसंवत्सरस्याद्धमासा संवत्सरस्येवाप्यै
॥५॥ अथैतानि वतुरुत्तराणि शंसति तदनूक्तं ताए कविंश
ति र्वाभवं त्येकविंश तिर्वाअस्यानुकस्यपर्वाणि भवंतिता
न्येवैतानिः संदधाति तानि विसृष्टानि वैतानि भवंति सप्तवैछंदां
सिसर्वेषामेव छंदसामाप्त्यैतान्यर्कवंति भवंति तदेतस्यार्को रूप
॥६॥ अथैता अशीतीः शंसति स्तोत्रियानेवैताभिरनुशंसति
गायत्र्यागायत्रमौष्णिह्या वबार्हत्या वबृहद्रूपंतरेद्ध्यमेवददी
र्घ्ंणिं पार्श्वं गायत्रीसव्यमौष्णिहीमध्यं बार्हतीमध्येवाइदमात्मनो ॥११२॥
॥११२॥ नांधीयते विष्णुभावतरेणाविष्णुतोविदा वैश्वामित्र्यावककर्वत्याव

त्रिरूपे विष्वा मिजो सेन द प रयन्महद्द त्योद्वृत्यौ प्रतिपदोन्नवंति द्व१
महद्दद्दद्रुवन्महद्रन्महद्दच्चेतदह।।७।। महाँइंडोवर्तुजसेत्यतया
गायत्रामन्नरीतिं प्रतिपद्यते स्तोमैर्वसस्य वाव धइति महद्दत्यावद्द
वत्यामहद्दद्रुद्दुद्रुवन्महद्रन्महद्दच्चेतदह।।८।। याइंद्रन्तु जज्ञा
भरइत्येतया बार्हतीमन्नरीतिं प्रतिपद्यते स्तोतारमिन्मद्ववन्नास्यवर्द्ध
येति महद्दत्यावद्रु वत्यामहद्दद्दद्रुवन्महन्महद्ध्रेतदहरयं तेऽअस्तु
हर्य्यतऽआमंद्रैरिंद्र हरिभिरिति स्तत्वेतद्यदेतेऽअंततः शंसति संमिश्रा
न्निर्बर्हतीभिरौष्णिहीमन्नरीतिं समारोहणीति।।९।। इंद्रः सुतेषु सो
मेष्वित्येतयोष्णिहीमन्नरीतिं प्रतिपद्यते विदद्वचस्यदक्षं सोमहानि
षइति वद्रुवत्यामहद्रुत्यावद्रुवन्महद्रुन्महद्दच्चेतदहस्ता वाएतो

श्री
।।माले
श्री॰उमा॰।

अशीतयः संशा... स मविंशतिश्चतान्यचत्वारि संपद्यंते समवेविंशति
तानिसंवत्सरस्याहोरात्राणांदेतेशीतिभिः संवत्सरस्याहोरात्राण्याप्नो
तिसामनिधनेहैंकियेगोत्रीरुक्षिहःसंपादयंतिचतुरदशाराणु
113 हैपुनरादद्दतेबार्हत्यात्रशीत्यात्रशीतिंचतुरदशाराण्युद्धरतिकाकु
भेत्यःप्रगाथेत्यस्त्वतुविंशति चतुदशराणितानिशातंचतुरदश चलुः ५
राणिचतुःशतेगायत्राषपदधातितधातागायत्रारुक्षिहःसंपद्यं
तिनाडियेतात्रेवसंपन्नेमिंशयसामगायतेतितयदेतद्देततःशो
सतिसंसिद्धान्निरुक्षिर्द्विर्वशासमारोहाणीति।।१०।।अपवशारो
सत्यदरंवेवरास्तेनसंसिद्धेनानंतर्यैजिजमिषेद्यदतःकिंचबर्हि ।।११३।।
।।११३।। हुस्ततएवतत्कुपयतियदेतरुदरेतस्माद्धोदेवताबहुनिर्कदो

२२३२

सिवशेषास्यं तेतस्मादिदं बहु विश्वरूपमुदरे न्नमवधीयते यै
तोविश्वेतावद्वर्वीवयस्तदेतद्दोहसंसातत एवोपरज्यते न खलु
विंशतिरेव्नःशस्ता भवति॥ ११॥ अथैताद्विपदाःशंसति प्रति
ष्ठानीयं वैछंदोद्विपदाःप्रतिष्ठित्याएव॥ १२॥ अथैतदैन्द्राग्नं स्व
क्तं गायत्रीशंसंशंसति प्रतिष्ठे वाइंद्राग्नी प्रतिष्ठित्याएव॥ १३॥
अथैतद्दावपनं शंसति प्रतिष्ठावा आवपनं प्रतिष्ठित्याएवा पो
रत्यान्यवपुनरर्वाचीनानि भवंति॥ १४॥ अथैतमानुष्टुभं समाम्ना
यं शंसति वाग्वाएतदह वागनुष्टुब्वाच्यो वतद्वाचं प्रतिष्ठापयति
दिवं यय दिवं ययेति देवा नैवैतेन स्वर्के नैतिसप्रत्नपाक निवधं
इति रेवमर्कवत्तेन समरुद्धं गायत्र्यातमा तयासमरुद्धं शासइ मामं

दा॰भा॰ल॰७
ओ॰उ॰भा॰

114

होंऽसीति महदह महद्ध्येतदहः ॥१५॥ अथैतं त्रिष्टुभं तं शं
सतोऽस्यैवैतच्छंदोयं त्रिष्टुप्पदेनं स्वेच्छंदसा समर्द्धयति हैरण्यस्तू
पीयं वा ततृतीयं वा बार्हतराथंतरे बृहद्रथंतरे हि परस्ता
ते नवतः सृजनीयं वा ध्वर्यवो नव तेऽध्याय सोममिति वताः स
प्तविंशतिर्भवंति सप्तविंशतिर्वै नक्षत्राणि तन्नक्षत्रियां
विराजमाप्नोति विश्वामित्रस्य शंसेद्विश्वामित्रो ह्येनदपश्यद्वा
मदेव्यस्य शंसेद्वामदेव्यो ह्येतद्देवानां वसिष्ठस्य शंसेद्वासिष्ठं ह्येतद्दे
वानां तत्र पुरस्तादुद्ब्रह्मीयस्य पदानुषंगांक्कुसति सर्वैः कामै वे॰
रेतस्मिन्नंतरुक्थे तया यावृजेपप्रन वस्त्र्याजसेषीके परिक्षिये ॥११४॥
॥११४॥ देवमेवैतैः पदानुषंगैः सर्वान्कामाननुजनयतः परिग्रहाते यन्ते

योऽत्रब्रह्मार्कवत्यन्नमात्तदेतस्याङ्गोरूपंत्रिःशस्त्रस्यापरि
दधातिपरिदध्यायोऽवार्यजयत्येकाहिकंपूर्वेप्रतिष्ठावाए
काहःप्रतिष्ठित्याएवंमहाव्रतिकमुत्तरंमहदसानीतिमहद्ध्न्न
महद्ध्येतदहः॥१३॥तदेतत्संवत्सरायांस्तद्दोहसियावच्छस्व
मुपसर्जन्त्यांसंख्यायमानायामेतत्तच्छरीरंसंवृहतीसहस्रंसं
पद्यतेतस्यवाएतस्यवृहतीसहस्रस्यषट्त्रिंशदक्षराणांसहस्रा
णिभवंतितावंतिशतसंवत्सरस्याह्नांसहस्राणिभवंतितत्कृत
संवत्सरस्यास्याहान्याप्नोत्यनुष्टुप्संपन्नंमुहैकेवाग्वाएतद
हर्वाग्निरुष्णाक्षरावीतिन्नूतान्यक्षोवागियंसर्वमितिवृहती
संपन्नमितित्वेवस्थितंबार्हतोवाएषयएषतपतितदेनंस्वेन

दीर्घतमा
आनु सा

क्रं दसामर्द्धयति द्विरेवाह्नय तेत्रयो वाइमे लोका इमानेव
तल्लोकानाप्नोत्येकाहिकीयाज्याप्रतिष्ठावाएकाह प्रतिष्ठि
त्याएवानन्तुषद्भूतएवछंदस्वप्रयुंतिसयरुमेवायं तं त्राकुःपा
115 वरोहतिघ्नत्वकृछंदस्वपानेर्कमपोहतिपरामरागुहं जपतिय
मिमं प्रजयं प्राजैषंस्तमन्वसानातिनेदस्मात्प्रजयादात्मानम
पादधानाति वैश्वकर्मणोतियास्यः प्राजापत्यं वाएतदहः प्रजाप
तिर्विश्वकर्मातदेनंस्वेनरूपेणसमर्द्धयति तद्वैतदहरिंडांगिर तट
सेडोवावागिरादीर्घवमसेततउहदीर्घमर्भोदरापुरुषाणांजिजी
वतदप्येतदृषिराहदीर्घंतमामामतेयोजुजुवादरामेष्णुगद ॥११५॥
ति तदेतदायुः कावस्यरास्त्रमितिहस्माहकौषीतकिस्तद्यएवं
॥११५॥ विद्वानेतदहः शंसतिसर्वमायुरस्मिंलोकएत्याप्नोत्यमृतत्वमक्षितिंस्वे

र्गश्लोके ॥१७॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि इति वेश्वदेवस्यप्र
तिपद्यामहे इति महद्भिर्महद्भ्य एतदहर्ध्या
नो देवसवितररित्यनुवरो विश्वा वामानि धीमहीति
महद्भिर्महद्भ्य एतदहस्तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महद्
दिति सावित्रं महद्भिर्महद्भ्य एतदहस्तोहि द्यावा
पृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं मरुत्व
त साम हि नो अस्य स्वतेति महद्भिर्महद्भ्य एतदह
किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यार्भवं जनि

आ.उ.मा.

116

दिवमसंयोमाहाकुलेइतिमहद्ब्रह्मन्महद्ध्येतदह
रस्यवा[illegible]मस्यपालितस्याहोतुरितिसलिलं
वैश्वदेवंसलिलंस्येतद्देवानामेकाहिकेनिविदं
दधातिप्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठित्याएवैका
हिकंवैश्वानरीयंप्रतिष्ठावाएकाहः प्रतिष्ठित्या
एवप्रयज्यवोमरुतोभ्राजदृष्टयइतिमारुतंब्रह
न्महांनकुर्विद्याविराजपेतिब्रह्मन्महन्महद्ध्येतद
हर्वेनिलातद्वपुषेधायिदर्शतमितिजातवेदसीयं ॥११६॥
॥११६॥ तस्यास्ताव्याग्निःशिमावद्भिरकैरित्यर्कवत्यातमात

तद्देतस्याह्नो रूपं। नित्यः [illegible] माकृतस्तु त्वानीत्येतस्यानुः

स्तानि तदु अग्निष्टोमः संतिष्ठते ब्रह्म वा अग्निष्टोमो ब्रह्मै

तदहर्ब्रह्मण्येव तद्ब्रह्म प्रतिष्ठापयंतितेमृतत्वमाप्नुवंतिय

एतदहरुपयंतिय एतदहरुपयंति॥॥१८॥॥इत्यारण्यके

द्वितीयोध्यायः॥संवत् १७ सं २६ वर्षे पौ मा वदि १ सोमे

लीखीतं रत्ना सो ब्राह्मण [illegible] उत्तार्द्ध अध्यासात लखावान्या

लख्या॥श्री॥छ॥श्री॥छ॥श्री॥छ॥श्री॥छ॥श्री॥छ॥श्री

दीरावी सुत दीन्यान्यां सुत दीमानजी सुत दीरणसो

ड तन दी माधव जी तन दी जादव जी पठनार्थं॥॥दामाले॥११७॥

[illegible] नी वौ पिब्राह्मण [illegible] नी र रण सो [illegible]

चिंतातुराणां न सुखं न निद्रा कामातुराणां न भयं न लज्जा ॥

अर्थातुराणां न पिता न बंधो क्षुधातुराणां न बलं न तेजः ॥१७॥

श्री कृ ब्रा सेन पोथी तद्धि ब्राह्मण म.

द येराम जि विनायेदी। माधवजी सुत रामजि कस्य पुस्तके

सदानंद [redacted] दी। कल्पजीवनजी [redacted]

ब्राह्मण

पोथी उत्तराई नी

दी। प्राणजीवन

वांचाजे

राम

पं। जगनाथ

पोथी उत्तराई नी। [illegible]